

szél-járás

1

tematikus szám

„Csillagok közt fényességes csillag”

Segédanyag a Szent László vetélkedő résztvevői számára

Megjelent a Szent László-év alkalmából
2017-ben

„Csillagok közt fényességes csillag”

Vetélkedő 3 fős csapatok részére a Szent László-évben

A vetélkedő 3 fordulóból áll. Az első forduló 2017. április 30-ig, a második 2017. június 9-én kerül megrendezésre, míg az országos döntőt 2017.

szeptember 22-én tartják. A döntőbe jutott csapatok kétnapos kiránduláson vehetnek részt. A feladatok megoldásához a vetélkedő kiírói segédanyaggal szolgálnak, amelyet 2017. március 31-ig minden a vetélkedőbe jelentkezett csaptnak eljuttatnak.

Felvezni 2017. március 17-ig e-mailben (csemadok@csemadok.hu), ill. postai úton (Fám. 1. mája 10-12, 815 57 Bratislava) lehet.

Ne habozzatok, mérjétek össze tudásotokat!

Bővebb információk a csemadok.hu.eu, ill. a csemadok.sk honlapon érhetőek el.

A vetélkedő a Csemadok Országos Tanácsának szervezésében valósul meg.

X. évfolyam • 2017 március

Segédanyag a Szent László
vetélkedő résztvevői
számára

Kiadta:

a Csemadok Országos Tanácsa

Felelős:

Bárdos Gyula elnök

Szerkesztette:

Kovács László

Terv:

Bedi Kata

Fotók:

Görföl Jenő

Nyomda:

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

Címlap képe:

Szent László szobra

a pozsonyi Óvárosháza falán

Készült
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alapítvány

Szent László a történelemkönyvekben.....	5
Győrffy György: <i>Szent László</i>	6
Kovács László: „Átvette László az ország kormányzását” ..	13
Szent László alakja a krónikában	19
<i>Képes Krónika</i> (részletek).....	20
Szent László törvényei.....	35
III. törvénykönyv.....	36
II. törvénykönyv.....	41
I. törvénykönyv.....	44
Szent László-legenda, himnuszok, prédikáció	49
<i>Szent László legendája</i>	50
Himnuszok: <i>Regis regum civi</i>	55
<i>Nova laudis extollamus</i>	56
<i>Szent László zsolozsmája</i>	57
Temesvári Pelbárt: <i>Szent László kiválósága</i>	58
László szentté avatása, ereklyéi, kultusza	65
Magyar Zoltán: „Keresztény lovagoknak oszlopa” (részletek)	66
<i>Szent László templomok a Felvidéken</i>	69
<i>Felvidéki emlékhelyek: Pozsony, Nyitra, Debrőd</i>	71
Szent László-legenda középkori falképciklusai a Felvidéken	79
Lukács Zsuzsa: <i>A Szent László-legenda a középkori falfestészetben</i>	80
Guba András-Tornay Krisztina: <i>Szent László-legenda freskói</i>	84
<i>A Szent László-legenda ábrázolása a felvidéki templomokban</i>	87
Szent László a néphagyományban.....	99
<i>Szent László-mondák</i>	100
Szent László az irodalomban	105
<i>Versek Szent Lászlóról</i>	106
<i>Szent Lászlóról szóló regények</i>	120
Szent László a művészetekben.....	121
<i>Szent László a középkori faliképeken</i>	122
<i>Szent László az oltárképeken és oltárszobrokon</i>	124
<i>Szent László középkori szobrászati ábrázolásai</i>	125

Szent László a történelemkönyvekben

Szent László a Képes Krónika iniciálóján

Szent László

Tanulmány a *László király emlékezete* című könyvből

Szent Lászlót úgy képzeljük el, ahogy a koponya-ereklyéjét őrző hermáról ránk tekint, a történeti köztudatban meg úgy él, mint aki életét kockáztatva kimentett egy magyar lányt a rabló kun kezéből, de olyan szigorú törvényt is hozott, hogy a tyúktolvaj kezét le kell vágni. Most, hogy 900 évvel trónra lépése után emlékezünk rá, megkíséreljük bemutatni életútját, politikai szerepét, s azt, hogy milyennek látta őt a kortárs és az utókor.

László, a „Bövény” ragadványnevet viselő I. Béla magyar király és Richeza lengyel hercegnő fia volt. Lengyelországban született, az 1040-es évek derekán, akkor, amikor apja ott töltötte száműzetése éveit. I. Béla annak az Árpád-házi Vazul hercegnek, Szent István unokaöccsének volt a fia, akit megvakítottak, mert Imre herceg halála és Orseolo Péter trónörökössé jelölése után összeesküvést szőtt István király ellen. Vazul fiait ekkor idegenbe száműzték; Levente, Endre és Béla először Csehországban talált menedéket, majd Béla innen Lengyelországba, II. Meskó udvarába ment. A jeles tulajdonságokkal rendelkező fiatal herceg a lengyel uralkodó lányát nyerte feleségül; Lengyelországban született két fiuk, Géza és László is.

A Vazul-fiak napja 1046-ban virradt fel, amikor Péter király ellenében hazahívták Endrét Oroszországból, s a kirobbant pogánylázaadást az új királynak sikerült megfékeznie. Röviden Béla is visszatérhetett gyermekeivel, s mint trónörökös, megkapta a hercegeket illető tartományt, a dukátust, nyitrai, bihari és al-dunai részeivel együtt. 1060-ban fordult bátyja, Endre király ellen, aki – utóbb született fia, Salamon érdekében – mellőzte őt a trónutódlásban. Béla lengyel sógorától kapott segédcsapatokkal legyőzte Endrét, elűzte Salamont, s elfoglalta trónjukat. Ezernapos uralmának a gyermek Salamont támogató IV. Henrik támadása vetett véget; Géza, László és Lambert menekülni kényszerült, s csak a főpapok és főurak tanácsa hárított el egy újabb belháborút. Salamon király alatt Géza megkapta a nyitrai dukátust, **László pedig a biharit**, s a belső béke éveiben együttesen vettek részt hadjáratokban, amelyek történetét az első magyar krónikaíró színes leírásokban örököltette meg.

Emlékezetes haditettük volt az 1068-i „kun” betörés visszaverése. 1068-ban Gyula besenyő vezér Osul nevű főembere az uralma alá jutott úzokkal együtt betört Erdélybe, majd Bihart és Nyírséget dúlta, rabolta végig, s a Szamos mentén vonult haza. Salamon és a hercegek serege azonban Észak-Erdélyen át az ellenség csapatai elé került, és Kerlésnél szétverte őket. Ennek a csatának az egyik epizódja mélyen beleivódott a hagyományba, s a középkori egyházi festészet egyik kedvelt témája lett: Szent László üldözi és párviadalban legyőzi a leányrabló kun lovast.

Részt vett László Nándorfehérvár, a mai Belgrád elfoglalásában is, amely bizánci uralom alatt volt, s görög parancsnoka az alája tartozó besenyő határőrökkel pusztította a magyar végeket. A görög foglyokon és a zsákmányon való osztozás ellentétét szított Salamon király és Géza herceg között; **László a keletkező viszályban bátyja oldalára állt.**

Salamon 1074 elején Biharban támadta meg az együtt vadászó hercegeket. Ezek itt nem tudták sikerrel felvenni a harcot, de alig egy hónap múlva, a Fót melletti Mogyoródnál felsorakozott seregük diadalmaskodott Salamon királyé felett. **A legendás hagyomány ehhez a győzelemhez kapcsolta Géza és László „csodaszarvas-látomását”, és a váci egyház alapítását.** A sorsdöntő csata azt eredményezte, hogy Salamon beszorult Moson és Pozsony várába, az ország többi vára pedig megnyitotta kapuját Géza előtt. Gézát királlyá választották. **László megkapta a nyitrai dukátust**, ifjabb öccsük, Lambert herceg meg a biharit.

Salamon királysága súlyos tehertétel volt Géza számára három éves uralma alatt. Gézának nem volt elég ereje, hogy a IV. Henrikkel sógorságban levő Salamont kiűzze Pozsonyból, viszont Salamon sem kapott elég támogatást trónja visszafoglalásához. **Nyitra vára felől László herceg tartotta sakkbán „Pozsony kiskirályát”, de László békés kormányzására jellemző, hogy szabad közlekedést engedett Pozsony és Nyitra között, sőt az is előfordult, hogy László kíséretével Pozsony alá vonult, és Salamonnal hadijelvényeket cserélve lovagi tornát vívott.** A trónküzdelmek négy évtizedig tartó korszakának Géza idő előtti halála és László trónra lépése vetett véget.

László igen kedvező külpolitikai körülmények között lépett 1077-ben trónra. A Salamont támogató **Német Császárságot** teljesen lekötötte a pápasággal való küzdelem. A Canossa-járás évei voltak ezek, amikor a végsőig kiéleződött IV. Henrik császár és VII. Gergely pápa viszálya, lényegében amiatt, hogy az állam ideológiai támasza, az egyház kinek tartozik engedelmeskedni: világi urának avagy a pápának? A vita az investitúra, a főpapok behelyezésének joga körül csúcsosodott ki, de a reformpápaság harcolt a papok megvesztegetése (simonia) ellen és a papi nőtlenség (coelibatus) bevezetéséért is. Ez a küzdelem – amelyet IV. Henrik belső ellenzéke, főként Rudolf ellenkirállyá választásával, még csak fokozott – megszabadította Lászlót elődei legsúlyosabb gondjától.

A másik Magyarországgal határos birodalom, **Bizánc** is válságos időszakot élt át. A Szent Korona alsó részét I. Géza királynak adományozó Dukasz Mihály császárral szemben Niképhorosz Bottaniatész császárrá kiáltotta ki magát, majd rövidesen egy új császárjelöltnek adta át a helyét, és eközben a szeldzsukok mind nagyobb területeket hódítottak el a birodalomból.

A Kijevi Oroszország is a széttagoeltság állapotában volt, s önálló politikát folytató hercegségekre bomlott. Nem tudtak egységesen fellépni a kipcak-kománok, a mi kunjaink elődeinek inváziójával szemben, sőt mindig akadt köztük, aki a nomádokkal szövetkezett a szomszédai ellen.

A hűbéri függésben lévő kisebb szláv államok; csehek, lengyelek és horvátok nem fenyegették Magyarországot; gondot csak a nomádok betörésének elhárítása okozott. Egy harcias és könnyelmű uralkodó a legkedvezőbb nemzetközi helyzetben is kudarcot vallhat. László azonban veleszületett tehetséggel rendelkezett a konfliktusok sikeres megoldására; ha úgy kívánta a helyzet, gyorsan és határozottan lépett fel, ha az mutatkozott alkalmasabbnak, a békés megoldást vagy éppen a türelmes várakozást választotta.

Erényeit már királlyá választásakor országszerte ismerték. A főurak becsülték uralkodói képességeit, amelyeket már hercegsége idején alkalmuk volt kimutatni; az egyháziak támogatták páratlan bőkezűsége miatt, a vitézek pedig tisztelték katonai erényeiért, amelyeket a különböző harctereken, személyes viadalokban megmutatott.

Ha László jellemzésére kortársait szólaltatjuk meg, alig hallunk szentségre utaló megjegyzést. Az egyházi írók emelték utóbb a szentségig, s ebben komoly része volt azoknak a pazar adományoknak, amelyekkel László az egyházat elhalmozta. Mindamellet több forrás tanúsítja vallásos buzgalmát, az igazságszolgáltatásban kifejtett tevékenységét, és nem utolsósorban a vitézek fölé egy fejlett kimagasló királyi termetét. **Nem ok nélkül nevezte őt egy Saint Gilles-ből Magyarországra jött francia szerzetes „elegantissimus rex”-nek. László nem koronáztatta meg magát rögtön megválasztása után.** A krónika késői legendás betoldása szerint azért, mert „égi koronára” vágyott. Valójában ennek az volt az oka, hogy a királyi kincstárt Salamon magával vitte Pozsonyba, Géza néhány éve nyert bizánci koronájának személyi vonatkozásai pedig olyan mértékben köztudomásúak voltak, hogy még nem alakult ki legalizáló ereje. László Bizánchoz való viszonya nem volt ellenséges, de nem fűzték házassági kapcsolatok a keleti császársághoz, s a Bizánc felé való tájékozódásnak nem volt értelme a császári trónért dúló belharcok idején.

A nemzetek feletti másik hatalom, amely királyi koronát és elismerést adhatott volna, a hatalma tetőpontján álló pápaság volt. László sógora, a horvát Zelemér nemrég kapott királyi koronát a pápától, ennek azonban a hűbéri fogadalom volt az előfeltétele. László rögtön megválasztása után elküldte követét VII. Gergelyhez, de a pápa sem a küldött személyét, sem László ajánlatát nem tartotta kielégítőnek. A király erre abbahagyta a közvetlenül Róma felé való tájékozódást,

de felvette a kapcsolatot a pápapárti német ellenkirállyal, Rudolfal. Követeket küldött hozzá, szövetséget kötött vele, és leányát Adelhaidot feleségül vette. A német belháború nem László sógora, hanem IV. Henrik javára dőlt el – Rudolf 1080 végén egy győztes csatájában halálos sebet kapott –, a birodalom belső zavarai azonban továbbra is mentesítették Magyarországot IV. Henrik beavatkozásától, és Salamon „kiskirályságát” fel lehetett számolni.

Lászlónak kezdettől fogva kedvezett, hogy a szomszédos Bajorországban is támadtak IV. Henriknek ellenfelei. (...) 1078-ban Luitpold osztrák őrgróf elfordult Henriktől, és László alkalmasnak látta az időt a németek által megszállt Moson visszafoglalására. 1079 elején „téli hadjáratot” vezetett a német határvidékre. Henrik félre téve sürgetőbb tennivalóit, pünkösdtől táján Regensburgból személyesen vonult a keleti végekre, de csak annyit sikerült elérnie, hogy Luitpold behódoljon neki; a Lajtán inneni részt elvesztette. Salamon ezalatt Pozsony várába zárkózott be. **László trónra lépésétől kezdve tárgyalásokkal óhajtotta a Salamonnal való ellentétet rendezni.** Nyilván nem akarta, hogy Salamon a királyi kincstár nála lévő maradványait is kimenekítse az országból, és az ország biztonsága szempontjából is kedvezőbb volt, ha Salamon helyben kiskirálykodik, mintha külföldön sereget gyűjt. Salamon egy ideig remélte, hogy sógora megsegíti, de mikor 1080-ban Luitpold osztrák herceg ismét szakított Henrikkal, és éket vert Pozsony és Regensburg közé, megadta magát. **László uralkodásának negyedik évében Salamon elfogadta a főpapok és főurak által megszerkesztett békét, amely szerint pozsonyi különállását föladvá hazatér, királyi jövedelmet kap, de önálló országrészt és hatalmat nem.**

Salamon leszerelése Lászlót kiváló diplomatának mutatja. Nem kezdett elhamarkodott akciókat vetélytársa ellen, volt türelme kivárni a megfelelő pillanatot, amikor ellenfele harc nélkül megadja magát.

Salamon rövidesen megbánta behódolását, összeesküvést szőtt László ellen, mire a király elfogatta, és Visegrádon elzáratta. A köztudat „Salamon tornyának” nevezett lakótoronyban véli börtöne helyét, de tévesen, mert ezt IV. Béla építtette a tatárok ellen. A 11. századi vár, melyet római erődből építettek ki, a mai Salamon tornya mögötti Sibrik-dombon állt; a valóságban itt volt Salamon börtöne. A békeállapot nem csupán ahhoz járult hozzá, hogy László uralma megszilárduljon, hanem lehetővé tette az állam intézményeinek újjászervezését is. **Ennek két területen maradtak fenn emlékei: a bíraskodásban és királyi jövedelmek rendezésében.**

A Szent István halálát követő négy évtizedes belháború eredményezte, hogy a tulajdon tiszteletben tartása megszűnt. Mindenkinek emlékezetében élt még a nagycsaládi közös gazdálkodás, majd ennek szétbomlasztása az egyéni jószágtulajdon bevezetésével és intézmények alá rendelése tízes-százas egységekben. Mivel a társadalomban még számos, javait vesztett szabad és földönfutó élt, érthető, hogy az új tulajdonrend nem örvendett köztiszteletnek, és ki-ki ott károsította, ahol tudta. **A lopás elleni törvények sora jellemző módon sohasem említi a személyi tulajdonban lévő értéktárgyak – ruházat, eszköz, fegyver, pénz – eltulajdonítását, hanem mindig a gazdasági üzemhez tartozó javokról – szolga, ló, ökör, juh, lúd, tyúk, gyümölcs – van szó. Ez az oka, hogy Szent László törvényei egyformán üldözik az urak, a szabadok és a szolgák által elkövetett lopást.**

A magántulajdon védelme tehát elsősorban a királyság gazdasági erőforrásainak védelmét jelentette, másodsorban a király világi és egyházi jobbágyurai és a tőlük függő vitézek és papok, tehát az uralkodó osztály védelmét kívánta biztosítani, harmadsorban pedig kiterjedt a falusi nép, a közrendűek és a rabszolgák egymás közötti tolvajlására is. Hogy mindez mennyire központi kérdés volt Szent László korában, abból is látszik, hogy büntető törvénykönyvei (II. és III. törvény) hatvan százalékbán tulajdon elleni vétségekkel foglalkoznak, de a látszólag más kategóriába tartozó I. törvény is kifejezetten ezt jelöli meg célul: „egész Magyarország főurai megesküdtek, hogy a tolvajt nem kímélik, és el nem rejtik.”

A különböző időben kiadott törvénykönyvek változó irányelveinek megállapítását megnehezíti az a körülmény, hogy az eredeti példányok elvesztek, a ránk maradt 15-16. századi másolatokban pedig már szétváltak összetartozó részek, és egybemosódtak külön alkalmakkor hozott törvények.

A három Szent László-féle törvény „beszámozása” is utólagos és nyilvánvalóan téves. A szabolcsi zsinaton 1092-ben hozott ún. I. törvény nem is a világi törvényhozás körébe tartozik, mert negyven cikke egyházi rendelkezéseket tartalmaz, a világi perrendtartást illető 41-42. cikk pedig valószínűleg László valamelyik büntető törvénykönyvéből keveredett a zsinati határozatok végére.

A II. és III. számmal jelölt két büntetőtörvényt ennél korábban hozhatták, de részeik eredete és keletkezésük kora vitatott. Nyomós érveket hoztak fel amellett, hogy a II. és a III. törvénykönyv két-két külön időben keletkezett részből áll, tehát négy egymást módosító törvénykezés eredménye lehet, mert megfigyelhető, hogy mind szigorúbb és szigorúbb büntetéseket tartalmaznak a tolvajlás büntetésére. E szigorítás nyilván annak a jele, hogy Lászlónak uralkodása első felében nem sikerült a tulajdon elleni vétségeket megfékeznie, már csak azért sem, mert a tolvajnak az első útjába eső egyház menedékhelyet (asylum) nyújtott, és ezzel minden tolvaj szívesen élt is, de a befogadó egyház is szívesen vette a szolgálétszámát növelő vagy kiváltásáért jövedelmet biztosító bemenekülőt. Ezért törölte el László folyamatosan az asylum-jogot.

Nem volna teljes a Szent László törvényhozásáról adott kép, ha nem szólnánk a perrendtartást szabályozó alapvető intézkedéseiről. A megyei bíró területi illetékességéről, a bíró leváltásának módozatairól, a hamis és a pert halogató bíró büntetéséről, az idézőpecsét küldésének módozatairól és semmibevevésének megtorlásáról, végül pedig a hites tanúk meghallgatásáról szóló rendelkezései a magyar törvénykezés épületének szilárd alapköveivé váltak. A kegyetlen törvényeket tartalmazó pannonhalmi végzéseket a bevezetés szerint nem a király személyesen hozta, hanem „a legkegyelmesebb László király idejében mi, Magyarország összes előkelői”, de a törvény nem léphetett életbe László hozzájárulása nélkül, s így az utókor joggal kapcsolta László király nevéhez a tyúk értékén felüli tolvajlás halálbüntetéssel való megtorlásának példátlan szigorát.

Szent László törvényhozásával, még ha ez első olvasásra nem tűnik is ki a törvényekből, főként a királyság gazdasági erőforrásainak biztosítására törekedett, és közvetve ezt szolgálta a belső jogrend megszilárdítása is, hiszen a közbéke a nyugodt termelőmunka feltétele. Arra, hogy László az országot gazdaságilag felvirágoztatta, már a közel egykorú gall névtelen utal 1110-ből származó latin versében: *Dicunt talem nunquam regem Ungaria habuisse – Neque terram iam post eum fructuosam sic fuisse.* (Azt mondják, a magyaroknak ilyen királya nem vala – A magyar föld ilyen termékeny még azóta sem vala.)

A királyi kincstár egyik fő jövedelmi forrása a pénzverésből és pénzváltásból származó haszon (a *lucrum camerae*, a kamara haszna) volt. László Salamont követve kétévenként új pénzt veretett; tizennyolc éves uralkodása alatt tíz alkalommal veretett esztergomi pénzverdéjében LADIS/LAUS RE/X feliratú érméket. Először a féldénárok verését folytatta, de uralkodása második felében elkezdte az előbbieket meghaladó súlyú, 0,80 gramm körüli dénárok verését; ezekből összesen három veret készült. **Az utóbbi reform azért volt jelentős, mert a magyar dénárok súlyát olyan magasra emelte, hogy belőlük negyven darab, azaz egy penza azonos értékű lett egy bizánci aransolidussal.** Ezért nevezték latinul bizanciusnak, magyarul pedig aranynak László „penzáját”. László korában a nemzetközi helyzet nem kedvezett a távolsági kereskedelemnek; a király azonban nem csak támogatta, hanem a **maga hasznára is fordította a kereskedelmet: a lókviteli monopóliumot úgy szabályozta, hogy külföldi kereskedő csak a királytól vehetett lovat;** a királyi engedély nélkül kivitt lovat vagy marhát a határőrök elkobozták, és a kereskedőt a határvár börtönébe zárták, amíg a határispán ki nem vizsgálta az ügyét. A törvény engedélyezte az ökörkivitelt, természetesen a határvárakban fizetendő vám ellenében. Bár a kiviteli vám értékéről nem maradt feljegyzés, kutatóink nem ok nélkül keresik e korai időben a harmincadvám eredetét.

A nemzetközi helyzettől is függő távolsági kereskedelemmel szemben állandóbb jövedelmet biztosított a belkereskedelem, amely a vásárokon bonyolódott le. László idejében a hetivásár már nem volt naphoz kötve. Tovább éltek a régi templomos helyek vásárnapi vásárai és a Géza-kori „szombathelyek”, de László már azt is elrendelte, hogy új vásárt vásárnap tartani nem szabad; szaporodtak tehát a heti vásárnapok. **A vásárvám és révvám, mely megyénként a vámosok és az**

ispán útján a kincstárba folyt be, László egyik legjelentősebb bevételi forrása volt; ebből tett utóbb jelentékeny adományokat az egyházaknak.

Igen jelentős tétel volt az erdélyi sóbányászat haszna is. A só kitermelését és elszállítását a királyi udvarnak alárendelt sahtosok végezték. Nagy számukra jellemző, hogy László 1092-ben huszonnégyet adott át közülük egy királyi egyháznak. A sószállítás Dél-Erdélyből hajón történt a Maros folyón lefelé, Észak-Erdélyből pedig tengelyen a Meszes hegységen és a Nyírségen át.

A közvetlen kereskedelmi bevételek mellett nem volt elhanyagolható tétel a kereskedelemmel foglalkozó beköltözött népelemek adója sem. A szabolcsi zsinat egyházi végzéseiben szerepelnek a „böszörménynek nevezett kereskedők”, akik etnikailag lényegében azonosak a „káliznak nevezett királyi pénzváltókkal”. 1092-ben a mohamedánokon kívül említenek zsidókat is, azzal, hogy ha vásár- és ünnepnap dolgoznak, munkaeszközeiket elveszítik. Végül itt kell említünk a magyarul „olasznak” nevezett vallón „latinokat”, akik I. Endre kezdeményező lépései nyomán költöztek Magyarországra, és itt a királyi és püspöki városok mellett kereskedő és kézműves külvárosokat hoztak létre; legjelentősebb közülük a két királyi székhely, Fehérvár és Esztergom melletti „Civitas Latinorum” volt. A királyi háztartás bevételei a természeti gazdálkodás viszonyai között jelentékeny részben az udvari és várbirtokon élő népek természetben történt szolgáltatásaiból, illetve szolgálatából adódtak. A király évente népes kíséretével bejárta az egész országot, és az udvarházakba összehordott terményt felélte. Hasonló lehetett a várbirtok szolgáltatásainak kezelése is, de minden várbevétel harmadrésze az ispánt illette. **Szent László államszervezői műve lényegében az volt, hogy szigorú törvényhozásával a királyi jövedelmeket addig sohasem látott fokra emelte.**

László uralmának megszilárdulása és államának gazdasági megerősödése nyilatkozott meg a magyarországi szentté avatásokban. István halála óta eltelt zűrzavaros négy évtized elfeledtette azokat a sebeket, amelyeket István rendjének bevezetése okozott, s mindinkább sóvárgással gondoltak a „rég jó időkre”, amikor béke és rend honolt az országban. Lászlóból hiányzott a nagyapja, Vazul megvakítása miatti ellenérzés, szívvel-lélekkel István műve folytatójának tekintette magát.

A kereszténység magyarországi hirdetőinek és mártírjainak helyi tisztelete a sírjaikat őrző egyházakban már évtizedek óta folyt, László célja azonban a pápa által szentesített kanonizálás volt, ezért megíratta István és Gellért életrajzát. A Rómában IV. Henrik által szorongatott VII. Gergely pápa nem tudta a kérelmet zsinat elé vinni, csupán annyit tett, hogy elvi engedélyt adott rá, hogy „emeljék fel azok testét, akik Pannóniában a hit magvát elvetették”, s legátust küldött Magyarországra. 1083. július 25-én Csanádon felemelték Gellért testét, majd augusztus 20-án a székesfehérvári bazilikában a király, a főurak és óriási tömeg jelenlétében István hamvait. A Szent István sírját borító kőlapot állítólag csak akkor tudták felemelni, amikor László kiengedte börtönéből Salamont. Megjegyzendő, hogy Salamon nem mutatkozott valami hálásnak a kegyelemért, hiszen rögtön Németországba távozott, és mert ott már nem álltak vele szóba, a Moldvában lakozó besenyők segítségét kérte László ellen. Vezérük Cselgü (Kutesk) betörését László visszaverte, és a bizánci hadvezérek is szétszórták a Cselgü és Salamon vezette besenyőket. Az elkeseredett Salamon fegyverrel a kezében halt meg, röviddel kiengedése után. István szentté avatása ideje tájt került sor a zobori remeték, Zoerard és Benedek, valamint a cölibátusnak példaképül állított Imre szentté avatására. „Apostoli tekintéllyel” történt kanonizálásukra csak később, valószínűleg Kálmán király idejében került sor, egyházi tiszteletük azonban máris megindult az országban. István szentté avatása politikai lépés volt: elsősorban a fennálló társadalmi rend stabilizálását jelentette, másodsorban az István alkotta egyház megerősítését, amit immár az alkotó szellemében lehetett továbbépíteni.

István egyházszerkezete olyan hálózatot kívánt létrehozni az országban, amely a tíz püspökségből, mint gócból kiindulva a megyei esperességeken keresztül lehetőleg minden falu népéhez hozzáfér, téríti és templomba szoktatja a népet. Ez a szervezet kiállta a próbát, csupán kiegészítésre volt

szükség. **A régi püspökségek közül a biharit László alkalmasabb helyre, a Körös révjénél fekvő Váradra helyezte át, a szerémi görög püspökséget pedig Bácsra.** Mivel a mohamedán szeldzsukok előretörésének légkörében újból felmerült az 1054-ben kettéhasadt keresztény egyház uniójának gondolata, László ennek értelmében járt el, amikor a kalocsai latin érsekség és bácsi görög püspökség kánoni egyesítését kieszközölte.

Még jelentősebb volt a zágrábi püspökség megalapítása. Magyarország már a honfoglaláskor birtokba vette a Pannónia déli részét alkotó Dráva-Száva vidéket; ezen át vezetett a kalandozó magyarok útja Itáliába. István a Dráván túli terület püspöki jogait a pannonhalmi apátságra ruházta. Az 1090 előtti években került rá sor, hogy László a bogumil eretnekség által fenyegetett területen püspökséget alapítson. Élére egy szláv nyelven értő cseh püspököt állított, aki a latin rítus szerint hirdette az igét.

László legjelentősebb egyházi újítása a püspökségek melletti székeskáptalanok és néhány társaskáptalan alapítása volt. A templomok sokasodásával igen sok papra volt szükség, s ezek nevelését a pannonhalmi apátság már nem tudta ellátni. A káptalan olyan papi testület volt, amely papnevelő iskolát is tartott fenn. Ugyanakkor a kanonokok együttélése a káptalanban elősegítette a nőtlen felsőpapság kialakulását, tehát a cölibátus megvalósítását célzó lépés volt. A káptalanokat jogi intézménnyé avatta az, hogy rájuk bízta az „istenítéleteket”, a tüzesvas-próbát, amely a perbeli bizonyítást helyettesítette, s középkori hiedelem szerint alkalmas volt a bűnök megállapítására. A káptalanok és monostorok közjegyzői feladatot is láttak el; belőlük fejlődtek ki az okleveleket kiállító és őrző hiteleshelyek. László ezeknek a jelentős papi testületeknek létfeltételeik biztosítására rendkívül nagy adományokat juttatott, s vagyonukról összeírást készíttetett. Az összeírások közül némelyik fennmaradt; ezekből tudjuk, hogy László adományai Istvánnak az alapításkor tett adományait jóval meghaladták.

A magyarországi egyház működésének és a hívek életének szabályozására 1092-ben Szabolcs vára mellett zsinatot tartottak, amely végzéseivel méltán tekinthető László egyházi tevékenysége betetőzésének.

Ami a szerzetes papságot illeti, László uralkodása alatt következett be Nyugaton az irányváltás, mely a clunyi reform felé fordult. A 12. századi uralkodóink már csak a Burgundiából szétsugárzó ciszterci és premontrei rend számára alapítottak apátságokat. Ennek az irányváltásnak első jelei nálunk **a somogyvári francia apátság alapítása 1091-ben.** László levélben fordult a reformokat szorgalmazó montecassinoi főapáthoz és a pápa tulajdonában lévő dél-franciaországi Saint Gilles (Szent Egyed) monostora számára Somogyváron apátságot hozott létre, ugyancsak Szent Egyed tiszteletére. Az alapítás valódi célja nem annyira a reform átültetése volt, inkább László horvátországi politikájának egyházi elismertetése.

Horvátország a 9-11. században a ma Dalmáciának ismert tengerparti részeken és a Karsztokon terült el. Zelemérnek (Zvonimir) az utolsó Tirpimir-házbeli horvát királynak a felesége László nővére volt. Zelemér korábban hűségesküt tett VII. Gergely pápának. Halálával általános zűrzavar és belháború keletkezett Horvátországban. Lászlót nővére, a megözvegyült horvát királyné és a horvátok egy része beavatkozásra kérte fel. László szívesen hajlott a szavukra. Ez a lépés azonban keresztelte a pápaság érdekeit, mert Zelemér horvát király VII. Gergely pápa hűbérese volt, s II. Orbán pápa is igényt formált Horvátországra. László igyekezett a pápa jóindulatát megnyerni a zágrábi püspökség alapításával (1089) és a pápai tulajdonban lévő Saint Gilles „megadományozásával” (pécsváradai apátság 1090), de a horvát események sürgetése miatt **1091-ben megindította csapatait a tengermelléki Ó-Horvátország elfoglalására.** Egész Horvátországot azonban nem tudta elfoglalni. Komnenosz Elek bizánci császár, aki Zarában székelő kormányzója útján igényt formált mind Dalmáciára, mind Horvátországra, azzal válaszolt, hogy a Moldva és Havasalföld területén lakó kunokat ráuszította Kelet-Magyarországra. László csak annyit tett, hogy az óhorvát fővárosba, Tinninbe (ma Knin) **behelyezte unokaöccsét, Álmos herceget horvát királynak,** ő maga pedig a seregével a Tisza mentén rabolva vonuló és a Temes-vidéken

át haza igyekvő kunok elé sietett, s a Pogáncs folyónál szétverte őket. II. Orbán a horvátországi fejleményekről értesülve, az ünnepélyes somogyvári alapításra elküldte legátusát Magyarországra, remélve, hogy az új horvát király, Álmos, elismeri a pápát hűbérúrnak. Álmos azonban meg sem jelent a tárgyalásokon, s a legátus eredmény nélkül tért haza. László, aki az egyház hatalmát csak spirituális síkon ismerte el, és a világi hatalomért való versengést elítélte, **szakított II. Orbánnal, kibékült IV. Henrik császárral**, és a Ravennában székelő III. Kelemen ellenpápát ismerte el. Ez a fordulat, amit az egyháziak sokáig felrótak Lászlónak, nem ment minden ellenkezés nélkül. Maga Könyves Kálmán, a II. Orbánnal tartó nagyváradi püspök is minden bizonnyal ezért hagyta el a püspöki székét, s távozott Lengyelországba. A római kúria megpróbált László lelkére hatni. 1093 húsvétján László bodrogi udvarában megjelent IV. Vilmos toulouse-i gróf, Orbán pápa odaadó híve, s rábeszélte a királyt, hogy zarándoksereg élén kövesse Jeruzsálembe. László komolyan foglalkozott a gondolattal – utolsó, 1095 húsvétján kibocsátott dénárjára olyanféle keresztet veretett, amelyet utóbb a keresztesek viseltek –, de tervét nem válthatta valóra, mert váratlanul meghalt, éppen akkor, amikor Orbán pápa a keresztes hadjárat meghirdetésére készült.

Lászlót szomszédai nem egyszer hívták, hogy jelenjen meg seregeivel, és támogasson valamilyen igaz ügyet. Ő eleget is tett a kéréseknek, de nem egyoldalú döntésre törekedett, hanem a béke útját egyengette. 1092-ben az egyik orosz részfejedelemből, 1093-ban a lengyel herceg érdekében vonult fel; 1095-ben Konrád morva herceget kívánta támogatni, akivel együttesen készült Jeruzsálembe, s akit bátyja kizárt az utódlásból. El is indult Konrád megsegítésére hadával, de már nem jutott el a morva határig. Megbetegedett, és végét érezve, Lengyelországba küldött az utódjának szánt Kálmán hercegért. Amikor Géza király két fia, Kálmán és Álmos között kellett választania, Kálmán mellett döntött, annak ellenére, hogy felszentelt püspök volt, és szembe fordult vele a legfontosabb egyházpolitikai kérdésben. László, mint élete legtöbb döntésekor, halálakor is a közjó ügyét tartotta szem előtt. Választása azt a beismerést is tükrözi, hogy dacos ellenfelének volt igaza, s ő tévedett. Beismerésre készítette mélyen vallásos meggyőződése, amiről egyik levelében így tett tanúságot: „bűnös ember vagyok, hiszen a földi uralmat a legsúlyosabb bűnök nélkül nem lehet gyakorolni”.

A halottas szekér László koporsóját másfelé vitte, mint ahova irányították. Ezt mondja róla a legenda, amely a jelképek nyelvén fejezi ki a valóságot. László hamvait ugyanis először a somogyvári monostor-templomban helyezték el, de utóbb a váradi püspökség kieszközölte, hogy átvigyük Váradra. Ottani nyugvóhelye a középkori magyar igazságszolgáltatás szentélye, ércbe öntött alakja a lovagok eszményképe lett. Magyar királyok és külföldi uralkodók példaképévé vált. Emlékét Komnenosz Mánuel bizánci császárnak – László unokájának – udvarában tanulta meg tisztelni **III. Béla, aki utóbb szentté avattatta; őt tekintette eszményképének Zsigmond király, aki német-római császár létére Nagyváradon, László sírja mellé temettette magát**, de eszményképe lett az igazságát kereső szegény népnek is, amely az ő sírjánál remélte ügy jobbra fordulását.

Kovács László

„Átvette László az ország kormányzását...”

Trónviszályok – a király és a hercegek

I. Béla halálát követően tovább tartott az ország zavaros belpolitikai állapota, sőt külpolitikai függősége is növekedett. Voltak pillanatok, amikor az ország teljes fölbomlása, s a német birodalomba való beolvasztása csak hajszálon múlt.

Salamon sógorának, IV. Henriknek a segítségével betört az országba, s 1063 őszén IV. Henrik jelenlétében Székesfehérvárott királlyá koronázták. A német segítség ellenére hűbéresküt azonban nem tett, bár a visszavonuló német seregeket gazdagon megajándékozta. (Ekkor került a bajor hercegnek adott ajándékként az a kard is Bécsbe, amelyet ott ma „Attila kardja”-ként tartanak számon.) A német sereg kivonulása után Béla külföldre menekült fiai: Géza, László, Lampert lengyel haddal támadtak Salamonra, aki királyi koronája megtartása érdekében kibékült a hercegekkel; a megbékélés Géza kezére juttatta a nyitrai dukátust, **László pedig a biharit kapta meg.** Ez a „koalíciós kormányzás” majdnem tíz évig tartott, a király és a hercegek teljes egyetértésben intézték az ország ügyeit. Az ország védelmét biztosító külpolitikai akciókban, háborúkban is közösen vettek részt, melyek közül a legjelentősebb volt, amikor az erdélyi Doboka megyében, **Cserhalomnál, Kerlés mellett** szétverték az országba betörő besenyők és úzok seregét. (Egyébként a 11. század második felében a német hódító törekvések mellett az ország számára a legnagyobb külpolitikai problémát a keleti nomád népek – besenyők, úzok és kunok – megújuló pusztító betörései okozták, hisz ezeknek a keleti népeknek éppúgy a Kárpát-medence volt a célja, mint annak idején a magyaroknak.) **Ehhez a kerlési csatához kapcsolja a hagyomány László diadalát a leányrabló kun vitéz felett, melynek freskókon való ábrázolása több Árpád-kori templomunkban fennmaradt.**

A történeti hagyomány szerint a király és a hercegek közti békés kapcsolat egy Bizánc elleni háború nyomán szűnt meg. Nándorfehérvár elfoglalása után a hatalmas hadizsákmány elosztása közben a király szembe került Géza herceggel. A szembenállás 1073-ban egy belháborúba torkollott, amelyben kezdetben Salamon győzött német csapatok segítségével Kemejnél, **a döntő győzelmet azonban Géza herceg aratta László segítségével Mogyoród mellett.** Salamon király családját és a királyi koronáját is Ausztriába menekítette, s a hosszú háborúskodás idején csak két határispánság (Moson, Pozsony) területét sikerült megtartania.

1074-ben Géza ugyan megszerezte a hatalmat, de koronája sem volt, s kezdetben a pápa sem akarta elismerni királyságát. Az új korona végül is Bizáncból került Magyarországra. Ez a Dukasz Mihály császár által küldött korona a mai Szent Korona alsó része, s az egyik zománclemezen Géza képe is látható a következő felirattal: „Turkia hívő (vagy hűséges) királya”. VII. Gergely pápa, a pápaság világi uralmának megtestesítője, az investitúra-harc elindítója azonban Salamont tekintette törvényes uralkodónak, s véleménye csak akkor változott meg, amikor Salamon felajánlotta hűbérül Magyarországot IV. Henriknek, akivel a pápa harcban állott. 1075-ben már a következő sorokat írta Gézának: „Magyarország sajátos szabad állapotában kell éljen, és semmilyen más ország királyának nem vethető alá, csak az egyetemes római anyaszentegyháznak.” Hűbéresküt azonban a pápa Gézától sem tudott kicsikarni.

Géza ezután a belső ügyekre fordíthatta figyelmét. 1075-ben a nyitrai hercegséget átengedte Lászlónak, Salamon Pozsony környéki királyságát pedig szemmel tartotta részint László segítségével. Gazdasági intézkedései közül a legnevezetesebb a vásári reform; a vásárnapot szombatra tette át (innen a sok Szombathely településnév). Fennmaradt Géza király ezüstdénárja, amely jó minőségével kedvezett a kereskedelmi forgalom növekedésének. A feudális állam- és egyházszervezet kiépítését

is folytatta. Az 1075-ben a Bars megyében létesített garamszentbenedeki bencés apátság feladata volt, hogy a Garam folyó menti vidéket, az ország északi peremvidékét még szorosabban kapcsolja az egyházhoz és ezen keresztül az új rendhez. Korai halála előtt Salamonnal is tárgyalásokat kezdett, de a Salamon-ügy lezárása már utódjára, Szent Lászlóra hárult. László 1077-ben való trónra kerülésével megszűnt az ország zavaros állapota, a Magyar Királyság egységes és független európai állam maradt.

László a választott király

1077-ben Szent László trónra kerülésével bizonyos tekintetben új korszak kezdődött a Magyar Királyság történetében. Véget ért az a korszak, mely a Szent István-i állam legzavarosabb időszaka volt, állandó trónviszályokkal, pogánylázadásokkal, a függetlenséget veszélyeztető nyugati és keleti támadásokkal.

Géza halála után László szintén választott királyként került a trónra, hisz még élt Salamon. Nem is koronáztatta meg magát, hogy ez ne nehezítse a Salamonnal való megegyezést. A róla szóló legendában erről ezt olvashatjuk: „Mikoron ugyanis tetszésén múltott, hogy a királyi méltóságot isteni végzésből magának tulajdonítsa, nem igyekezett sem felkenekedni, sem királlyá koronáztatni magát: a királyi jelvényeket tisztelettel maga előtt vitette nem azért töltötte be a királyi méltóság feladatát, hogy első legyen, hanem, hogy hasznos legyen.” A Salamon-kérdés László uralkodásának első időszakában elsősorban külpolitikai lépéseit befolyásolta. Mivel IV. Henrik Salamon oldalán állt, ezért László a német ellenkirállyal, Rudolfal lépett szövetségre, s a herceg leányát Adelhaidot vette feleségül. Ebből eredően, mivel közben kitört a harc IV. Henrik és a pápa között, László a pápa oldalára került. Mivel IV. Henrik nem tudott ezután Salamonnak segíteni, ezért Salamon kényszerűségből egyezséget kötött Lászlóval, lemondott jogairól és visszaadta a koronát. Ám röviddel ezután összeesküvést szőtt László ellen, aki radikális lépésre szánta el magát: **Elfogatta Salamont és Visegrádon elzáratta.** (A hagyomány tévesen a jelenlegi Salamon-tornyot tartotta börtönének, pedig azt csak IV. Béla építtette a tatárok ellen.) 1083-ban azonban szabadon bocsátotta, ami összefügghetett az azévi szentté avatásokkal. Salamon előbb Németországba, majd onnan Besenyőföldre ment, ahol vezéreiknek felajánlotta, hogy foglalják vissza közösen az országot. László azonban visszaverte a besenyők támadását, akik ezután Bizánc ellen fordultak. Maga Salamon is egy Bizánc elleni hadjáratban esett el 1087-ben. A Salamon-ügy megszűntével László teljes energiáját az ország belpolitikai konszolidációjának szentelte.

László az egyház támogatója

Rendkívül fontos kérdés volt a pogánylázadásokkal és a belháborúkkal szétzilált egyház szervezetének megszilárdítása, s a hitélet megerősítése. Ennek leglátványosabb eseményei az első magyarországi szentté avatások voltak. Akkoriban a szentté avatás még helyi kezdeményezésre is történhetett, így volt ez **1083-ban is, amikor László király rendeletére felemelték „azoknak a testét, akik Pannóniában a hit magvait elvetették, és prédikációikkal vagy intézkedéseikkel az országot Istenhez térítették”.** A szentté avatások a hatalmi helyzet megszilárdulását és a Szent István-i örökség vállalását mutatták. Politikailag István „felemelése” volt a legjelentősebb, hisz ezzel egy Vazul-unoka ismerte el nagyapja ellenségét. László korára a történelem igazolta István törekvéseinek jogosságát. István tisztelete egyébként bizonyos formában már korábban is megvolt, hiszen augusztus 15-én halála emléknapján tartották Székesfehérváron az évi törvényt napokat.

A szentté avatás egyik eseménye a felemelés volt. Erre 1083 augusztusában került sor. Székesfehérváron kibontották a sírt, István jobb kezét azonban, melyen a királyi gyűrű volt, nem találták. Csak később derült ki, hogy a kincstartó lopta el, de miután mindent bevallott, László megbocsátott neki, majd az ereklye tiszteletére Nagyvárad környékén megalapította a Szent Jobb bencés apátságot. Szent István legendája szerint augusztus 15-én Székesfehérváron az országnagyokon kívül a gyógyulásban reménykedő nyomorultak is nagy számban jelentek meg a városban. Háromnap böjt és ima után el akarták távolítani a sír bejáratát fedő hatalmas

követ, de nem mozdult. Egy szent életű apáca ekkor azt javasolta, engedjék szabadon Salamont a börtönből. Miután ez megtörtént, a követ könnyedén el tudták mozdítani. Augusztus 19-én a nagy lelki feszültséggel várakozó tömeg több csodás gyógyulás szemtanúja lehetett. A nép egész éjjel virrasztott, majd 20-án reggel a király, a főpapok és a főemberek jelenlétében felnyitották a kősírt, amelyben a szent király földi maradványai „balzsamillatú” vízben úsztak. Ezeket tiszta gyolcsba gyűjtötték és ezüst ládába helyezték.

Ugyanebben az évben más felemelések is történtek: még július 16-17-én felemelték és a nyitrai Szent Emmerám-templomban új sírba helyezték a két István-kori szent életű remete, Zoerard-András és Benedek földi maradványait, akiknek szentéletírását Mór pécsi püspök már mintegy másfél évtizede elkészítette. Július 25-én, László király és Lőrinc csanádi püspök jelenlétében sor került a magyar egyház első vértanújának, Gellért püspöknek a szentté avatására. Végül november 4-én ugyancsak Székefehérvárott egy újabb zsinat szentté avatta István fiát, Imrét. Az avatáshoz szükséges legendák jól tükrözik László taktikus politikáját is, mely az investitúra-harcban való állásfoglalása is. Az István-legenda szerint ugyanis Magyarország „Mária országa” és nem Szent Péteré, István pedig hangsúlyozottan egyházalapító.

László egyházpolitikájának szerves része volt az egyházi szervezet bővítése. Az investitúra jogát gyakorolva **a bihari püspökség székhelyét Váradra helyezte** s élére nagyon valószínű unokaöccsét, Könyves Kálmánt helyezte. **Megalapította a Zágrábi püspökséget**, melynek első főpásztorává Duh cseh származású udvari papját nevezte ki, aki szláv nyelven tudott kapcsolatot felvenni a hívekkel. Jelentős esemény volt, hogy **a görög szertartású bácsi püspökséget összevonta a latin szertartású kalocsai püspökséggel.**

A templomépítés ösztönzésében is jeleskedett, ugyanis a korábbi évtizedek belháborúiban számos templom romba dőlt. Az 1092. évi szabolcsi zsinat részletesen intézkedett a templomok helyreállításáról, újjáépítéséről. A helyenként még ingatag hitélet megerősítését szolgálták olyan intézkedések is, amelyek ma kegyetlennek, túlságosan szigorúnak tűnnek. A vásár- és ünnepnapok templomlátogatásról távol maradót például botozással, a vásár miatt távol maradót lovának elvételével büntették.

Szent László egyházszervező munkásságához tartozik, hogy az ő kezdeményezésére jöttek létre az első káptalanok, amelyben a kánonok szerint élő papok (kanonokok) közösen tevékenykedtek. A püspöki székhelyeken székeskáptalanok, egyéb fontos helyeken társaskáptalanok alakultak. A káptalanok élén a prépost állt, aki a papi főrendhez tartozott. A káptalanok vezetői, tagjai lettek az alsó papságot irányító esperesek is. A káptalanok csakhamar átvették az iskolai oktatás egy részét is a bencés kolostoroktól, és később, mint „hiteles helyek” okleveleket is adtak ki, vagyis közjegyzői feladatokat láttak el.

László király a szerzetes papságot sem hanyagolta el. **Somogyvárott, az ottani földvárban, a franciaországi (Saint Gilles) Szent Egyed apátság égisze alatt új apátságot alapított.** A felszentelésen megjelent a Saint Gilles-i apátúr és Teuzó pápai legátus is.

László az új rend megszilárdítója

Szent László legfőbb érdeme, hogy uralkodása alatt a belső rend (értsd: az új rend) megszilárdult, ugyanis ha a négy évtized belső zűrzavarai folytatódna, az állam fönntmaradása is kérdésessé válhatott volna. Az új rend megszilárdítása érdekében rendkívül intenzív törvényalkotói tevékenységet folytatott. **Uralkodása alatt három törvénykönyvet adott ki.** (Ezek későbbi számozása pontosan fordított sorrendet mutat, mint ahogy időben keletkeztek: először a III. majd a II. és végül az I. törvénykönyv készült el.)

Törvénykezésében a legfontosabb feladat a magántulajdon védelme volt, hiszen a törvények fele a tulajdon elleni vétségekkel foglalkozik. A lopás elleni törvények nem a személyi tulajdonban lévő értéktárgyak – pénz, fegyver, ruházat – eltulajdonításáról beszélnek, hanem a gazdasághoz tartozó javakról (tyúk, ló, ökör, szolgák). Az ún. II. törvénykönyv első cikkelye például megparancsolja,

hogy egy tyúk értékén felüli vagyontárgy eltulajdonítása esetén „a tolvajt akasszák fel, és egész vagyona vesszen el”. Ha a templomba menekült, megúszta megvakítással, de tízévesnél idősebb gyermekeit eladták rabszolgának. Az eltulajdonított érték szabta meg a büntetést (megvakítás, kéz és orrlevágás).

Ezeknek a vérrel írott törvényeknek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a felbomló nemzeti köztulajdon és a kialakuló magántulajdon közti határvonal bizonytalan volt, s emiatt különösen két réteg, a lesüllyedt nemzeti előkelők és az alávetéstől félő közsabadok nagyon gyakran átlépték.

A törvények az országos méretű kóborlásnak is gátat akartak vetni. A vándormozgalom fő irányát az ország gyéren lakott vagy lakatlan peremterületei képezték. Az egyház és az állam a maga intézményeivel azonban csakhamar itt is elérte a kóbor elemeket, az elszegényedett közsabadokat és a szökött szolgákat. Összességében a törvények az új rend megszilárdulását és a feudális termelés intenzívebbé válását eredményezték. Az I. törvénykönyv azonban, melyet a király elnökletével tartott szabolcsi zsinaton fogadtak el 1092-ben, teljes egészében egyházi rendelkezéseket tartalmaz. Kötelezte a templomlátogatást, megszabta az egyházi ünnepek számát (többek között előírta Szent István és Szent Gellért ünnepét), irtotta a pogány hiedelmeket: „akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhöz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.” Hogy a halottakat ne temethessék el pogány módra (úgy látszik ez akkor még általános volt), elrendelte, hogy a halottat mindenki a templom mellett temesse el.

Gazdaság és társadalom Szent László idején

A törvények a gazdasági élet föllendülését is eredményezték, a királyi gazdaságnak is biztos alapokat teremtettek. **A királyság egyik fő bevételi forrása az ún. kamara haszna volt, vagyis a régi pénz kötelező beváltásából származó haszon.** A távolsági kereskedelem ugyan némileg csökkent, de még mindig komoly bevételt jelentett. **Az uralkodónak ló- és marhakiviteli monopóliuma volt.** Bármilyen más áru kiszállításánál 3-4 százalékos vámot kellett fizetni. Kezdett intenzívebbé válni a belső kereskedelem is. **Szent László idején a heti vásárok már nem voltak naphoz kötve, s törvény szabályozta, hogy adni-venni csak vásárokon lehet, a vásár- és révvámok pedig komoly jövedelmi forrást jelentettek.** A piachelyek elsősorban a „vásár helyeken” alakultak ki, innen származik város szavunk is. Ezek azonban ebben az időben még nem voltak igazi városok. **A sókereskedelem is fontos bevételi forrás volt,** hisz az erdélyi sóbányákban csak királyi alávetettek dolgozhattak. Mindezek mellett a királyság bevételeinek nagy része a természeti szolgáltatásokból adódtak. Az udvari és várbirtokokon élő népek a legközelebbi udvarházba szállították a terményeket, ahol elraktározták, az állandóan vándorló királyi udvar pedig felélte.

Az ország népességének nagy része ekkor már állandó településeken élt, vagyis falvakban (latinul: villa), melyekben legtöbbször 20-25 család lakott. A lakott területek is folyamatosan növekedtek, s a 11. század végére mintegy 200 ezer négyzetkilométert tettek ki, ez kb. 1 millió 200 ezer országlakost jelentett.

A társadalom szerkezete is folyamatosan alakult. Megszilárdult az uralkodói csoport a főpapok, magánbirtokosok, ispánok csoportja. A középrétegek a harcos elemekből kerültek ki, akik szolgálatukért kapott földet ekkor már szabadon örökíthettek, belőlük alakul ki később a nemesség. Az alávetettek már ekkor a legnépesebb réteget jelentik. Csoportjaik több réteget mutatnak a 8 dénárt fizető, személyükben szabad közrendűektől egészen a rabszolgákig.

Szent László külpolitikája

Szent László külpolitikáját trónra kerülésétől elsősorban a Salamon-ügy határozta meg. Bizonyos értelemben a kor legnagyobb nemzetközi konfliktusához VII. Gergely és IV. Henrik közt zajló investitúra harchoz való viszonyát is ez határozta meg. **Mivel IV. Henrik Salamont támogatta, László közvetve a pápa oldalára állt, bár annak világuralmi törekvéseit alapjaiban ellenezte.** A Bizáci Birodalommal jó kapcsolatokat ápolt, ez a viszony csak akkor változott meg, amikor a déli terjeszkedés miatt komoly konfliktus alakult ki. A keletről leselkedő nomád veszélyt pedig hathatós katonai megoldásokkal hárította el.

Külpolitikájában változás akkor állt be, amikor Salamon halálával (sőt apósa Rudolf, német ellenkirály, akit IV. Henrik ellenében támogatott szintén elhalálozott) megszűnt a nyugati német veszély. Figyelme akkor dél felé fordult. A Dráva és a Száva közének keleti fele, Szlavónia a honfoglalás óta magyarlakta terület volt, most a zágrábi püspökség megalapításával a nyugati részét is országához csatolta. Ezután került sor Horvátország meghódítására. Horvátország akkor még a Szávától délre terült el, az Adria mellékén. A horvátok és a part menti szigetek (dalmát) lakói névleges bizánci uralom alatt éltek, de Velence (a bizánci császár főségét ők is elismerték) is függőségbe akarta kényszeríteni őket. Ugyanakkor a pápaság is közvetlen hűbéresévé szeretne volna tenni Horvátországot és Dalmáciát. Ennek jegyében küldött VII. Gergely 1075-ben Zelemér (Zvonimir) horvát királynak koronát és egyéb királyi jelvényeket. Zelemér halála után Horvátországban zűrzavaros korszak kezdődött. Az utód nélkül meghalt király özvegyének támogatására — aki László nővére volt — a magyar király 1091-ben beavatkozott: **Horvátországot egy hadjárat folyamán országához csatolta, és unokaöccsét, Álmost kinevezte horvát királlyá.** (Horvátország ettől kezdve 1918-ig a magyar korona alá tartozott.) Horvátország (mely VII. Gergely hűberese volt) elfoglalásába a Szentszék nem egykönnyen nyugodott be. 1091 őszén Teuzo bíboros, II. Orbán legátusa Magyarországra érkezett, hogy rávegye Lászlót a pápa igényeinek tiszteletben tartására. Az időközben horvát királyi székbe ültetett Álmos azonban meg sem jelent a tárgyalásokon, László pedig csak spirituális síkon volt hajlandó elismerni az egyház hatalmát, a világi uralomért való versengést elítélte. Mindez egyúttal végét jelentette a pápai-magyar szövetségnek, s élete utolsó éveit László a pápaellenes tábor tagjaként, pontosabban IV. Henrik szövetségeseként élte meg. Horvátország elfoglalása azonban a Bizánci Birodalom ellenszenvét is kiváltotta. Megtorlasként Magyarországra uszította a kunokat. László félbeszakítva a horvátországi hadjáratot a kunok ellen fordult és kiűzte a támadókat, a kunok vezére Kapolcs is elesett a harcokban.

Magyarország az 1090-s évek európai nagyhatalommá vált. Jelzi ezt a Szentszék és a német császárság közötti „sakkjátszmában” folytatott önálló politika, valamint a megszorodó külhoni katonai akciók is. 1092 folyamán László hadjáratot vezetett Vaszilko terebovlji orosz fejedelem ellen, mert az arra biztatta a kunokat, hogy Magyarországra támadjanak. Két év múlva I. Ulászló fejedelem megsegítésére Lengyelországba indított sereget, és Krakkóban kikényszerítette, hogy behódoljanak a fejedelem ellen lázadók. Majd Csehországba is átcsapott, Konrád brünni morva herceg megsegítésére. A hadjárat idején megbetegedett. Ekkor, halála előtt a krónika szerint Nyitrára hívatta az ország előkelőit és visszahívta Kálmán herceget Krakkóból és őt jelölte utódjául.

Vitathatatlan, hogy Szent László uralkodása alatt az ország belső helyzete megszilárdult, a friss erőre kapott királyság nemzetközi tekintélye megnövekedett. Legendájának írója Szent István mellé állítja, és a következőképpen értékeli Szent László történelmi szerepét: „Midőn uralkodott, egész Pannónia annyira rendezett s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István ideje óta soha még ilyen csodálatosan nem csillogott. Magyarország kezdte gazdagságban, rangban és dicsőségben szinte valamennyi országot felülmúlni.”

Szent László alakja a krónikában

Szent László a Képes Krónika iniciálóján

Képes Krónika

(részletek)

Béla herceget szerencsésen királlyá koronázzák

Béla herceg tehát, akit Beninnek neveztek, diadalmasan és győzelmesen Fehérvárra ment, ahol a püspökök fölkenték, és a királyi koronával szerencsésen megkoronázták. Békességgel országolt, ellenség nem zaklatta, nemzetének javát kereste. Egyebek közt okosságának adta bizonyosságát abban, hogy pénzt veretett, nagy érméket szintiszta ezüsből, és az eladó portékák árát szabott mérték szerint a bölcsen intézkedő elme igaz méltányosságával állapította meg. Nem tűrte, hogy a kalmárok és pénzbevéltők átkos, fösvény mohósága fölös hasznót szerezzen az együgyű és paraszti emberektől. Ugyanis kiváltképpen ez az oka annak, hogy a népek ínségre, szegénység veszedelmére jutnak; de így mindenki szabott ár szerint adott és vásárolt, igaztalanság és csalás nélkül. Szombati napra rendelte mind a vásárokat, ahol adtak és vettek; országa területére a bizánci aranyat hozta forgalomba. Miképpen fentebb írtuk, ezüstdénárokat is veretett, melyekből negyven ért egy bizánci aranyat. Ezért mondják mind mai napig negyven dénár, hogy arany - nem mintha aranyból volnának, hanem azért, mert abban az időben annyi dénárt értékeltek egy bizánci arany. Egész életében nem változtatta meg a pénz értékét. Más dolgokat is cselekedett, melyek méltók az örök emlékezetre. Bántatlanul és sértetlenül megóvatta azoknak feleségeit, gyermekeit és minden jószágukat is, akik Salamon királyt követték, hogy maguktól megtérjenek hozzá, és békén élvezzék javaikat. Ezért sokan híveivé is lettek, és hozzá pártoltak. Kegyes hajlandóságból a magyarok terheit megkönnyítette: a szokott adókat és a régi tartozásokat a köteles szolgáltatásokból elengedte. Ezért Magyarország fölötté meggazdagodott, és fölemelte fejét mind a körülötte levő országok fölé: gazdagságban és dicsőségben mind meghaladta őket. Akkor itt a szegények meggazdagodtak, és a gazdagok dicsőségére emelkedtek. A kegyes király Magyarország-szerzte kikiáltókat is küldött, hogy minden faluból két-két ékesen szóló vént hívasson a királyi tanácsba; ennek hallatára nemcsak azok jöttek Fehérvárra a királyhoz, akik hivatalosak voltak, de mind a parasztok, a szolgák és a magyarországi köznép egész sokasága. Látván a király, a püspökök és mind a főemberek a rengeteg sokaságot, megfélemlettek: hátha rájuk rontanak; behúzódtak hát a városba és őrizték. A köznép azután előjárókat rendelt magának, ezek számára fából állványt emeltek, ahonnan az emberek láthatták és hallhatták őket. Az előjárók azután szószólókat küldtek a királyhoz és a főemberekhez, mondván: „Engedd meg nekünk, hogy atyáink szokása szerint pogány módra éljünk; hadd kövezzük meg a püspököket, ontsuk ki a papok béléit, öldössük le a deákokat, akasszuk fel a dézsmaszedőket, romboljuk le a templomokat, törjük össze a harangokat!” Ennek hallatára a király megszorodott, és háromnap haladékot kért, hogy gondolkozzék a dologról. Ezalatt a nép előjárói a magas állványokon ültek, és gonosz verseket mondtak a hit ellen; a népnek ez tetszett, helyeselte: „Úgy legyen, úgy legyen!” Mikor azután harmadnapra a választ várták, a király parancsára fegyveres katonák rontottak rájuk, közülük némelyeket megöltek, előjáróikat a magas állványról leszórták és eltiporták, a többieket megkötözték, keményen verve korbácsolták, és így ölte, kötözve, korbácsolva is csak alig csillapíthatták le a lázadást a katonák. Azután tehát, hogy Szent István király kereszténnyé térítette Magyarországot, két ízben fordult vissza a pogányságra: egyszer András király idejében, másodszor Béla király napjaiban, amiképpen itt megírtuk. A jámbor Béla király ezután betöltve uralkodásának harmadik évét, királyi jószágán, Dömösön összeűzódott beomló trónján; teste gyógyíthatatlan betegségbe esett; az ország néminemű dolgai miatt félholtan vitték a Kanizsai patakjához; ott távozott el a világból. A Szent Megváltó monostorában temették el, melyet maga épített azon a helyen, melynek neve Szögzsárd. Merthogy Béla szögszínű volt és szár, azért nevezte el Szögzsárdnak, a maga állapotáról, monostorát.

A császár eljön vejével, Salamon királlyal

Értesülvén Salamon király Béla király haláláról, sietett az ipához, a német császárhoz, és kérte, helyezze őt vissza a magyar királyságba. Szívesen hajlott kérésére a császár, és a római birodalom nemes seregével és császári dicsőségéhez illő fényes kísérettel behozta Salamont Magyarországra. **Közben Béla király fia, Géza, amilyen okos volt és körültekintő, elvonult hát két növendék öccsével Lengyelország részeibe**, mert akkor meg nem állhatott Salamon és a németek támadásával szemben. Salamon király tehát a császárral akadály nélkül bejött a királytalan Magyarországra, és biztonságosan érkezett a királyi székvárosba, Fehérvárra; ott nagy tisztességgel fogadta mind a papság és a nép egész Magyarországról. A császár ezután szózatot intézett a magyarok egész sokaságához veje, Salamon király érdekében, megújította köztük a békét, és hit alatt tett esküvéssel megerősítette; Salamon királyt dicsőségesen megkoronázta atyai trónján, és egész Magyarország helyeslése és kiáltozása közepett székébe helyezte. Ezután a császár Salamon király bőkezű ajándékából, Magyarország kincseivel gyarapodva hazatért. Mihelyt a császár eltávozott, Géza menedékhelyéről Magyarországra sietett. Salamon még új király lévén, nem erősödött meg országában, félt, hogy Géza megrohanja lengyel seregével; kissé hát visszahúzódott embereivel, és bizton megült az erős Moson várában. A püspökök és a többi egyházi férfiak állhatatosan igyekeztek azon, hogy békét szerezzenek köztük; kiváltképpen Dezső püspök csillapította, intette és nyájas rábeszéléssel szelídítette Géza herceg lelkét, hogy adja át békével az országot Salamonnak, habár ő az ifjabb, és tartsa meg békében a hercegséget, amelyet már atya is birtokolt. Üdvös rábeszélésére Géza felhagyott a civódással, engedett. Szent Fábían és Sebestyén vértanúk napján tehát Salamon király és Géza herceg Győrött békét kötöttek Magyarország színe előtt; majd együtt ünnepelték meg a húsvétot egész udvarukkal Pécsen. Ott azután húsvét napján Géza herceg tisztességgel, a maga kezével tette fel a koronát Salamon király fejére, az ország főembereinek jelenlétében, és úgy vezette be dicsőséggel Szent Péternek, az apostolok fejedelmének királyi bazilikájába. Látván a magyarok egész gyülekezete, hogy békesség van a király és a herceg között, és kölcsönös szeretettel vannak egymás iránt, magasztalták Istent, aki szereti a békességet, és nagy vigalom volt a nép között. A következő éjszaka azonban a jövődő vizsály és zűrzavar előjele nyilatkozott meg. Hirtelen tűzvész támadt, és elborította az egész egyházat, mind a palotákat és többi épületeket és mindazt, ami hozzájuk tartozott; a szörnyű tűzvész mindent elemésztt. Mindnyájan megrémültek a lángok hatalmas zúgásától és a szörnyű robajtól, amint a harangok lezuhantak a tornyokról: senki sem tudta, hová legyen. A király és a herceg megdöbbsent és elcsodálkozott a hirtelen eseten; gonosz cseltől tartva nagy hamar elváltak egymástól; reggelre kelve hív követek útján megtudták a dolgok való állását, merthogy egyik részről sem forraltak rosszat, sem veszedelmes cselt, hanem véletlen eset okozta a tűzvészt. A király és a herceg jó békességgel újból összejöttek. Zolomér dalmát király, Géza sógora, követeket küldött Salamon királyhoz és Géza herceghez, arra kérte őket, hogy saját személyükben segítsék meg őt ellenségei, nevezetesen a karantánok ellen, akik akkor elfoglalták Dalmácia határvidékét. A király és a herceg tehát összeszedte seregét, elmentek Dalmáciába, és épségben visszaszerezték azt, ami elveszett. A király és a herceg királyi ajándékokat kapott, drága szöveteket, sok aranyat és ezüstöt. Amikor visszatértek, Atha nádor megkérte a királyt és a herceget, jelenjenek meg monostorának fölszentelésén, melyet Szent Jakab tiszteletére épített Zselicen; ez meg is történt.

Arról, hogy Salamon királynak és Dávidnak nem voltak gyermekei

Salamon királynak és öccsének, Dávidnak sohasem voltak gyermekei, és bennük András királynak magva szakadt; azért hisszük, hogy ez isteni végzésből történt, mert amikor András először érkezett Magyarországra öccsével, Leventével együtt, hogy az országot birtokába vegye, hagyta, hogy az istentelen Vata és más gonoszok megöljék Szent Gellértet és a sok keresztényt. Géza herceg pedig nemzette Kálmánt és Álmost meg leányokat. Mintegy tizenhárom esztendeig csöndes békesség virágzott a király és a herceg között. Ezalatt a cseheket eltöltötte a gőgösség, betörték Trencsén városa felé, majd emberekből és barmokból nagy prédát ragadozva elvonultak. A király és a herceg ezt nagy igazságtalanságnak tartották, seregeikkel betörték Csehországba. A csehek nem mertek

velük szembeállni; a magyarok majdnem egész Csehországot tűzzel-vassal pusztították. Ott Márton fia Bátor Opos viadalban nagy vitézül leterített holmi óriás termetű csehet; ezen emlékezetes tetteért azután a király és mind a magyar főemberek nagy becsületben tartották. A király és a herceg tehát súlyosan megbosszulták a cseheken a népüket ért igaztalanságot, és cseh foglyoknak nagy prédájával örvendezve tértek meg Magyarországra.

A kunok dúlják Magyarországot

Ezután a pogány kunok áttörték a gyepeket, és a Meszeskapu felső részénél berontottak Magyarországra; Bihar városáig kegyetlenül végigprédálták az egész Nyírséget, véghetetlen sokaságú férfiakat, asszonyokat és állatokat vittek magukkal, várakozás ellenére átkeltek a Lápos patakon és a Szamos folyón, majd visszahúzódtak. **Salamon király tehát és Géza herceg öccsével, Lászlóval, összeszedték seregüket, nagy sietve elindultak,** és áthaladtak a Meszeskapun, még mielőtt a kunok átkelhetek volna a hegyeken; Doboka városában közel egy hétig várakoztak a pogányok érkezésére. A kémek közül az egyik, az Újvárból való Fancsika nevezetű, csüttörtökön tudatta a királlyal és a hercegekkel, hogy közeledik a kun sereg. A király és a hercegek seregükkel a közeledők elébe nyargaltak, és éjszakára a kunok közelében telepedtek meg. Pénteken kora hajnalban fölserkentek, mind az oltáriszentség vételével erősítették meg magukat; elrendezték csapataikat, és ütközetre vonultak a pogányok ellen. Amikor ezt meglátta a pogány harcosok Ozul nevű hadnagya, aki Gyula kun vezér embere volt, mivelhogy a gőgösség igen elöntötte, és nagyon sokat tartott magáról, így szólt embereihez: „Menjenek az ifjak a gyámoltalan magyarok ellen, és csak úgy játszva vívjanak velük!” Nem hitte ugyanis, hogy bárkinek is van bátorsága elébük állani. A pogányok tehát kivonultak a magyarok ellen, és látták, milyen rettentő seregekkel jöttek; azonnal megjelentették ezt a hadnagyuknak, Ozulnak. Ez összegyűjtötte a vele levő kun sereget, és hamar egy igen magas hegy tetejére húzódott; gondolta, ott van leginkább biztonságban, minthogy a hegyoldalon igen nehéz a feljárás; a lakosok Kerlésnek nevezik ezt. Az egész magyar sereg a hegy lábánál gyűlt össze. Salamon király vitézei mind egyforma patyolatzászlót hordoztak. A pogányok már mind a hegy tetején tömörültek össze; bátrabb, vakmerőbb íjászaik leszálltak a hegy lejtőjének közepéig, hogy a magyarokat a lejtőről távol tartsák. Mint a záporosó, oly sűrűn hullottak nyilaik a király és a herceg csapataira. Némely jeles magyar vitézek azután rárontottak ezekre az íjászokra, és közülük sokakat megöltek a hegyoldalon, csak nehezen és vajmi kevesen hághattak fel újra társaikhoz - íjukkal verték, úgy ösztöklétké lovaikat. Salamon királyt heves lelkülete, bátorsága elragadta, és csapatával a legmeredekebb hegyoldalon hatolt fel a pogányokhoz; azok meg sűrűn szórták rá nyilaik záporát. Géza herceg, amilyen óvatos volt, mindig a menedékesebb lejtőn hatolt fel, nyilakat szórt a kunokra; **öccse, László, az első támadásnál négyet ölt meg a legvitézebb kunok közül, az ötödik nyilától súlyosan megsebesült - utóbb ezt is megölte -, Isten irgalmából aztán hamarosan kigyógyult sebéből.** A magyarok tehát kegyetlen halállal szorongatták a pogányokat, futottak is nyomorultul, de a magyarok még gyorsabban űzték őket, vért szomjúhozó, éles kardjukat a kunok vérével részegítették. Kardcsapásokkal hasogatták a frissen beretvált kun fejeket, akár az éretlen tököt. **Szent László herceg meglátott egy pogányt, aki lova hátán egy szép magyar leányt hurcolt magával. Azt gondolta tehát Szent László herceg, hogy ez a váradi püspök leánya, és ámbár nehéz sebben volt, mégis nagy hamar üldözőbe vette lova hátán, melyet Szögnek nevezett. Midőn azután lándzsavégre megközelítette, semmire sem ment vele, mert az ő lova sem maradt vissza semennyit sem; így mintegy kartávolság volt a lándzsa hegye és a kun háta között. Rákialtott tehát Szent László herceg a leányra és mondá: „Szép hűgám! Fogd meg a kunt övénel, és vesd magad a földre!” Az meg is tette. Mikor a földön hevert, Szent László herceg közről át akarta szűrni a lándzsával; a leány akkor nagyon kérte, ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből is kitetszik, nincsen hívség az asszonyokban, bizonyára fajtalan szerelemből akarta megszabadítani. A szent herceg azután sokáig mérkőzött a férfiúval, majd elvágta inát és megölte. De az a leány nem a püspök leánya volt. A király és a dicső hercegek így majdnem az összes pogányokat megölték, megszabadították mind a keresztény foglyokat, és diadalmas győzelemmel, örvendezve tértek vissza az egész vidám magyar haddal. Nagy volt az örvendezés Magyarország-szerte, szent énekekben és imádságokban magasztalták Istent, aki győzelmet adott nekik.**

A besenyőknek Magyarországra jöttéről

A kunok jövetele után harmadik esztendőre történt, hogy a besenyők Bulgárfehérvár felől átúsztattak a Száva folyón Buziás mezejére, és foglyot, prédát nem csekély számmal ragadoztak és hurcoltak el a maguk földjére. A király és a herceg árulás bűnét süttették Bulgárfehérvárra, mivelhogy békességet színleltek, de önként engedték át a lator besenyőket Magyarország prédálására. Összeszedték tehát seregüket, és Szalánkeménél gyülekeztek; ott tanácsot tartottak, és elhatározták, hogy az áruló Fehérvárt megszállás alá veszik és ostromolják. Fölszedték a táborukat, és a Száva folyó mentén leszálltak Nándorfehérvár irányába. Parancsolat ment a királytól és a hercegtől, hogy az egész magyar sereg mihamarabb keljen át a Száva folyón Bulgáriába. A görögök és a bulgárok sajkaikon hajóztak, és gépezeteikből kénköves tüzet fújtak a magyarok hajóira, a vízen gyújtották fel azokat. A magyarok azonban nagyon sok hajóval keltek át a folyón, és így legyőzték a tűzokádó görögöket. A görögök és a bulgárok megfutottak, a magyarok átkeltek, és elfoglalták a bulgárok határait. A király és a herceg hétfőn kelt át a Száván, hajnalhasadtakor elrendezték seregeiket, és a sűrű gyalog hadsorokkal közbeékelve a lovass csapatokat, teljességgel bekerítették pajzsaikkal a várost. A görögök tehát és a bulgárok féltek, hogy az ostrom vést hoz rájuk; titkos követek útján megkérték a besenyőket, jöjjenek segítségükre aggodalom nélkül, mert nem a király, nem is a herceg ostromolja városukat, csak Vid, a bácsi ispán támadt rájuk vitézeivel. A besenyők hittek a csalóka szavaknak, hamarosan segítségükre siettek; azt remélték, hogy Vid ispánt legyőzik, és ezzel prédát nyernek - ez csábította őket; nyakra-főre a soproniak csapatára rontottak, akiket Ján ispán vezetett. Ez azonban a soproniakkal emberül, vitézül felülkerekedett a besenyők támadásán, sokukat a helyszínen kard élével veszejtette el, a többiek pedig fogságba hajtotta. A besenyők Kazár nevű fejedelme csak kevesedmagával futott el, csak nehezen menekült meg a magyarok kezéből. A király és a herceg illendő köszönetet mondott ama Ján vitéznek, és királyi módon megajándékozták, amiért úgy törte szét a sok ezer besenyőt, mint finoman csiszolt kő a cserépedényt - mielőtt a király meg a herceg seregeikkel még fel se keltek a reggeli mellől. A király meg Géza és László hercegek a város közelében egy sziklán tartózkodtak; a magyarok odahozták elébük a besenyő foglyokat és az elesettek fejét, a lovakat és fűszerezéseket; csütörtökön hajnalban kezdték ezt, de napnyugtáig végére nem járhattak. Ezt azért cselekedték, hogy az ostrom alatt álló görögök és bulgárok hadd lássák, milyen kegyetlenül megölték a magyarok a besenyőket, akikben reménykedtek, hadd rémüljenek meg, és adják meg magukat és a várost a királynak meg a hercegeknek. Ezután a király meg a hercegek alkalmasabb helyeket szemeltek ki a város ostromlására; megparancsolták az ácsoknak, készítsenek nyolc fatornyot, melyek kétszeresen haladják meg a bástyák magasságát. Onnan a vitézek a város közepéig nyilazhattak, és hajigálhattak köveket az emberekre. A tornyok között ugyanannyi hajítógépet állítottak fel, a falak megbontására és a tornyok bejáratának megközelítéséhez hosszú védőfödeleket meg egyéb hadiszerszámokat ácsoltattak. Némely helyeken le is omlasztották a falakat egészen az alapjukig, de a várost meg nem vehették, mert bentől igen vitéz harcosok védelmezték. Két hónapig táboroztak a város alatt, ezalatt gyakran megharcoltak a városból kirohanó szaracénokkal, közülük némelyeket megöltek, másokat megfutamtítottak. Ezután három nagy vitéz, vakmerő szaracén rohant ki a városból, parittyával, dárdával és nyíllal, nagy veszteséget okoztak a magyaroknak. Salamon királyi pattantyús az egyiket eltalálta a hajítógéppel; tetemét a magyarok el akarták ragadni, említett társai azonban keményen tusakodva védelmezték. Nézte harcukat a király meg a herceg, és így szóltak a körülöttük álló vitézekhez: „Vajha a makkabeusok szíve és vére gyúlna fel a vitézekben, hogy megmentenék a magyarságot ezektől a szaracénoktól, akik oly bátran harcolnak a város védelmében; bár a magyarok elragadnák a szaracén tetemét!” Ennek hallatára három bátor vitéz, Opos, György és Bors gyors támadással, mint a villám rontott rájuk. Opos nagy vitézül úzóbe vette és egészen a város kapujáig kergette őket. Opos mégis sértetlenül tért vissza. Ezalatt György és Bors buzdították a magyarokat, el is ragadták a szaracén tetemét, és gyalázatra vetették. Az ostrom harmadik hónapjában azután egy magyar leány, akit valaha rabul vittek oda, egy szerdai napon felgyújtotta a várost. Heves keleti szél fújt, a tűzvész átterjedt az összes épületre. Így a magyar sereg berohant a városba azon a részen, ahol az ostromgépek a bástyákat már leomlasztották, és kegyetlenül öldökölték a görögöket, szaracénokat és bulgárokat. Maradéku Niketasz vezérrel a várba menekedett. Másnap, mire elült a tűz, a magyarok elfoglalták a várost. Megnézték és felkutatták a görögök pincéit, töméntelen aranyat, ezüstöt,

drágaköveket, értékes gyöngyöt és szinte felbecsülhetetlen kincset hoztak ki onnan. Az osztozásnál a király és a herceg közt civódás támadt. Nem volt ott magyar, aki meg ne gazdagodott volna. A várba rekesztettek ezután kérték a királyt és a hercegeket, hagyják meg nekik életüket és szabadságukat, a várat és mind az egyebeket tartsák meg maguknak. A király és a hercegek kezet adtak a hit zálogául, hogy többé nem ártanak nekik, mire mind lejöttek, akik a várban voltak. Niketasz vezér a szent Istenanya, a mindenkoron szűz Mária ezüstikonját hordozta, úgy jött a nagy sokaságú néppel, s Géza herceg hatalmába adta magát. Tudta ugyanis, hogy Géza herceg istenfélő, és szíve könnyörületességre gyullad a foglyok és bajban levők iránt. Salamon király kezébe kevesen jöttek, mert tudták, hogy rideg természetű, és mindenben Vid ispán gonosz tanácsaira hallgat. Ez a Vid átkozott volt Isten és az emberek előtt. Váltig méltatlankodott a király, amikor látta, hogy a herceghez sokan menekülnek, hozzá meg kevesen. Mikor azután visszatértek a felmérhetetlen kincssel és Vid jószágára, Buziás falujába jutottak, a király meg akarta osztani a kincseket és a foglyokat, még azokat is, akik a hercegek hitére jöttek le a várból. Ebben aztán a herceg ellene mondott a királynak, és meg nem osztozhattak. Ez volt a baj oka és a civódás magva közöttük. De midőn a kincsen osztoznának, a király azt – Vid, Frank püspök, Bogát fia Radován és Vid veje Ilia tanácsára – négy részre osztotta, s egynegyed részt adott a hercegnek – akinek különben egyharmad rész járt –, a többi három rész közül egyet a vitézeknek, a másodikat Vidnek, a harmadikat Iliának adott; ezért a herceg nagyon megneheztelt.

A király és a hercegek civakodása

Meghallotta a görög császár Géza herceg emberségét, és követeket küldött hozzá, hogy békét és barátságot kössenek; a herceg erre visszabocsátotta neki mind a foglyokat és mindazokat, akik lejöttek a várból. Salamon királyhoz azonban senkit sem küldött a görög király; ezért Salamon királyban mind jobban és jobban felgyúlt az irigység lángja Géza herceg ellen. Vid ispán is szüntelen ösztökelte a királyt, hogy űzze el Géza herceget, és akkor a hercegséget könnyen elveheti tőle. Mondotta neki, megteheti ezt könnyen, mert a királynak sokkal több vitéze van, mint a hercegnek. Biztatta, hogy ne halogassa, sőt inkább siettesse a dolgot, és ezzel a közmondással izgatta a királyt: „Miképpen két éles kard nem férhet meg egy hüvelyben, úgy egy országban nem országolhattok ti ketten.” Vid ispán mérges szavai elcsábították a királyt, gyűlöletet és viszályt forralt magában. Ettől fogva alkalmat keresett, hogy kelepcebe ejtse Géza herceget, vagy haddal mehessen rá; de csak tovább alakoskodott a király, és a herceget színlelt barátsággal bocsátotta el hercegségébe.

Kibékülésükről

Üzent tehát ezután a király mindkét hercegnek, hogy mindketten együtt jöjjenek a királyhoz, és haddal induljanak Nis görög vár ellen; a király ugyanis álnokul vesztükre törekedett, hogy váratlanul egyszerre fogja le őket; a többi felől már biztos lehetett. A hercegek azonban megértették a király kelepcejét, és óvatosan jártak el. László fele sereggel a Nyírségben maradt, Géza pedig elment a királlyal: nem is mertek ártalmára lenni semmiképpen, mert bizton tartottak attól, hogy László erős kézzel áll bosszút. Eközben a nisi férfiak sok ajándékot adtak a királynak és a hercegeknek: aranyat, ezüstöt és drága szöveteket; majd a király és a herceg visszafordultak, és Keve városánál elváltak. **Bátyja tanácsára László elment Bihar városából Oroszországba, segítséget kért barátaiktól,** hogy felkészüljenek a király ármánykodásai ellen; tudta már ugyanis mindenki, milyen igazságtalanság és civakodás van a király és a hercegek között. Ezután összeszedték seregüket, sűrűn küldözték a követeket, végül is a király meg a herceg Esztergomba mentek, ott mindkettő megbeszélés szerint csak nyolc-nyolc embert vitt magával a püspökök és főemberek közül; úgy hajóztak a város közelében levő szigetre, hogy ott tárgyaljanak; sokáig vádaskodtak és mentegetődztek, végre békeszövetséget kötöttek. Géza visszatért hercegségébe. A király pedig Fehérvárra ment. Ezután a király elküldte Géza herceghez az istenverte Videt és a szelíd Ernyeit. Géza gondosan őriztette őket, mert félt Vid álnokságától. A herceg is elküldte a királyhoz a váradi püspököt és a hitvány Vatát; a király is őriztette ezeket. Majd a király Megyer falujából elment a Rábca folyó felé, a három német herceg elé, segítségül várta őket Géza herceg ellen.

A herceg mellett ugyanis nem volt jelen az öccse, barátai sem segítették; elküldötte Videt és Ernyeit a királyhoz, fegyverszünetet kötöttek Szent Márton napjától Szent György napjáig. Ennek hallatára a király is visszaküldte Vatát és a váradi püspököt. Ebben az időben a király ama helyen ünnepelte a karácsonyt, melynek Ikervár a neve. Majd Zalába ment, ahol Markart német vezér és Vid ösztökölték a királyt, hogy támadjon a hercegre. Így és effélékkel noszogatta ugyanis Vid a királyt: „Most könnyen és kockázat nélkül legyőzheted a herceget, mert nincsen semmi segítsége, ha azonban halogatod a támadást a fegyvernyugvás leteltéig, meglehet, hogy elmenekül.” Mikor hát a király Szögszárdra érkezett és táborba szállt a Keszölc nevű hely fölött, vecsernyét hallgatni elment a Szent Megváltó monostorába; vecsernye után pedig Vid és mások tanácsot adtak a királynak, mondván: „Uram, tudd meg, hogy László Oroszországba ment, Lampért pedig Lengyelországba, hogy bátyjuknak, Géza hercegnek sereget toborozzanak; gyakran javallottuk már neked, hogy most menj a hercegre: Igfán erdejében vadászik, az éj csöndjében rátámadunk, elfogjuk, és kitoljuk a szemét. Mikor aztán László és Lampért megjönnek vagy sereget hoznak, már meg nem állhatnak ellenünk. És ha csak hallják ezt, már nem mernek bejönni az országba. Meg is teheted, mert összes tanácsosa a te híved; aztán nekem adod a hercegséget, így szilárdítod meg koronádat.” Meghallgatta ezt a király, és megígérte, hogy gondolkodik a hajnali imádságig. Kedves volt a tanács az ő szemeiben. Ennek a helynek apátja, Willermos nevű olasz, rejtett helyen húzódott meg, mintha Istenhez fohászkodnék a monostorban. Hallotta, milyen tanácskozást folytattak. Rögtön követet és levelet küldött a herceghez, hogy óvakodjék a királytól. Mikor aztán a követ a herceghez érkezett, ott voltak a gonosz tanácsadók, a herceg árulói, nevezetesen Petrud, Szolnok és Bikás; ezek így szóltak: „Uram herceg, ne félj, merthogy az apát részeges ember, és részegségében küldte hozzád a követet, azt sem tudja, mit beszél!” Ezt azért mondták, hogy a herceget Salamon kezébe adhassák.

A herceg bízott bennük, és ugyanott, tudniillik Igfán erdejében vadásztatott. Öccsét, Lászlót azonban elküldte Csehországba, mert Oroszországból már segítség nélkül tért vissza, hogy megkérje Ottó cseh fejedelmet, segítsen rajtuk, mert inségben vannak.

Azon a hajnalon, amikor a király határozni akart, elment a hajnali ájtatosságra: az apát ismét elrejtőzött a klastromban, hogy hallja a tanácskozást - hűséges volt ugyanis a herceghez, merthogy annak apja alapította egyházát. Elénekeltek tehát a matutinumot, majd mindnyájan kimentek. A király és Vid bent maradt, és olyan tanácsban állapodtak meg, amit Vid javallott a királynak. Az említett apát ezt is hallotta; nyomban levetette a szerzetesi köntöst, világinak öltözött, kardot kötött, lóra szállt, és nagy sietve a herceghez ment, kit reggel még alva talált, de fölébresztette, és így szólt: „fuss, herceg, mert ha nem futsz, nyomban elérnek Salamon vitézei, hogy elfogjanak!”

A herceg erre összeszedte seregét, és nagy sebesen Csehország részeibe igyekezett öccséért, Lászlóért, de a király útját állotta. Vid úgy uraskodott a királyon, mint iskolamester a növendékén; valósággal, bár igazság nélkül a király volt az ő alattvalója - óvakodjék effélettől minden ember, kiváltképpen a királyok. Örvendezett hát az álnok Vid gonosz tanácsának, és megindította seregét a herceg ellen. A herceg és serege Kemejnél találkozott a királlyal. A herceg főemberei - valóban árulói - titkon követeket küldtek a királyhoz, mondván: ha a király meghagyja őket méltóságukban és kegyelmébe fogadja őket, a csatában elhagyják a herceget, és átpártolnak a királyhoz. A király ezt megígérte nekik, és ígéretét esküvel is megerősítette; majd biztonságosan átkelt a befagyott Tiszán, a herceg ellenébe. Amikor a csatátér közelébe értek, a király Nagyfiaegyházánál öltözött fegyverbe, és csapatait elrendezte a harcra, megtámadta a herceget, és le is győzte, mert a herceget emberei álnokul cserbenhagyták. Ebben a csatában Géza főemberei, Petrud és Bikás, három csapat várjobbággal átpártoltak Salamonhoz, amiképpen megígérték. Géza herceg azonban, noha seregének nagyobb része elhagyta, noha csak egyetlen csapat vette körül Salamon harminc csapatával szemben, nem riadt meg, hanem dühös harcot kezdett. Az árulók pedig megfutamodtak, és fölemelték pajzsukat jeladásul a királynak - miképpen jelt adott az áruló Júdás is -, hogy a király vitézei ne üldözzék őket. A király serege azonban nem ismerte az árulás jelét; látták, hogy a herceg csapatai futnak, üldözték és pusztították őket, úgyhogy az árulók közül csak kevesen menekülhettek meg a haláltól. Vajha egy se menekült volna meg, amiért gonoszul

elárulták jótévő urukat! Összes vitéze elvesztével hagyta csak abba a herceg a harcot; Kotajdnál átkelt a Tiszán; káplánját, a fekete Györgyöt, elküldötte öccséhez, Lászlóhoz, hogy minél gyorsabban siessen hozzá; Ivánkát, klerikus deákját pedig Lampérthoz küldte. Géza Vácig lovagolt, ott találkozott öccsével, Lászlóval, és sógorukkal, Ottó herceggel, akik erős segítőcsapatokat hoztak. **Mikor Géza herceg meglátta öccsét, Lászlót, sírva fakadt nagy fájdalomában, mert elveszítette hívséges, jó embereit, és panaszkodott az árulókra; az erős lelkű László azonban bátorította bátyját, ne sírjon, kérje inkább a mindenható Isten kegyelmét, hogy vesse alájuk a győzőt, mert ilyen a háborúság dolga.**

A király és a herceg kemeji csatája nagybőjt előtt esett, ama vasárnap után való csütörtökön, amikor éneklik: „Exsurge!” Ebben a csatában a Vencellin neméből való Márton fia Opos, a dicső vitéz, a herceg Péter nevű bátor vitézét - aki sötétbarna ló hátán járt a többiek előtt, és fénylő páncélba, aranyozott sisakba öltözve párviadalra hívta a vitézeket - párviadalban győzte le. Fakó lován, csuklyás bőrvértjében Opos egymaga ugrott ki Salamon csapatából az említett vitéz elé, és lándzsájával mint a villám döfte át vértjét, úgy szúrt Péter szíve közepébe. A csatában pedig Opos kardjával oly szaporán vagdalkozott, hogy a sűrű csapástól keze megmerevedett, és szinte odatapadt a kard markolatához. Salamon király csodálta a csatában Opos erejét és bátorságát, de kivált a németek bámultak. Győzelmet nyervén a király, Kotajdnál átkelt a befagyott Tiszán, és megszállt Péter fia házában; ott hallotta meg, hogy Géza találkozott László és Ottó hercegekkel, akik nagyszámú harcossal érkeztek hozzá. A nyomorult Vid ily szavakkal sürgette a királyt: „Seregét minap levertük, főembereit megöltük, őt pedig megfélemlítettük; most szolgálait szedte össze, kaszás parasztjait gyűjtötte egybe, ezekkel vétette magát körül: ezektől ugyan nem kell tartanunk, mert egy pillanat alatt fölfaljuk őket. A cseh csapatot pedig hamarosan halálba küldöm én magam a bácsiakkal; társaink csak hadd pihenjenek addig.” Ennek hallatára Erneyei, aki mindenkor a békességet szerette, sírva fakadt. Láttva sírását Salamon, és szólt: „Erneyei ispán, úgy látom, te a herceg híve vagy, csak színlelésből maradsz mellettem.” Válaszolta neki Erneyei: „Nem én, uram! De nem szeretem, hogy testvéreiddel harcolsz, és hogy kedvük ellenére öljék egymást a vitézek: fiú az atyját és atya a fiát.” Majd Vid ispánnak mondta Erneyei: „Te javallod urunknak a testvérharcot, és azt mondd, kaszások meg villások vannak vele ottan. Meglásd, amit ezer kaszás levág, tízezer villás se szedi össze, és a veszteségnek csak Isten a megmondhatója. Hozzánk illő, hogy meghaljunk a királyért, de vajha jobb tanács után indulnánk!” A király tehát Vid szavaiban bízván, gyorsan elindult seregével, és csütörtökön megszállt a Rákoson. Géza, László és Ottó hercegek azonban és mind a velük lévő magyar sereg Vác táján állapodott meg. Nagy erdőség volt ott, senki sem lakott benne, csak egy Vác nevű, szent életű remete. Erről nevezte el utóbb Géza herceg a várost, amely ott épült.

Midőn tehát ez a sereg a szembejövő Salamonra várakozott, egyik reggel a hercegek lóháton tanácskoztak azon a helyen, ahol most Szent Péter apostol kőkápolnája áll; fontolgatták, miképpen harcoljanak. **Hát amint itt álldogáltak, világos nappal mennyei látomás jelent meg Szent Lászlónak; mire szólott bátyjához, Géza herceghez: „Láttál valamit?” Felelé az: „Semmit.” Mondotta ekkor Szent László: „Amidőn itt álltunk és tanácskoztunk, íme, az Úr angyala leszállott az égből, kezében aranykoronát hozott, és azt a fejedre illesztette; nyilvánvaló ebből, hogy minékünk adatik a győzelem, Salamon pedig legyőzve, számkivetve futamodik ki országából, a királyságot és a koronát pedig neked adja az Úr.” Mondotta erre Géza: „Ha az Úristen velünk lesz és megoltalmaz ellenségeinkkel szemben, és ez a látomásod teljesül, egyházat építek itt ezen a helyen az ő szentséges szűz anyjának, Máriának.”** Így szólván tábort bontottak, és megszállottak egy helységnél, melynek Cinkota a neve. A két sereg közt a Mogyoród nevű hegy feküdt. Felvirradván a pénteki nap, meg akartak ütközni, de a sűrű köd olyan homályt borított rájuk, hogy nem tehették. A következő éjjel paripáikat kantárszáron fogva várták a napfölkeltét. Szombaton virradóra azután a király elrendezte csapatait, átlovagolt a mogyoródi hegy gerincén; poggyászvivőinek pedig meghagyta, hogy húzódjanak a hegy oldalába; hadd gondolja az ellenség, ha megpillantja őket, hogy nem poggyászhordók, hanem őrcsapatok. Vid pedig így szólt: „Ha csak meglátják seregünket, máris megfutamodnak.” De hajnalhasadáskor a hercegek is elrendezték hadsoraikat. **László, mikor felöltötte fegyverzetét, leborult a földre, kérte a mindenható Isten kegyelmét, és fogadalmat tett Szent Mártonnak, ha az Úr győzelmet ad neki, egyházat épít azon a helyen Szent**

Márton tiszteletére. Úgy is történt. A bihari dandár közepén, a balszárnyon László helyezkedett el, Ottót a jobbszárnyra rendelték, Gézá pedig a nyitrai dandárral középütt állították. Egyébként mindkét részen háromszor három csapat állt, négysoros vonalban. Midőn a király leereszkedett a hegyről, Gézának alacsonyabb helyen álló serege úgy látszott, mintha fentebb volna Salamon összes csapatainál. Ennek láttára így szólt Vid ispánhoz Erneyei: „Csoda volna, ha azok a dandárok elfutnának színünk elől, mivelhogy a Dunát hátuk mögött hagyták; inkább azt hiszem, úgy határoztak, hogy győznek vagy meghalnak.” László herceg magas lovon ült serege előtt, és körbelovagolt, hogy buzdítsa és lelkesítse embereit. Mikor lándzsájával megzörrentett egy bozótot, csodálatosképpen egy fehér hölgymenyét ugrott lándzsájára, végigfutott rajta, és a herceg kebelébe menekült. Mikor azután megkezdődött a csata, a csehek első csapásra nyomorúságosan letiporták Vid ispánt és a bácsiakat. László herceg pedig fölcserélte zászlaját Géza herceg zászlajával abból a célból, hogy Salamon bátrabban támadjon erre a csapatra, ahol Géza zászlaját hordozzák, abban a hitben, hogy a Géza dandára, melyet a minap legyőzött. László herceg ugyanis oltalmazni akarta bátyját, Géza herceget, Salamon támadásától, ezért inkább maga felé irányította a csata első rohamát. A király tehát, amikor László dandára elé érkezett, ráismert, megrémült, és megparancsolta a zászlótartóknak, fordítsák a csapatokat Géza herceg csapatai felé. **Látván László herceg, hogy a király féltében elfordul tőle, ő rontott az élen a király dandárára; háta mögött támadásra vágottak az összes vitézek; másfelől azonban Géza herceg is hevesen rájuk tört a maga népével; László vitézei Salamon ide-oda kanyargó dandárát rémítő kardcsattogással adták kegyetlen halálra.** Másfelől Géza vitézei ízleltették meg velük a halál keserves poharát. Hullottak a németek, futottak az olaszok, de nem találtak helyet a menekülésre, és úgy hullottak a magyarok előtt, mint ökrök a vágóhídon. Majdnem minden ember elhullván, Salamon király megfutott, Szigetfőnél átkelt a Dunán, és Márton fia Opossal végül is Mosonba jutott anyjához és feleségéhez; reggeltől napnyugtáig üldözték őt és embereit a hercegek seregei. Ebben a csatában nemcsak németek és olaszok estek el, de mondják, odaveszett Magyarország vitézeinek java része is. Géza és László hercegek isteni módon diadalmas győzelemre magasztaltattak: a megöltek tetemei fölött háromszor harsogtatták Isten dicséretét. **László herceg azonban, amilyen jámbor volt mindig, látván a sok ezer elesettet, noha ellenségei voltak, akiket megöltek, mégis megindult a szíve rajtuk, siratta őket keservesen, nagy jajában arcát és haját tépve - miképpen anya sír fiai halálán.** A tőlük nyert zsákmányból épült azután a mogyoródi egyház. Markart német vezér és Szvatopluk cseh vezér fogságba estek, vitézeiket megölték, maguk súlyosan megsebesültek. Amikor László sóhajtozva járt a halottak tetemei között, megpillantván Erneyei ispán holttestét, azonnal leugrott lováról, megölelte és sírva mondotta: „Békeszerető Erneyei ispán, siratlak, mintha testvérbátyám volnál, mert szíved és tanácsod békességgel volt teljes.” Fölemelte a maga kezével, megcsókolta, és meghagyta vitézeinek, hogy tisztességgel temessék el Vácott. Másfelé is járt László, és Vid tetemét is megpillantotta, mire így szólt: „Siratom halálodat, noha mindig ellenségünk voltál; vajha életben maradtál és megtértél volna, és köztünk a békét erősítenéd. Csodálom azonban: miért kívántál hercegséget, noha nem származtál hercegek nemzetségéből, miért kerestél koronát, ha nem voltál a királyok törzsökéből! Most látom, lándzsa verte át szívedet, mely hercegségre sóvárgott, és kard hasította szét fejedet, melyre koronát óhajtottál.” De meghagyta, hogy őt is temessék el. Géza és László vitézei azonban tele voltak keserőséggel, mert Vid tanácsa okozta a háborút, testvéreik, fiaik halálát; leugráltak lovaikról, és késsel felhasogatták keblét, majd övéik felé fordítva földet szórtak a szemébe, mondván: „Szemed sohasem lakott jól kincsekkel és méltósággal, hát most hadd teljék el szemed és kebled földdel is.” A cseh herceg, Ottó, aki életét kockáztatta értük, ezután dúsan megajándékozva tért vissza hazájába. Midőn pedig Mosonba ért Salamon, meglátta őt az anyja, sírva fakadt fölötte, hiszen méltán sirathatta egyetlen fiát, akinek annyi jószágát vette el Isten; dorgálta őt ily szavakkal: „Kedves fiam, sohasem hallgattál tanácsomra, sem Erneyei tanácsára, sem más híveidre; mindig csak Vid szava után jártál, és íme tönkretetted magadat meg a tieidet! Nemde mindig javallottam és mondtam: elég neked Magyarország koronája, és add békességgel atyádfiainak a hercegséget. Most aztán Vidből nem lehetett herceg, de neked sem lesz többé koronád.” Ennek hallatára haragra gyúlt a király, arcul akarta ütni anyját, felesége azonban lefogta a kezét. Megértette már Salamon király, hogy Isten nem

segíti háborújában; és már az éjszaka sietve Mosonba és Pozsonyba húzódott; ezeket a várakat már régen megerősítette. Anyját és feleségét is itt hagyta, amikor hadba vonult; ide húzódott hát vissza a hercegektől féltében maga is, legyőzve a harcon.

Géza király koronázásáról

Géza és László hercegek azután seregükkel Fehérvárra mentek; Kapuvárt, Babótot, Fehérvárt és más várakat megrakták igen erős vitézekből álló őrséggel, majd elbocsátván seregüket, Magyarországon lakoztak. Ekkor Magnus herceg, Géza, a magyarok ösztönzésére elfogadta az ország koronáját. **Koronázása után elment arra a helyre, ahol a látomás történt, és tanakodott öccsével, Lászlóval, hogy a Szűzanya tiszteletére építendő egyháznak hol vessék meg alapját. És mikor ott állottak Vác alatt, ahol most Boldog Péter apostol egyháza van, egy szarvas jelent meg nekik, szarvai tele égő gyertyákkal; eliramodott előlük az erdő felé, és lábát azon a helyen vetette meg, hol most a monostor van. A vitézek rányilaztak, mire a Dunába szökkent, és többé nem látták. Ennek láttára szólott Szent László: „Bizony nem szarvas volt ez, hanem Isten angyala.” És mondotta Géza király: „Mondjad, kedves öcsém, mit jelentettek az égő gyertyák, miket a szarvas agancsán láttunk?” Felelt Szent László: „Nem agancsok voltak azok, hanem szárnyak, nem is égő gyertyák, hanem fényes tollak, lábát pedig azért vetette meg ott, mivel megjelölte a helyet, hogy ott építsük fel a Boldogságos Szűz egyházát, s nem másutt!”** Hogy azonban az első látomás helye se maradjon épület nélkül, Géza király és öccse elrendelték, hogy ott Szent Péternek, az apostolok fejedelmének tiszteletére emeljenek kápolnát. Géza király tehát megalapította és nagy jószágokkal és birtokokkal adományozta meg a váci egyházat, de nemcsak ezt, hanem a budait is; annak adta a pesti vámot meg három falut Somogyban és drága ékeségeket. Abban az időben a besenyők egy akarattal megkérték Géza királyt, hogyha nekik szabadságot ad, Salamon király minden támadását visszaverik úgyhogy mozdulni sem mer majd Mosonból és Pozsonyból Magyarország háborítására. Géza király megígérte nekik, hogy megadja kérésüket, ha beváltják, amit ígértek. A besenyők tehát Zoltán nevű vezérükkel Salamon király ellen lovagoltak. Salamon király pedig a német őrgróft hívta segítségül, és pénzt ígért neki. Mikor aztán a besenyők ellen vonult, meglátta az őrgróf, milyen rettentő, ijesztő a tekintetük, megijedt, mert nyomban eszébe jutott, milyen nyomorúságosan veszejtették el a magyarok Vilmos, Poth és Markart vezéreket, hát alakoskodva úgy szólt a királyhoz, hogy nagybőjt idején ők nem hadakoznak, ám ha a király akarja, csak ütközzék meg; ha azonban a besenyők kerekednének felül, ő késedelem nélkül a király segítségére siet. Így hát seregével letelepedett a bécsi hegyen, onnan nézve az ütközetet. Megkezdődött a csata, és a besenyők úgy megfutamodtak Salamon király elől, miképpen a viasz megolvad a tűzben; közülük sokan elestek, mások a Fertő mocsarába merültek, Zoltán kevesedmagával futva menekült. A besenyők leverése után az őrgróf kérte a pénzt Salamontól, de az nem adott neki semmit, sőt meg is fenyegette, hogy bevádolja a császárnál, hogy félelmében mutatkozni sem mert a hitvány besenyők előtt. Az őrgrófnak Hernő volt a neve, dúlt-fült, meg akarta támadni Salamont, de félt a császártól, hát elvonult, és búsan hazatért.

A császár jövetele

Ezután Salamon király, tartván Géza királytól és öccseitől, kincseivel és családjával bement Stíriába; anyját és feleségét az admonti klostromban hagyta, majd visszatért Mosonba; sereget akart gyűjteni, hogy atyjafiakra támadjon. Salamon ügye azonban napról napra hanyatlott, amazok dolga pedig szerencsésen haladt. Így hát megzavarodva a császárhoz irányította lépteit, hogy segítséget kérjen tőle Magyarországra való visszatéréséhez. Jóllehet bőven adott pénzt katonák zsoldjára, a németek és olaszok mégse mentek vele a magyarokra, mert féltek. Salamon király ezután a császárnál panaszkodott országa elvesztése miatt, mondván: erőszakkal vetették ki országából, és ezzel nemcsak rajta esett igazságtalanság, de még inkább a császáron; és mondotta: „Magyarország annyiban a tied, a te országod, amennyiben te tettél engemet királlyá benne; amíg én uralkodtam, hálám jeléül évi adóban az ország javait tefölségednek ajánlottam fel, és parancsaid szerint szolgáltam neked. Most mindezt megtagadják tőled, akik uralmad megdöntésén mesterkednek. Jöjj hát ezért Magyarországra, bosszuld meg sérelmedet ellenségeiden, és vedd vissza

országodat.” Ezek a szavak felindították a császárt, nagy sereggel bejött Magyarországra; seregének szükségletére bőven hoztak eleséget dunai hajókon. Midőn a császár a Vág folyóhoz ért, Salamon három dandárt fogadott, és Semptéről Nyitra felé lovagolt. Az ifjak pedig kimentek és megmérkőztek egymással; hol ezek, hol amazok futottak meg, sokáig harcoltak vérontás nélkül. De Opos, aki külön vitész volt ezeknél, paripáján ülve a város kapujáig rontott, és a hadakozók közül egyet lesújtott. A nyitraiakat megzavarta társuk halála, hangosan jajveszékeltek; Oposra lándzsákat hajigáltak, lovát eltalálták, ő azonban vitézül megállt ellenük, és sértetlen maradt. Visszatértek innen a németek, és elmesélték a császárnak Opos bátorságát és hihetetlen erejét a harcban. A császár maga elé hívatta őt, nagy magasztalásokkal halmozta el, és kedveskedő szavakkal becsülte meg; Salamont is kérdezte, sok ilyen jó vitéz van-e Gézánál meg Lászlónál. Salamon, dicsérni akarván a magyarokat, meggondolatlanul azt felelte: „Van sok - mondotta -, még sokkal jobbak is.” Szólt erre a császár: „Ha így áll a dolog, és ilyen vitézekkel állsz szemben, nem szerzed vissza országodat.” Mikor Géza király meghallotta, hogy a császár Vácra érkezett, bölcs tanáccsal élt, és meghagyta, környékezzék meg, kenyerezzék le az aquilejai pátriárkát, mert a császár leginkább az ő tanácsára hajlott, meg a többi német vezért is, és sok pénzt ígért nekik, ha a császárt ráveszik a visszatérésre. A pátriárkát és vezéreket megpuhították az ajándékok, mivel szerették az aranyat, így hát mindenféle koholt mesével ösztökölték a császárt, hogy térjen vissza. A pátriárka ugyanis azt költötte, hogy álmot látott, és annak értelméből nyilvánvaló, hogy a császár egész seregét elveszejtí az isteni bosszú, ha vissza nem fordul hamarosan; de a vezérek is mennyei intelmekről meséltek, és jajveszékeltek a császárnak, hogy nem is tudom, miféle baj fenyegeti, ha gyorsan nem tér haza. A következő éjszaka azután a német vezérek kioktatták némely ravasz katonájukat, hogy lármázzanak, verjék össze pajzsukat, és tegyenek úgy, mintha a seregben lázadás volna. A katonák ezt meg is tették; a császár és az egész hadsereg nagyon megrémült, mert nem tudtak a kieszelt hamisságról és cselről. Egész éjjel nagy zűrzavar volt tehát a táborban. Reggelre kelve a császár tanácsba hívta a pátriárkát és a vezéreket, határozzanak, mitévők legyenek. A pénz megrontotta a pátriárkát és a vezéreket, ezért minden módon azt javallották neki, hogy forduljon vissza. A csalafintasággal rászedett császár úgy tett, mintha Salamonnak tovább is segítene, de szétrombolta hajóit, és visszatért Németországba.

Salamon futása

Salamon király, reménységében megcsalatkozván, búsan Pozsonyba húzódott. Géza király kezében megerősödött az ország, és ez időtől fogvást Magnus királynak nevezték; a hercegséget pedig öccsének, Lászlónak adta. László herceg sok napon át ostromolta Pozsony várát. Salamon vitézei kimentek a várból, és megküzdöttek László vitézeivel; Salamon és László is kimentek, de megcserélve jelvényüket, közzvitéz módjára harcoltak.

Történt azután, hogy László a déli csöndben a várhoz közeledett. Láta Salamon, hogy jön, megcserélte fegyverzetét, és mit sem sejtve, kiment elébe, de László sem ismerte fel őt. Salamon vitézei a várfalon ültek, úgy nézték őket. Salamon egyszerű nemesnek nézte őt, ezért ment ki, hogy megvívjon vele; de mihelyt a közelébe ért és arcába nézett, két angyalt látott László feje fölött, tüzes karddal röpdöstek, és fenyegették ellenségeit. Ennek láttára Salamon a várba menekült. Szóltak hozzá vitézei: „Uram! Mit láttunk? Sohasem láttuk, hogy két vagy három ellenség elől megfutamodtál; mi történt most?” Mondotta erre nekik: „Tudjátok meg, hogy ember elől meg nem futok, de ez nem ember, mert tüzes kardokkal védelmezik.” Ennek hallatára elcsodálkoztak. Ettől fogva még jobban félni kezdtek tőle. Salamon katonái szükségstől hajtva Lászlóhoz mentek; ő királyi bőkezűséggel, kegyesen megsegítette őket, és megengedte, hogy szabadon visszatérhessenek urukhoz. Ebben az időben Magnus király Szögszárdon ünnepelte a karácsonyt. Kérésére Dezső érsek ünnepi misét mondott, ékes beszéddel megenyhítette a király lelkét, és jó békességre hajlította. Mikor a mise véget ért, és mindent annak rendje-módja szerint elvégeztek, meghagyta a király, menjen ki mindenki, csak a püspökök és apátok maradjanak vissza. Ekkor a király könnyezve borult az érsek és a többi egyházi személyek, vagyis a főpapok elébe, vétkesnek vallotta magát, mert elfoglalta a törvényesen megkoronázott király országát; megígérte, hogy visszaadja az országot Salamonnak, és ilyen szerrel köt békességet: igazság szerint

övé lesz a korona meg az ország harmadrésze, az, ami a hercegé volt. Salamon is király lesz az ország kétharmad részében, amely előbb az övé volt. A püspökök örvendezve adtak hálát Istennek, mert látták, hogy a Szentlélek kegyelmétől meglátogatott király meglágyult és megvilágosodott. Ekkor Magnus király követeket küldött Salamon királyhoz, levélben adta tudomására a békesség föltételeit. Ide s tova jártak hát a követek, s e dologról ki-ki másképpen vélekedett; a megegyezés ügye nem haladt jó végre. Eközben Magnus király súlyos betegségbe esett, és bár virtusokkal volt ékes, április huszonötödikén minden test útjára tért. Hű katolikus volt, Isten előtt alázatos, igen keresztényi fejedelem. Három esztendeig uralkodott, és Vácott temették el a Szent Szűz egyházában, melyet ő épített. Országlásának első esztendejében igen nagy éhség sanyargatta Magyarországot.

Szent lászlót királlyá koronázzák

Amikor a magyar nemesek meghallották, hogy Magnus király meghalt, egész sokaságuk öccséhez, Lászlóhoz gyűlt, és egy értelemmel, közös szóval és egyetértő akarattal őt választották az ország kormányzására, vagyis helyesebben buzgó és állhatatos kéréssel rákényszerítették. Mindnyájan tudták ugyanis, hogy fel van ruházva a tökéletes virtusokkal, hite szerint katolikus, kiváltképpen kegyes, bőkezű adakozó, szeretettel jeles. Úgy „ragyogott fel, mint köd közepette a hajnali csillag”, mely elűzi a rőt homályt, „és miképpen a telihold világol a maga napjaiban”, vagy „miképpen a nap ragyog: fénylett népének közepette”, „mint a húsból kiolvasztott zsír”, „oroszlánokkal és medvékkel játszott, miképpen akolbeli báránnyal”. Nemde megölte az óriást, és letörölte a gyalázatot Izraelről? Megfutamította mindenütt ellenségeit, és kiirtotta az ellene szegülőket. Magas termetű volt, miképp neve is nagy. Mert hogyha nevének értelmét fejtegetjük: Ladislaus - azt jelenti, hogy istenadta dicsőség a népnek. Laos népet jelent, dosis pedig adományt. Nevének első szótagja: laus - dicsőség. És ámbár akarata ellenére választották királlyá a magyarok, sohasem tette föl fejére a koronát, mert inkább mennyei koronára áhítozott, semmint még élő király földi koronájára. Nem akarta, hogy törvényszerűen megkoronázzák, és hogy ő viselje a koronát, mert csak jó békességet kívánt, hogy visszaadhassa Salamonnak az országot, és magának a hercegséget tartsa. Miután Isten rendelkezéséből átvette az ország kormányzását, szívének egész indulatával nem mulandó és veszendő világi dicsőségre törekedett, hanem a mennyei haza kiérdemlésére. Minden ítéletében Isten félelmét tartotta szeme előtt, kiváltképpen büntetőügyekben, ahol vérontással járó büntetés, vagyis torolás járt. Isteni sugallatból tudta ugyanis, hogy a király nem kormányoz, de maga is kormány alatt áll, ezért minden ítéletében enyhítette a törvények szigorúságát, és mindenkor irgalmas volt és szelíd. Vigasztalta a bajtól sújtottakat, felemelte az elnyomottakat, az árvák kegyes atyja volt. Az ország minden lakosa, tulajdonnevét elváltoztatva, csak jámbor király néven emlegette; győzedelmet és tiszteletet nyert, hírneves és fönséges volt, de nemcsak neve szerint, inkább tetteiért, mert Magyarországot gyarapította.

Előbb Dalmáciát, aztán Horvátországot csatolta örökös jogon királyságához. Mikor ugyanis Zolomér király gyermekek nélkül halt el, a felesége, László király nővére, sokat szenvedett férjének ellenségeitől, és Jézus Krisztus nevében segítséget kért fivéréntől, László királytól. A rajta esett jogtalanságokat a király keményen megtorolta, Horvátországot és Dalmáciát teljességgel visszaszerezte neki, majd az említett királynétól a saját uralma alá vetette. Ezt a király nem kapzsiságból cselekedte, hanem azért, mert a királyi törvény szerint őt illette az örökség: Zolomér királlyal ugyanis első fokon rokonságban állott, és annak nem volt örököse. Salamon pedig Pozsonyban volt. A főtisztelendő püspökök azon fáradoztak, hogy kibékítsék őket. Tudta László király, hogy Salamon konok és engesztelhetetlen, mégis győzött benne a kegyesség, kiváltképpen azonban az igazság ösztönözte, minthogy Lászlónak törvényes igazsága nem volt ellene: tettleg cselekedett mindent, nem törvény szerint. Országlásának negyedik esztendejében kibékült Salamonnal, és elegendő költséget adott neki királyi szükségleteire. Az ország főemberei azonban óvatosságot vettek annak, hogy újra veszedelem és háborúság támadjon: nem tűrték, hogy Salamonnal megosztozzék az országon, nehogy rosszabb állapot következzen az előbbinél. Salamon sebzett lelkét emésztő harag és keserűség marcangolta. Háborogva és dühös lélekkel László ártatlan vérének veszedelmére mesterkedett: de maga esett a verembe, melyet ásott. (Ugyanebben az esztendőben mennykő sújtotta az Úr keresztjét, mely Fehérvárott állott.)

László király pedig rajtakapta a gonoszságon Salamont, elfogta és Visegrádon börtönbe vetette. Bakony fia Bodos együtt volt a börtönben Salamonnal. László ezt nem félelemből cselekedte, hanem azért, mert királyi atyjafia folyvást fenyegetőzött, hogy gonoszabbat cselekszik az előbbieknél - csillapítani akarta hát kissé dühöngését. Ő maga folyvást imádkozott Salamonért, hogy térjen meg Isten törvényéhez. Ha Salamon megtért volna, bizony teljességgel visszaadta volna neki a királyságot, ő maga beérte volna hercegséggel; és bár Salamon a börtönben volt, László váltig búslakodott miatta. **De Salamon király, miután kiszabadult a börtönből, Szent István király és Szent Imre hitvalló testének fölemelésekor,** néhány napig a király mellett volt, majd futva ment Kutesk kun vezérhez, megesküdött neki, hogy tulajdonjoggal neki adja Erdély tartományát, és feleségül veszi leányát, ha megsegíti őt László ellen. Kutesk vezért elcsábította a hiú reménység, nagy sokaságú kunnal berontott Magyarországra, eljutott egészen Ung és Borsova vármegyéig. Ennek hallatára László király rájuk rontott, és szétszóródtak színe előtt; kard élével veszett sok ezer kun: Salamon király és Kutesk futva menekültek, mint tépett tollú vadkacsák a keselyűk csőrétől. László király elvette zsákmányukat, és himnuszokkal, imádságokkal magasztalták az Istent, aki dicső győzelmet adott nekik. Azután ugyanott templomot is építtetett a mindenható Isten tiszteletére és a győzelem emlékére, mert ezt Isten segítségének tulajdonította. Salamon király pedig a rabló kunokkal betört Bulgáriába és Görögország határára; ott a görög császár serege nyomorúságosan megverte őket, közülük csak kevesen menekültek. Mikor ugyanis a kunok látták a nagy sokaságú páncélost, igen megrémültek, sietni kezdtek, hogy átkeljenek a Dunán, mielőtt az ellenség körülkeríti őket; minthogy páncéljuk nem volt, könnyebbek lévén, gyorsabban haladhattak. Salamon azonban és emberei, meg a többi páncélos vitéz lassabban követték előresiető társaikat, mert a súlyos fegyverek akadályozták őket. Tél volt, sűrűn hullott a hó, szemük tele lett hóval, és a sűrű hófúvásban nem láthatták társaikat, akik előttük haladtak. Eltévedtek és ide-oda bolyongtak, de az ellenség is nyomon követte őket. Mikor egy elhagyatott, üres várhoz érkeztek, oda beszálltak, és egész nap és egész éjjel ott maradtak. Az ellenség azonban mindenfelől körülvette a várat. Az ostromlottak látták, hogy éhen kell veszniök, inkább a harcos halált választották, semmint hogy éhen pusztuljanak. Hajnal hasadtakor tehát kimentek az ellenségre, veszejtőikkel együtt vesztek, sokan hullottak le azok közül is, akik megölték őket. Salamon király kevesedmagával is csak alig menekült, futott és könnyűszerrel átkelt a Dunán, minthogy be volt fagyva. Azután valami nagy berekhez érkezett, ott azt mondta embereinek, hogy pihentessék a lovakat, nyugodjanak egy keveset. Ő maga letette pajzsát, és úgy tett, mintha mindjárt visszatérne. Bement a sűrű sötét erdőbe; emberei mit sem sejtettek, úgy ment el tőlük: soha többé nem tért vissza. A sok viszontagság megtörte, meglátogatta a Szentlélek: a viszontagságok nem keményítették meg még jobban, nem hadakozott tovább szabad akarattal Isten igaz ítélete ellen, de megérezte a korholó Isten nagy irgalmú kezét, felnyögött tetteinek emlékezetétől, és amennyire igaz emberi ítélettel elgondolható, bánatos szívvel vezekelt, hogy elégtételt adjon bűneiért. Szerencsés kénytelenség, mely a jobbra hajt: mert bizonyos igaz, hogy akit a világ gyűlöl, azt szereti Isten. Salamon király nemes teste királyi gyönyörűségben nevelkedett: most megtörve fekszik a porban és hamuban; és aki előbb ideig tartó javakért küzdött, most csupán a mennyieikre törekszik. Életének minden idejét ugyanis zárándoklásban, imádságban, böjtben, virrasztásban, fáradozásban és ájtatosságban végezte. Kálmán király idejében egyszer Magyarországon is látták, de nyomban eltűnt, és soha többé nem mutatkozott. Polában, Istria városában távozott el a világtól az Úrhoz, ott is van eltemetve. Felesége és anyja Admontban nyugszanak.

Ezután egy Kapolcs nevű kun, Krul fia, nagy sereggel tört be Magyarországra, hogy meghódítsa. Végigzsákmányolta Erdélyországot, és magával vitte zsákmányát. Erdély földjét végigdúlván, átkelt és Biharba ment; egy ideig az Omsóer vizénél tartózkodott, azután Tokajnál átkelt a Tiszán, seregét három csapatra osztotta, két csapatot pusztítani a síkságra küldött, egyet pedig a Tisza vidékének meghódítására rendelt. Harcolva és zsákmányolva érkeztek arra a helyre, melyet Becsejnek hívnak; sok volt a prédájuk, haza akartak térni, és mondták: „Harcolva jöttünk, most térjünk vissza vadászva.” Annyi zsákmányt szereztek ugyanis Magyarországról, amennyi soha egyetlen nemzetnek sem volt. Még a nemesek feleségeit és fiait is rabul magukkal hurcolták. László király Szlavóniában volt seregével. Amikor hazatérőben mindezt hírül vette, oly gyorsan tért vissza, ahogy csak tudott, és vitézeivel hamar utánuk vágatott. A Temes folyó táján találta meg őket. Azt gondolták a kunok, hogy már teljesen megszabadultak, és inkább vadászatra

gondoltak, nem hadakozásra. László király azt mondotta vitézeinek: „Jobb nekem, ha veletek együtt meghalok, semhogy rabságban lássam feleségeiteket és gyermekeiteket.” Így szólt és könnyezett; aztán vörös zászlójával elsőnek támadott a kunok táborára. Az Úr szétszórta a kunokat a magyarok színe előtt. László király így kiáltozott vitézeire: „Ne öljük meg ezeket az embereket, fogjuk el őket; hadd éljenek, ha megtérnek.” Kapolcs és a főemberek elestek, mások igen sokan rabok lettek; senki se menekült közülük, csak egy Eszembó nevezetű szolga. A király ezután mind egész hadával hálát adott a nagy győzelemért a mindenható Istennek, aki kiragadta őket ellenségeik kezéből; a folyót elnevezte Pogándinak, mind a mai napig is a pogányokról van a neve. Az elmenekült szolgától meghallották ezt a kunok, és igen elszomorodtak; összeszövetkeztek és megfogadták, hogy megbosszulják Kapolcs vesztét; követeket küldtek a királyhoz, gőgös és kérkedő szavakkal meghagyták neki, hogy bocsássa el a foglyokat; csúfot űztek a királyból, és kitűzték a napot, amikor Magyarországra törnek. Ennek hallatára a király csak mosolygott, és aznap, amikor Magyarországra akartak jönni, elébük lovagolt, mert félt Magyarország feldúlásától. Egy szombati napon kora hajnalban, közel a Dunához megtámadta a kunokat. A király az első rohamban leszúrta a kunok vezérét, Ákost; azon a napon híven és emberül szolgált Köcsem is, akit a király hűtlennek gondolt. Az Úr szétszórta a kunokat a magyarok tekintete előtt, és győzelmesen tért vissza a király.

A király a ruténok ellen megy

Ezután a dicső király Oroszországba rontott, amiért a kunok az ő tanácsukra támadták meg Magyarországot. Amikor a ruténok látták, hogy a király keményen szorongatja őket, kegyességéhez folyamodtak, és mindenben hűséget fogadtak a királynak; a jámbor király ezt szívesen vette. Ezután Lengyelországba tört; a lengyelek ellene vonultak és hadakoztak, de Isten segítségével a magyaroké lett a győzelem. Azután a magyarok három hónapig ostromolták Krakkó várát. Ezalatt az ostromlók és ostromlottak éhezni kezdtek. A király és a főemberek azt kérték minden magyartól, hogy az éjszaka csendjében ki-ki hozzon egy csizmaszárnyi földet; úgy is történt. A vár előtt ebből a földből nagy dombot raktak, azt beszórták liszttel. Az ostromlottak látták, hogy az ostromlóknak bőven van eleségük, és sokáig maradhatnak a vár alatt: így mindennel együtt megadták a várat a királynak, és a király akarata szerint békét kötöttek. Ezután átment Csehországba, és bántatlanul sok cseh foglyot hozott Magyarországra, diadalmasan és örömmel így tért haza a király.

A váradi egyház építéséről és László király haláláról

Ezután Bihar vármegyében a Körös folyó mellett vadászat közben talált egy helyet, ahol angyali intelemre elhatározta, hogy monostort épít Szűz Mária tiszteletére: ezt a helyet Váradnak nevezte. László király egyre gyarapodott lelki javakban, és virtusról virtusra haladt; nemcsak Magyarországon, de a kereszténység minden országában elterjedt kellemes illata. Ezért a római császár halála után a német hercegek és fejedelmek, mind a bárók és főrangúak, egy szívvel, egy lélekkel arra kérték, hogy fogadja el a császárságot; minthogy azonban élete napjaiban nem csupán a maga javát, hanem Jézus Krisztusét kereste, és elméjében szorgosan forgatta azt az isteni tanítást: ne hágd át atyáid határát, inkább megelégedett a maga határaival, nem akarta azt igaz mértéken felül gyarapítani, ezért az idegen, ismeretlen nemzetek kormányát nem vállalta. Hiszen Magyarország is alig maradhatott meg Isten jámbor és hű szolgálatában, a törvények kellő erőben való megőrzésével. **Mikor Bodrogbán ünnepelte a húsvétot, íme követek jöttek hozzá Franciaországból, Hispániából, Angliából és Britanniából, kiváltképpen a francia király öccsétől, Vilmostól, és tudatták vele, hogy megbosszulják a mindenható Isten sérelmét, úgy határoztak, hogy megszabadítják a szent várost és a szent sírt a szaracénok kezéből: kérték ezért a dicsőséges királyt, hogy Jézus Krisztus seregében legyen vezérük és parancsolójuk.** Ennek hallatára a király örvendezett nagy örvendezéssel, és ugyanazon az ünnepen elbúcsúzott Magyarország nemeseitől; egész Magyarország búsult miatta. Ő azonban nem tágitott attól, amibe belekezdett. Követet küldött Konrád cseh herceghez, Ottó fiához, kérte és megparancsolta, készüljön vele tengerentúlra Jézus Krisztus sérelméért. A herceg szíves lélekkel meg is ígérte ezt. Eközben Konrád herceg Szvatopluk nevű rokona egy csöndes éjszakán Prágába ment, és elfoglalta a várost. Reggelre kelve, a prágai püspök beültette a hercegi székbe, és némelyek tisztességgel fogadták. Konrád pedig eljött dicsőséges királyi

nagybátyjához, elmondotta, mi történt vele, és kérte, menjen segítségére a maga személyében. A király ezt meg is adta neki, hogy a herceg el ne maradjon Isten szolgálatából, és merthogy atyafiságos kötelék fűzte hozzá; atyjáról, Ottó hercegről is megemlékezett, aki őt segítette Salamon ellen: megígérte hát, hogy a maga személyében fogja őt megsegíteni. A királlyal voltak öccsei, Géza király fiai: Kálmán és Álmos. Előre tudta a király Kálmánról, hogy vérontó lesz: ezért akarta egri püspökké tenni. Meghallotta ezt Kálmán, és ugyanazon éjen kimenekült Lengyelországba, mert tudta, hogy apját és nagyapját tisztességgel fogadták Lengyelországban. Követték őt Magyarországról Márk és Ugra meg mások. A király pedig összegyűjtötte seregét, és unokaöccsének sérelme miatt megindult a csehek ellen. **De amikor Csehország határára ért, nehéz betegségbe esett; összehívta főembereit, követségbe küldte Marcel prépostot és Péter ispánt Kálmánhoz, hogy térjen vissza Magyarországra.** Szent László király úgy rendelkezett, hogy őutána Álmos uralkodjék, de ez őszinte egyenességében úgy tisztelte bátyját, Kálmánt, hogy átengedte neki az ország koronáját, minthogy az elsőszülöttség szerint annak is volt joga hozzá. Akinek kedve van megtudni, mennyi és milyen jót cselekedett nemzetének Szent László, Gestájából mindezt teljességgel megértheti. **Szentséggel és kegyelemmel telve költözött át az angyalok társaságába uralkodásának tizenkilencedik esztendejében, és Váradon temették el saját monostorában, az Úr 1095-ik évében, július 29-én, vasárnap.**

*László herceg legyőzi
a leányrabló kun vitézt*

*Géza király és László herceg látomásában
az agancsain égő gyertyát viselő szarvas*

Szent László király koronázása

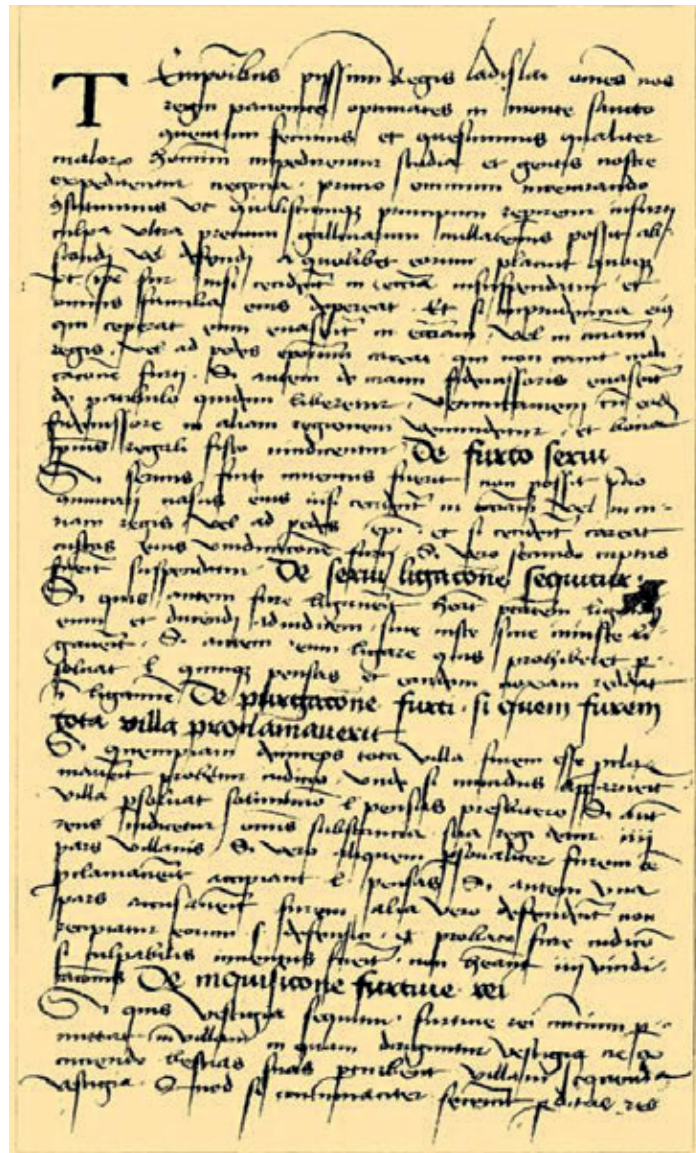

A szekér elindul Nagyvárad felé

Szent László király az épülő váradi székesegyház előtt

Szent László törvényei

Szent László I. törvénykönyve a Bécsi Kódexben

III. törvénykönyv

A III. törvénykönyvről feltételezik, hogy még talán Szent László uralkodása előtti időben keletkezhetett.

Ezt határozták, ezt a törvényt hozták

1. A századosokól és tizedesekről

- a) Hogy a király követe menjen el minden egyes várba, s ott gyűjtse össze azoknak, kiket a nép nyelvén “ewr”-öknek (ejtsd: örök) neveznek a századosait és tizedeseit, az összes alájuk rendelvekkel együtt, és parancsolja meg nekik, hogy ha valakit lopásban vétkesnek tudnak, mutassák meg, és ha azok, akiket bűnösökként mutatnak meg (annak bizonyítására), hogy ők nem bűnösök, (isten- ítéletet akarnak vinni, engedjék meg nekik az isten-) ítéletet.
- b) Ezek után kérdezzék meg az összes előkelőktől és a néptől, nem tudnak-e valamely lopásról hírhedt falut, és ha (ezek) valamely (falut) megneveznek, szólítsa fel a király követe a falubelieket, hogy akiket a faluban tolvajnak ismernek, azokat adják ki. Ha pedig azok, akiket kiadtak (isten-) ítélettel akarják magukat védelmezni, ebben ne akadályozzák meg őket. De azoknak, akik már előbb is tolvaj hírében állottak, semmiképpen sem engedjék az (isten-) ítéletet.
- c) Azonkívül ugyanannak a falunak az (összes) lakóit osszák tízes csoportokba, és a tizedik a többi kilenc helyett (is) vigye a próbát. Ha ő tisztának bizonyul, a többi kilencet is tekintsék büntetlennek, ha bűnösnek bizonyulnak, amiképp fentebb mondtuk, mindegyik saját magááért vigye (a tüzes vasat), a tizedik pedig, ki a többi kilencért vitte, saját maga (forró) víz próbával vizsgáltsák meg.
- d) Azután a király követe faluról falura menjen, s kérdezősködjék a falubeliektől, hogy ahol tolvajt tudnak, mutassák meg. Azt is tegye közhírré, hogy egész Magyarország főemberei megesküdtek, hogy a tolvajt nem kímélik, sem el nem rejtik, s ők is (ti. a falusiak) hasonlóan cselekedjenek. És ha a parasztok azt mondják, hogy az esküt meg akarják tartani, akkor mutassák meg a tolvajokat, ahol (ilyet) tudnak. De ha később valaki azzal vádolja meg őket, hogy a tolvajokat elrejtették, és így esküszegőnek bizonyulnak, nyelvük megváltásáért tíz pénzt fizessenek, és vezekeljenek az egyházi szabályok szerint.

2. Azokról, akik mások embereit maguknál fogva tartják

- a) Megparancsoljuk azt is, hogy a király ugyanazon követe nyilvánítsa ki mindenkinek, úgy a nemeseknek, mint a nem nemeseknek, elsősorban a püspököknek, apátoknak, ispánoknak, azután pedig a kisebb személyeknek, hogy ha valaki András király és Béla herceg ideje és Sarchas nevezetű bíró összeírása óta a várkatonák avagy azok közül, akiket “ewnek”-nek (ínnek-nek) mondanak, valakit avagy rabszolgákat tart vissza magánál, mindezeket Szűz Mária mennybemenetele ünnepén a királynak szolgáltatassa át. Ha ezt valaki vonakodnék megtenni, kétszeresen adja vissza, ha pedig valaki védelmezni akarja (a nála lévő személyeket), az előbb említett ünnepen jöjjön a (királyi) udvarba, és ott adja elő védekezését.
- b) Azok is, kiket “wzbeq”-nek (“üzbég”-nek) neveznek, jöjjenek azon az ünnepen mindnyájan a királyi udvarba, és (rájuk nézve) ezután az legyen érvényes, amit [-----] akkor visszaadni parancsolunk, valaki visszatart, kétszeresen adja vissza, és ötvenöt penzát fizessen a kihágásért.
- c) És ha azzal kapcsolatban, aki másnak a tulajdonát visszatartotta, valami gyanú támad, azon okból, mivel az, akit visszatartott, tolvaj és rabló hírében állt, tisztázza magát istenítélettel, ha bűnösnek találtatik, ő maga is mint tolvaj ítéltessék meg.

- d) Ha azok közül, kiket a nép nyelvén “wzbe”-nek neveznek, némelyek valamely személy szolgálatában állanak is, az ilyeneket is szolgáltatassák vissza a királynak Szűz Mária mennybemenetelének ünnepén, ha ezt valaki megszegi, kétszer annyit adjon vissza, és azonkívül a törvényszegésért ötvenöt penzát fizessen.

3. A nádorispánról

Azt is akarjuk, hogy ha olykor a nádorispán hazamegy, a király és az udvar pecsétjét hagyja annál, aki helyetteseképpen ott marad, hogy miképpen a királynak egy udvara van, úgy pecsétje is egy legyen. Ameddig pedig ez az ispán otthon marad, pecsétjét senkire se küldje, csupán azokra, kiket “udvarnokok”-nak neveznek, és akik önként, saját akaratukból mennek hozzá, azok felett legyen szabad neki ítélni. Ha másképpen cselekszik, ötvenöt penzát fizessen. Hasonlóképpen a herceg ispánját is, ha az nemcsak a saját alattvalói, hanem mások felett is ítélik, ugyanazon büntetéssel javítsák meg.

4. Az olyan tolvajról, aki a templomba menekül

Ha valamely szabad lopást követ el, és az egyházba menekül, legyen annak az egyháznak a szolgája, amelyben menedéket keresett. Az pedig, akinek tanácsára menekült meg, saját részét veszítse (ti. a tolvaj szétosztandó vagyonából). És ha a pap amaszt (az odamenekült tolvajt) felszabadítja, helyette legyen az egyház rabszolgája. Azt pedig, ki a lopást elkövette (és a pap szabadon bocsátott) adják el más országba, és ha később ide visszatér, szúrják ki a szemét.

5. A rabszolgáról vagy szabadról, aki ugyanazon bűn miatt az egyházba menekül

- a) A rabszolgát pedig, aki lopást követett el, és az egyházba menekül, urának adják vissza, és az, akinek tanácsára futott oda, adjon az egyháznak két penzát.
- b) És ha szabad követett el lopást, de mielőtt elfogták vagy megkötözték volna, az egyházba menekült, az (ilyen) hasonlóképpen legyen az egyház rabszolgája, és akit meglopott, az ne veszítse el az ő részét.
- c) Ha rabszolga fut ilyen módon az egyházba (ti. mielőtt elfogták volna), ura egy pénzzel visszaválthatja őt, és akinek a tulajdonát ellopta, annak (a szolga ura) azt teljesen térítse meg.
- d) Ha pedig a szolga valami nagy dolgot lopott, és pedig akkorát, amennyit ura visszatéríteni nem tud, az, akié a szolga, adjon az egyháznak egy penzát, és a szolga legyen az egyházé.

6. A lopást elkövető asszonyról

Ha valamely férjes asszony lopást követ el, orrát veszítse, és adják el, és minden vagyonával együtt, amivel férje halála után más férfihez mehetett volna, bűnhődjék. És ha özvegyasszony cselekszi ugyanezt, egyik szemét veszítse, és – kivéve a gyermekeit megillető részt – vagyonával bűnhődjék.

7. A lopást elkövető leányról

Ha valamely hajadon leány lopást követ el, adják el, és soha se térhessen vissza a szabadság állapotába. És ha valaki (őt) felszabadítja, árát fizesse meg (ti. büntetésekként), a leányt pedig vezessék a király udvarába.

8. Az olyan tolvajról, akik tíz vagy hat dénár értékűt lopnak

- a) Ha szabad (ember) tíz dénár értékűt lop, minden vagyonával együtt vesszen el, ha kevesebbet, egyik szemét vájják ki, és Szent István törvényei szerint ítélik meg.
- b) Ha a szolga hat dénár értékűt lop, veszítse el mindkét szemét, ha kevesebbet (lop), egyik szemét, és amit lopott, ura kétszeresen adja vissza.

9. Azokról, akik tolvajt fognak

- a) Ha valaki tolvajt fog és megkötözi, csak három napig tartsa magánál, a negyedik napon állítsa a bíró elé, és ha esetleg azt mondja, hogy a tolvajlás bűnrészeseit is meg fogja találni, nyerjen hat hét haladékot, és ezalatt a tolvajlásban részeseket, akiknek megtalálását ígérte, találja meg, ha pedig nem találja, a király ítélete szerint bűnhődjék. Ha pedig tovább tartja őt (a tolvajt) (fogva), mint három napon keresztül, és nem állítja őt, miként mondtuk, a negyedik napon a bíró elé, és ezért a tolvaj rokonai vagy annak ura, ha ura van (ti. ha szolga az illető), panaszt emelnek, állítsák (a tolvajt) bíró elé, és magát (az elfogót is), mivel amazz megkötözve tartotta, és nem állította a törvény szerint a harmadik vagy negyedik napon elő, állítsák a bíró elé, és ezért, mivel igazságtalanul tartotta vissza a tolvajt, tíz penzát fizessen, a tolvajt pedig a törvény szerint ítéljék el.
- b) És ha valaki a bírák ítéletét megvetőleg áthágja, hat penzát fizessen (a bírónak), a bíró pedig a tolvajt erővel vegye el, és ha a tolvaj istenítéletet kér, és az istenítélet megengedtetvén neki, ártatlannak bizonyul, ebből a hat penzából (a bíró) egyet a szentegyháznak adjon, és ha bűnösnek találják, minden vagyonával együtt a király tulajdonává legyen.

10. Azokról, akik hadjárat idején lopnak

- a) Ha a király hadjáraton van, és ezalatt tolvajt találnak fogni, az, aki fogta, erősen őrizze, de miután a király és előkelői visszatértek, azon az időhatáron túl, melyet mondtam, ne merészelje magánál tartani. Ha pedig másképpen cselekszik, hat penzát fizessen.
- b) Ha valaki hadjárat idején lopást követ el, az illet minden vagyonával együtt irtsák ki.

11. A kereskedőkről, akik városról városra járnak

Ha valaki városról városra járva vásárol és elad, és valamiről, amit korábban eladott, később kiderül, hogy lopott dolog volt, azt, aki eladta, mint tolvajt ítéljék el, azokat pedig, akik tanúk voltak, (isten-) ítélettel vizsgálják meg, ha bűnösnek találják, mint tolvajokat ítéljék el őket.

12. A nemesek udvarában fogott tolvajról

Ha valaki valamely nemes udvarában követ el lopást, vagy az udvarház gazdájának jelentsék, vagy az ő poroszlójának. És ha véletlenül az történik, hogy egyik sincs otthon, várjanak tíz napig, ha a tizenegyedik napon sem megy haza egyikük sem, állítsák (a tolvajt) bíró elé, és a törvény szerint bánjanak vele.

13. A szökött javak gyűjtőiről

A szökött dolgok összegyűjtője, akit a nép nyelvén "joccedeth"-nek (javak szedője) neveznek, mindaz, amit összeszed, az illető megyének a várába gyűjtse össze, és a király lovásza, és annak a várnak az ispánja a vár külső részében istállót csináltassanak, s ott, ami jószágot csak összegyűjtenek, Szent Mihály napjáig őrizték, a szökött emberek, tudniillik a ioch (ejtsd: "jok" – javak) kétharmad részét adják a király poroszlójának, egyharmadát az ispánnak, és egészen az említett ünnepig őrizték őket, mindezekből Szent Mihály ünnepe után, amikor szétválasztják őket, a püspök küldötte tizedrészt kapjon.

Szent Márton ünnepétől Szent György ünnepéig (ismét) gyűjtsék össze a juhokat és ökröket és hasonló módon osszák széjjel. És ha közben a szökött javak összegyűjtője, akit említettem, mindezeket megszegi, minden vagyonával együtt vesszen el, kivéve gyermekeit és feleségét, ha az, aki az ispán nevében gyűjtötte a szökött javakat, szabad ember volt, hasonló módon vesszen el, ha rabszolga, vegyék el őt az ispántól. Ha az, aki a király nevében gyűjtötte a szökött jószágokat, abból, amit gyűjtött, valakinek adott, mindketten vesszenek el, és ha valaki az ilyen dolgokból valamit (a javak szedője előtt) letagadott, amennyit letagadott, tizenkétszer annyit adjon vissza.

14. Azokról, akik a futárok által elengedett lovakat tartanak maguknál

Ha valaki olyan lovakat tart magánál, melyeket a futárok engedtek el, három héten át bemutatás végett vezesse a templom elé, vagy a vásárba. És ha a tulajdonosa nem jön, adja azt a király gyűjtögetőjének. Hasonlóképpen a tolvajok által elbocsájtott lovakkal az történjék, hogy aki a tolvajt lóval együtt fogta el, a tolvajt adja át a bírónak, a ló pedig legyen az övé.

15. Azokról, akik a király határozatát megvetik

Aki pedig a király és a főemberek határozatait megszegi, ha püspök, ítéltesék meg a király akarata szerint, ha ispán, ispánságából mozdítsák el, ha százados, tisztétől fosszák meg, és azonfelül ötvenöt penzát fizessen, ha vitéz, hasonlóképpen ötvenöt penzát fizessen.

1. A bíróról

Akarjuk, hogy mindegyik bíró (csak) a saját kerületében ítélkezzék.

2. Azokról a tolvajokról, akik az egyházba menekülnek, és magukat ártatlannak vallják

Ha valamely tolvaj, szolga vagy szabad, az egyházba megy be, és magát ártatlannak mondja, (isten-) ítélettel vizsgálják meg őket. Ha bűnösnek találtnak, úgy ítélik meg őket, mintha nem mentek volna a templomba, ha pedig bűnüket beismerik, boldog István törvénye szerint ítélik el őket.

3. Hogy senki se merjen a tolvajjal kiegyezni

Senki se merjen a tolvajjal kiegyezni, ha pedig valaki ezt teszi, ötvenöt penzát fizessen.

4. Senki se vezesse a tolvajt más bíró elé

Akarjuk azt is, hogy ha valaki tolvajt fog, az ügyet az előtt a bíró előtt tárgyalják, akinek a kerületében a tolvajt elfogták.

5. Az eltulajdonított dolgokról

- a) Az elszökött javakat szedjék össze Szent György ünnepétől Keresztelő Szent János ünnepéig, és vigyék a várba, és ott őrizték azokat Szent Mihály ünnepéig, s állandóan mutogassák a vásáron, és ha valaki megtalálja saját szolgáját, vagy szolgálóját, váltsa vissza kilencven dénárért, lovát tizenkettőért, ökrét ötért, amiből kétharmadrészt a királynak, egyharmadrészt az ispánnak kell juttatni. Ha pedig Szent Mihály ünnepéig nem ismer rájuk senki, osszák szét őket az előbb említett módon, azonban semmiképpen ne adják el őket, vagy el ne rejtsek, csupán azoknak munkáját vegyék igénybe. Ha pedig a gyűjtögető eladja vagy elrejt, háromszorosát adja vissza, és azonkívül tíz penzát fizessen. Az ispán pedig, ha rábizonyul, hogy azt tette, ötvenöt penzát fizessen.
- b) Hasonlóképpen megparancsoljuk, hogy akik Béla király uralkodása óta elszökött javakat tartanak maguknál, azokat Szent István ünnepéig bocsássák ki kezükből.

6. Azokról, akik másnak a rabszolgáját vagy szolgáló népét befogadják

Megtiltjuk azt is, hogy valaki másnak a rabszolgáját vagy szolgáló embereit befogadja, ha pedig valaki befogadja, ha ispán, tudja meg, hogy kétszer ötvenöt penzát fog fizetni, ha tisztséget viselő, kétszer huszonöt penzát, ha a népből való, kétszer öt penzát. Ha pedig az, akit befogadott, vagy lopásért vagy bármely büntettért rejtőzködik, és a befogadó részese amaz bűnének, de tagadja, hogy részese lenne, ha ispán, esküvel tisztázza magát, és azonfelül ötvenöt penzát fizessen, ha pedig a népből való, hasonló esküvel tisztázza magát, és öt penza kártérítést adjon, és ha a rabló valamit mondani akar ellene, hallgassák ki.

7. A letett és helyébe állított bíróról

Ha a bírák közül valamelyik nem fejez be egy ügyet, mielőtt visszavonják megbízatását, menjen el a helyébe állított bíróhoz, és vele tárgyalja meg, miképpen szándékozott ítélni, és ezután kapja a bírság kilencedrészét, a bíró pedig tizedrészét.

8. A hamis bírákról

Hogyha valamely hamis bírákat találunk, akik egy ügyben titokban ítéleznek, állítsák az elé a bíró elé, akinek a kerületében találták őket, és megtudakolván tőlük, hogy milyen vétségről volt szó, azt, amit ítélték, kétszeresen adják vissza, és azonfelül tíz penzát fizessenek.

9. A pert halogató bíróról

Ha valaki a perben való ítélethozatalt harminc napnál tovább halogatja, verjék meg.

10. A bírák pecsétküldéséről

- a) A bíró bárkire ráküldhesse pecsétjét, kivéve a papokat és egyházi személyeket, valamint az ispánokat.
- b) Ha pedig valaki a bíróról azt állítja, hogy az igazságtalanul ítélt, és nem tudja bizonyítani, öt penzát fizessen, ha pedig a bírót marasztalják el, (a bíró) a bírságot kétszeresen adja vissza, és ezenfelül öt penzát fizessen.
- c) A bíró ítéletéért csak egy éven belül, azután nem vonható felelősségre.

11. Azokról, akik a bírák pecsétjeit megvetik

Ha valaki a bíró pecsétjét megvetve az ügy tárgyalására nem megy el, első esetben öt penzával büntessék, ha második esetben sem megy el, ugyanannyival, ha harmadszor sem, az ügyet veszítse el, és megnyírva adják el tartozásáért.

12. Azokról, akik otthon megvívna

Azok ügyében, akik otthon megvívna és a bíróhoz nem mennek, semmit se keressen a bíró. Ha hozzá mennek, cselekedjék tetszése szerint. Ha pedig kiegyezvén, ezután valamit a bírónak adnak, egyharmad részét magának, kétharmadát a királynak tartsa meg.

13. A futárokról, akik a lovakat a harmadik falun túl viszik

A futárok közül senki se merjen egy lovat a harmadik falun túl vinni, vagy pedig elvenni azoktól, akik a templomba mennek vagy onnan jönnek, avagy a püspökök vagy az ispánok udvarába (mennek), sem pedig a papoktól és egyházi személyektől és azoknak a szekereiből. Egyébként azonban vegyen el bármilyen lovat, amit talál, hogy a király követségét hamarabb elintézhesse. Aki pedig a futárt megveri, ötvenöt penzával, ha kantárszáránál fogva visszatartja, tíz penzával büntessék.

14. Azokról, akik elveszett dolgaikat keresik

Ha valaki szökött rabszolgáját vagy bármely elveszett dolgát akarja megkeresni, senki se akadályozza őt ebben. Aki pedig megakadályozza, vagy a keresőt megveri, tíz tinóval bűnhődjék, amelyek tíz penzát érnek.

II. törvénykönyv

A legkegyelmesebb László király idejében mi, Magyarország összes előkelői a szent hegyen gyűlést tartottunk, és megvizsgáltuk, miképpen akadályozhatnánk meg a gonosz emberek üzelmét, és miképpen hozhatnánk rendbe nemzetünk ügyeit.

1. Bármely előkelő rokonának lopásáról

- a) Mindenekelőtt esküvel elhatároztuk, hogy ha a főembereknek bármilyen rokonát lopás bűnében találják egy tyúk értékén túl, semmiképpen se rejthesse el vagy védhesse meg őt közülük senki.
- b) Azt is akarjuk, hogy magát a tolvajt, hacsak nem menekül az egyházba, akasszák fel, és egész vagyona vesszen el. És ha annak az elővigyázatlanságából, aki őt elfogta, az egyházba menekül, vagy a király udvarába vagy valamely püspök lábaihoz, veszítse el az, aki nem vigyázott, részesedését a tolvaj vagyonából. Ha pedig jótálló kezéből menekül el, az akasztófától ugyan szabaduljon meg, azonban ugyanazon jótállóval együtt adják el más országba, és javait a királyi kincstár részére foglalják le.

2. A rabszolga tolvajlásáról

Ha a rabszolga lopás bűnében találtatik, ne válthassa meg orrát fizetiséggel, kivéve ha az egyházba menekül, vagy a király udvarába vagy a püspök lábaihoz, és ha idemenekült, az, aki őrizte, ne részesüljön a tolvaj vagyonából. Ha pedig másodszor is elfogják, akasszák fel.

3. A tolvaj megkötözéséről

Ha pedig valaki valamely tolvajt megkötözött, legyen neki joga őt megkötözve tartani és a bíró elé vezetni, akár igazságosan, akár igazságtalanul kötözte meg. Ha pedig valaki (a tolvaj) megkötözését megakadályozná, fizessen ötvenöt penzát, és büntetésül őt is kötözzék meg.

4. A tolvajlás (vádja) alól való tisztázásról, ha valakit az egész falu tolvajnak kiált

- a) Ha ezután valakit az egész falu tolvajnak kiált, istenítélettel vizsgálják meg. Ha ennek folyamán ártatlannak bizonyul, a falu csupán egy penzát fizessen a papnak. Ha pedig bűnösnek találják, minden vagyonát foglalják le a király részére, amiből negyed részt a falubelieknek adjanak.
- b) Ha pedig valakit (a faluból némelyek) személyenként kiáltanak tolvajnak, egy-egy penzát kapjanak.
- c) Ha pedig (a falu) egy része vádolja a tolvajt, a másik pedig védelmezi, ne fogadják el ez utóbbiak védelmét, hanem vizsgálják meg a tolvajt istenítélettel, és ha bűnösnek találtatik, ez utóbbiak ne kapjanak részt a lefoglalt vagyon negyedéből.

5. A lopott dolog kinyomozásáról

- a) Ha valaki lopott jószág nyomait követi, hírnököt küldjön előre abba a faluba, melybe a nyomok vezetnek, nehogy a falubeliek az állatok kihajtásával megzavarják a követendő nyomokat. Ha ezt konokul (mégis) megtennék, fizessék meg az elveszett dolgokat. Ha pedig, mielőtt a küldött megérkezik, a falubeliek kihajtják állataikat, ily esetben nyomozók kutassanak át minden házat, ahogy nekik tetszik.
- b) Ha valakinek elveszett valamely dolga, megfelelő tanúkkal menjen a dolgot kinyomozni, ahol ezt megtalálhatónak gondolja, és ha megakadályozzák, az ilyen megakadályozókat istenítélettel vizsgálják meg, és ha vétkesnek bizonyulnak, vesszenek el mint tolvajok, ha pedig ártatlanoknak, az akadályozás tényéért ötvenöt penzát fizessenek.
- c) Ha ispánjuk ösztönzésére a vitézek akadályozzák meg a nyomozást, értük az ötvenöt penzát az ispán fizesse meg, és ezután (az ispánt) vizsgálják meg istenítélettel.

6. A bíró ítéletéről rabszolgával vagy szabaddal szemben

- a) Ha a bíró a rabszolga orrát nem vágja le, vagy a szabadot nem akasztja fel, vesszen el mindene, fiain vagy lányain kívül, s magát a bírót adják el.
- b) Ha pedig ártatlant akaszt fel, száztíz penzát fizessen, és a felakasztott személy minden vagyonát adja vissza.
- c) És ha magát két alkalmas tanú segítségével kiszabadítja, attól, aki őt a (királyi) tanács előtt bevádolta, vegyen ötvenöt penzát. És ha istenítélet történik, és a bíró igaznak bizonyul, a vádaskodó ugyanazon büntetést szenvedje, mint amelyet a bírónak kellett volna elviselnie. És ha nagyobb vagyona volt, mint a bírónak, szabadságát is veszítse el.

7. A kereskedőkről vagy kalmárokról

- a) Senki se vásároljon vagy adjon el valamit vásáron kívül, ha valaki ez intézkedés ellenére lopott dolgokból vásárol, mindnyájan vesszenek el, mind a vevő, mind az eladó, mind a tanúk. Ha pedig saját tulajdonukat árusítják (ti. a vásáron kívül), veszítsék el (az eladott) tárgyat, és az (azért fizetett) árat, és a tanúk ugyanannyit.
- b) Ha pedig vásárban történik az eladás, szerződést kössenek a bíró, a vámszedő és tanúk előtt, és ha a vásárolt dolog lopottnak bizonyul, a vevő ugyan – a bíró és a vámszedő tanúbizonyysága alapján – szabaduljon meg, az eladót azonban a tanúk adják át.

8. Az emberölésről

Ha valaki kardját kirántva, embert öl, királyi ítélet végett vessék börtönbe, és minden vagyonát osszák három részre, tudniillik szőleit, földjeit, szolgálonépét és rabszolgáit, s ebből két részt adjanak a megölt rokonainak, a harmadikat pedig a gyilkos gyermekeinek és feleségének. Ha pedig vagyona kisebb értékű, mint száztíz penza, szabadságát is veszítse el.

9. Az olyanokról, akiknek családtagja követ el lopást

Ha valaki – ugyanezen törvényünk szerint és az isteni kegyelem rendelkezése folytán – gyermekét vagy rokonát vagy bármely hozzátartozóját kapja rajta lopáson (az ilyen tolvaj) a felakasztástól vagy testének megcsonkításától meneküljön meg, azonban, ha a népből való, adják el külföldre. Ha pedig valamely nemest kapnak rajta rokonai ugyanezen bűnben, ne adják el, hanem kényszermunkára adják át.

10. Arról, aki rabszolgáját találja lopásban

Ha pedig valaki saját rabszolgáját találja vétkesnek akár saját, akár mások vagyonának meglopásában, az említett (isteni) sugallat bizonyságul hívásával, ne mulassza el (a szolgát) orra levágása végett a bírónak átadni.

11. A más házat megtámadó nemesről vagy vitézről

Ha valaki a nemesek vagy vitézek közül más nemesnek a házat megtámadja, és ott harcot kezd, s annak feleségét megostorozza, ha elegendő vagyona van, vagyonának kétharmad részét adják át a bűntett elkövetéséért, egyharmada pedig feleségének és gyermekeinek maradjon meg. Ha pedig nincs elegendő vagyona, fejének megnyírása után, megkötözve és megostorozva vezessék a piacon körben, és így adják el, a többiek pedig, akik vele voltak, ha szabadok, vétküket ötvenöt bizánci (arannyal) váltsák meg, a rabszolgák pedig ugyanazon büntetéssel bűnhődjenek, mint uruk. Azokat az idegen rabszolgákat pedig, akik erre a verekezésre uruk tudta nélkül összegyűltek, adják el, és vételáruk felét a kihágásért kell adni, másik fele pedig uraiknak térüljön vissza.

12. A lopáson ért szabadról vagy rabszolgáról

- a) Ha valamely szabadot vagy rabszolgát lopáson érnek, akasszák fel
- b) Ha pedig (a tolvaj), hogy megmeneküljön az akasztófától, a templomba menekül, kihozván őt a templomból, vakítsák meg.
- c) A lopáson ért rabszolgát, ha nem menekül a templomba, miként a szabadot, akasszák fel. Az ilyen szolga urának legyen a vesztesége a felakasztott szolga, az elveszett dolgok urának pedig legyen a vesztesége: az elveszett dolgok.
- d) A lopáson ért szabadnak, ha a templomba menekült, és onnan kivezettetvén megvakították, fiai és leányai, ha tízévesek vagy annál fiatalabb korúak, szabadságban maradjanak, ha pedig tíz évnél idősebbek, vessék őket szolgaságra, és minden vagyonukat vegyék el.
- e) Az olyan rabszolga pedig avagy szabad (ember), aki libát vagy tyúkot lop, fél szemét veszítse, és amit lopott, adja vissza.

13. Egyházi személyek lopásáról

Ha egyházi rendű személy libát vagy tyúkot, gyümölcsöt vagy ehhez hasonlót lop, csupán a mester fenyítse meg vesszőzéssel, de amit lopott, adja vissza, ha ezeknél nagyobb dolgot lop, püspöke fokozza le, és a világi bíróságtól nyerjen büntetést.

14. A lopást elkövető szabadról

- a) Ha valamely szabad tíz dénár értékűt lop, akasszák fel, ha tíz dénárnál kisebb értékűt lop, a lopott értéket tizenkétszeresen adja vissza, és egy ökröt fizessen.
- b) A rabszolga pedig, ha ilyen lopást követ el, adja meg kétszeresen, és orrát veszítse.
- c) A szökött rabszolgát, ha valahol lopáson érik, vakítsák meg. És ezért – úgy határoztuk – ne akasszák fel, se nyelvét ne tépjék ki, és ha később ura megtalálja, keresse rajta, ha valamit elveszített.

15. Hogy a kereskedőnek ne legyen szabad lovakat vagy ökröket vásárolni vagy eladni, csak amennyire saját magának szüksége van

Egyetlen kereskedő se merjen ennek az országnak semelyik határvidékén lovat vagy ökröt eladni vagy venni, hanem csupán saját magának az utazáshoz szükséges lovat avagy a szántáshoz való ökröket vásároljon, ha akar.

16. Azokról, akik lovakat vagy ökröket a király engedélye nélkül vásárolnak

Ha valaki a király engedélye nélkül határvidékre lovat visz eladásra, az ilyentől a határvidék ispánja vegye el a lovat, és a ló tulajdonosát vesse börtönbe mindaddig, amíg őt saját ispánjának tanúbizonysága alapján meg nem vizsgálják, és ha bűnösnek bizonyul, mint tolvaj, vesszen el, ellenkező esetben szabadon és sértetlenül távozhat, azonban a lovat, melyet magával hozott, veszítse el.

17. Az ispánoknak tisztségüktől való megfosztásáról, ha megengedik a vételt vagy eladást

A határvidék ispánjait, ha a király engedélye nélkül az ország határain túlra engednek lovakat vagy ökröket eladni, ispáni tisztüktől meg kell fosztani. A határok őrzői pedig, akiket a nép nyelven "ewr"-öknek ("örök"-nek) neveznek, ha ispánjuk engedélye nélkül ilyesmit megengednek, ha szegények, szabadságukat veszítsék. Azok pedig, akik ezeknek az öröknek élén állnak, ha ugyanezen bűnben vétkeseknek találtnak, mindenükkel együtt, amijük csak van, vesszenek el, csupán fiaik és leányaik maradjanak meg szabadságukban.

18. Az idegenek kereskedéséről

Ha más országokból jönnek vendégek valamely határvidékre lóvásárlás vagy egyéb dolgok vétele céljából, az ilyenek az illető határvidék ispánjának a követével együtt menjenek a királyhoz, és a király engedélye alapján, amit és amennyit nekik megenged, a király poroszlója előtt vásárolják meg.

I. törvénykönyv

A Szent László korabeli egyházi zsinat határozatai

A mi teremtőnk és megváltónk, az úr Jézus Krisztus uralkodása alatt, az ő születésének 1092. évében május hó 20-án Szabolcs városában szent zsinat tartatott, a magyarok legkeresztényibb királya, László elnökletével, országa összes püspökeivel és apátjaival, valamint az összes előkelőkkel, az egész papság és a nép tanúskodása mellett. Ezen a szent zsinaton a kánonoknak megfelelően és dicséretre méltó módon a következő határozatokat alkották meg.

1. A másodszor nősült áldozó- és szerpapokról

Megparancsoljuk, hogy az olyan áldozó- és szerpapokat, akik másodszor nősültek, és akik özvegyek vagy eltaszított asszonyok férjei, el kell választani (feleségüktől), és vezeklés tartása után rendjükhöz térjenek vissza. És akik nem akarnak e meg nem engedett házasságukat megszüntetni, az egyházi törvények rendelkezéseinek megfelelően hivatalukat veszítsék. Az elválasztott asszonyokat pedig, parancsoljuk, hogy adják vissza szüleiknek, és mivel nem voltak törvényesen (egybekelve), ha akarnak, szabad legyen nekik férjhez menni.

2. Azokról, akik rabszolganőt választottak feleség helyett

Ha pedig valamely pap rabszolganőt vett maga mellé feleség helyett, adja el, és ha nem akarná, erőszakkal adják el, és árát vigyék a püspöknek.

3. A papoknak adott engedményről

Azoknak a papoknak pedig, kik első és törvényes házasságban élnek, a béke megóvása és a szentlélek egysége miatt, ideiglenesen engedélyt adunk, amíg nekünk ebben az ügyben az apostoli szentatya tanácsot fog adni.

4. A püspökökről, ha egyetértenek azokkal, akik a meg nem engedett házasságtól nem akarnak megválni

Ha pedig valamely püspök vagy érsek olyanoknak, akik a meg nem engedett házasságtól nem akarnak megválni – e határozatot megvetve – beleegyezését nyújtja, vagy egyházat ad neki, vagy valami olyan működésért enged meg neki, ami az egyházi rendhez tartozik, a király és püspöktársai ítélik el aszerint, amint nekik helyesnek látszik. Ha pedig az esperes tudatlanságból egyetért a püspökkel, vagy a pap az ő beleegyezésével marad meg ilyen vétekben, (az esperes) önként vesse magát alá a püspök ítéletének.

5. A nem teljesített adományról az egyház részére

Ha valaki az Istennek egyházat épített, és az adományt megnevezte, a megígért adományt azonban nem adta meg, ennek megszerzésére legyen illetékes, követének kiküldésével, a püspöki törvényszék, ha valaki e követnek ellentmond, és ellentmondás közben megveri, az ilyen a királyi törvényszék ítélete alá essék.

6. Az egyház javainak a pap gondatlansága által történt elvesztéséről

Ha a papok közül valaki az egyház javait saját hajlékába viszi, és ott eladja vagy gondatlansága által elveszti, az egyháznak háromszorosan térítse meg.

7. A lázadás miatt elpusztult templomok helyreállításáról

A lázadás miatt elpusztult vagy felégetett templomokat, a király parancsára, az illető egyház papjai állítsák vissza. Kelyheket és ruhákat a király költségén adjanak, könyvekről a püspök gondoskodik.

8. A régiség miatt történt elpusztulásról

A régiség miatt elpusztult egyházakat a püspök építse újjá.

9. A kereskedőről, kiket izmaelitáknak neveznek

A kereskedőket, kiket izmaelitáknak neveznek, ha kiderül róluk, hogy megkeresztelkedésük után visszatértek a körülmetélésen alapuló régi törvényükhöz, lakhelyeikről távozzanak, ha ártatlanoknak bizonyulnak, saját lakhelyükön maradjanak.

10. Zsidók és keresztény nők házasságáról

Ha zsidók keresztény feleséget vesznek el, vagy valamely keresztény személyt tartanak maguknál szolgálatban, ezeket vegyék el tőlük, és bocsássák őket szabadon, az olyanoktól pedig, akik ezeket eladták, ezek árát vegyék el, és a püspökök jövedelmét képezze.

11. Az egyházak látogatásának elmulasztásáról vásár- és ünnepnapokon

- a) Ha valaki vásárnapokon vagy a nagyobb ünnepeken nem megy az ő kerületének egyházába, verésekkel javítsák meg.
- b) Ha pedig a falvak oly távol vannak, hogy a falusiak az ő kerületük egyházába nem tudnak elmenni, közülük mindnyájuk nevében legalább egy menjen el botra támaszkodva az egyházba, és három kenyeret és egy gyertyát vigyen az oltárra.

12. A fent említett napok megünnepléséről

Ha valaki ezeken a napokon vadászik, kutyáit és lovát vesztse, de a lovat ökörrrel megválthassa. Ha pedig pap vagy (más) egyházi személy vadászik, az egyházi rendből távozzék mindaddig, amíg elégtételt nem ad.

13. A házasságtörő nő meggyilkolásáról

Ha valaki más férfival fajtalankodó feleségét megöli, Istennek adjon számot, és ha akarja, más feleséget vehet. Ha pedig az asszony rokonai közül valaki vádat emel ellene, hogy feleségét) igazságtalanul ölte meg, bírói vizsgálattal tárgyalják meg (az ügyet), és a szomszédoktól mindenképpen tudakolják meg, vajon nem állott-e az asszony férjénél lenézésben és megvetésben, vagy a fajtalankodásnak valami gyanúja nem merült-e fel már előbb vele kapcsolatban, és aszerint ahogy ésszerűnek látszik, döntsék el az ügyet.

14. Az elsejei összejöveletekről engedély nélkül való elmaradásról

Ha valaki az elsejei összejöveletekről papjának vagy társainak engedélye nélkül kivonja magát, kezét, amellyel testvériséget fogadott, tíz penzával váltsa meg.

15. Az ünnepeknek kereskedés miatt való elhanyagolásáról

Ha valaki vásárnapokon vagy nagyobb ünnepeken az egyházat elhanyagolva vásárra megy, lovát vesztse.

16. A vásárnap megünneplésének elmulasztásáról

Ha valaki vásárnap vásárt üt, megparancsolja e ezent zsinat, hogy amiképpen felállította sátrát, éppúgy bontsa szét. Ha pedig valaki ellenszegül, ötvenöt penzát fizessen.

17. Külföldi papok befogadásáról

Ha valamely idegen egyházi személy püspökének ajánlólevele nélkül jön ebbe az országba, ítélettel vagy tanúbizonyossággal vizsgálják meg, netalán nem szerzetes-e, vagy nem gyilkos-e, vagy nem olyan-e, aki valamely rend tagjaként tett fogadalmat.

18. Az egyházi személyek függő viszonyáról

Ha valamely egyházi személy ebbe az országba jön, és vele az ura jól bánik és aszerint jár el, ahogy vele megegyezett, ha (urától) el akar távozni, semmiképpen se távozzék, mielőtt a neki okozott igazságtalanságról a király előtt panaszt nem tett.

19. Azokról, akik egyházunkat elhagyják

Ha a falusiak egyházukat (templomukat) elhagyva máshova vándorolnak, püspöki joggal és királyi paranccsal kényszerítsék őket oda visszatérni, ahonnan elmentek.

20. A házasságtörésen ért asszonyról

Ha valaki feleségét házasságtörésen éri, és bíróság elé állítja, az egyházi törvények rendelkezései szerint vezeklést szabjanak rá, és a vezeklés eltelte után, a férj, ha akarja, őt ismét fogadja vissza, ha pedig nem akarja, ameddig mindketten élnek, házasság nélkül maradjanak.

21. Az apátoknak a saját püspökeik által való kormányzásáról

Az apátok – az atyák végzése szerint – maradjanak meg alázatosan az ő püspökeik kormányzása alatt, kiknek a területéhez tartoznak. És nemcsak egyszer egy évben, hanem gyakran látogassák a püspökök ezen monostorait, és a szabályoknak megfelelően vizsgálják meg a szerzetesek életét és társalkodását. A belépő szerzetesek, amely szerzetesmonostornak akarják, ajánlják fel magukat vagyonukkal együtt, hasonlóképpen a szerzetesnők is, szerzetesnői monostorban. Ezután pedig ne merészeljen valamely püspök vagy apát szerzetest vagy szerzetesnőt bizonyos meghatározott hely címe nélkül felszentelni.

22. A pogány szokásokról

Akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhöz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.

23. Vagyon adományozásáról valamely egyháznak

Ha valaki vagyonát vagy birtokait valamely egyháznak adományozta, semmiféle ok közbejöttével se merje azt visszavonni, és más egyháznak adni.

24. Egyházi javak megtalálásáról

Az egyházak javai, bárhol találjanak ilyeneket, akár más egyházaknál, akár (kegy-) uraknál, az előbbi egyházukra szálljanak vissza.

25. Azokról, akik a hívek holttestével nem törődnek

- a) Ha valaki a vasárnapot nem tartja meg és az ünnepnapokat sem ünnepli meg, vagy a négy böjti időben és az ünnepek előestéin nem böjtöl avagy halottait nem az egyház mellett temeti el, tizenkét napig kenyéren és vízen vezekeljen.
- b) Ha az úr szolgájának testét, vagy a falusi bíró a szegénysorsú idegen vagy falubeli holttestét nem viszi az egyházhoz, ugyanúgy bűnhődjék.

26. Az ünnepnapokon dolgozó zsidókról

Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepen zsidót dolgozni lát, hogy meg ne botránkozzanak a keresztények, eszközeit, amelyekkel dolgozott, veszítse el.

27. Az apátok szabadjainak tizedjéről

Az apátok szabadjaik után adjanak tizedet a püspöknek.

28. A vassal vagy vízzel való istenítétek tanúiról

Valahányszor akár vízzel, akár vassal istenítet történik, legyen jelen három alkalmas, esküt tett tanú, akik egyrészt az ártatlannak ártatlanságát, másrészt ellenkező esetben a bűnösnek bűnös voltát igazolják. A pap (tüzes) vas (próba) esetén két penzát és víz (-próba) esetén egy penzát kapjon.

29. Mise tartásáról egyházon kívül

Egyetlen pap se merjen misét tartani egyházon kívül, kivéve, ha esetleg utazás közben szükség kényszeríti őt erre. Ha pedig ispánja kényszerítette őt erre, az egyházi rendet hagyja el, és aki őt erre kényszerítette, ötvenöt penzát fizessen. Utazás alatti napokon azonban az istentiszteletet szabad legyen sátorban végezni.

30. A szabadok tizedjéről

- a) A püspökök a szabadoktól szedjenek tizedet
- b) A szabadok pedig bármely püspökhöz vagy ispánhoz szegődtek, ahogy ezeknek tetszik, úgy bánjanak velük, mégis szabadságuk épségben tartásával.
- c) Akiket pedig a lelkek üdvéért szabadítottak fel, azzal a kikötéssel azonban, hogy az egyháznak szolgáljanak, senkinek másnak ne, csak a papnak segídkezenek.

31. A hús elhagyásáról

Azok a latinok, akik a magyarok törvényes szokásával egyetérteni nem akarnak, akik, miután a magyarok a húst elhagyták, ők azt még hétfőn és kedden is megeszik: ha a mi jobb szokásunkkal nem akarnak egyetérteni, ahová akarnak menjenek. A pénzt azonban, amit itt szereztek, hagyják itt, hacsak talán észre nem térnek, és a húst velünk együtt nem hagyják el.

32. Leány vagy asszony ellen elkövetett erőszakról

Ha valaki leányon vagy asszonyon, aki egyik faluból a másikba megy, erőszakot követ el, úgy bűnhődjék, mintha embert ölt volna.

33. Más püspökség területén világra jött állatok tizedéről

Azok a püspökök, akik a más püspökség területén (világra jött) állatok után kapnak tizedet, (a tized) negyed részét engedjék át a saját maguk püspökségében lakó papoknak.

34. Az erkölcstelen életű nők és a boszorkányok bűnhődéséről

Az erkölcstelen életű nőket és a boszorkányokat, amint a püspök helyesnek látja, aszerint ítélje meg.

35. Az apátok és szerzetesek csókjáról a király vagy püspök részéről

Ha előfordul, hogy a király vagy a püspök valamely apátságba megy, az apátok és szerzetesek a király vagy a püspök csókjára ne az egyházban járuljanak, hanem kilépve a keresztfolyosóra, sorjában állva várakozzanak a király vagy a püspök csókjára. A királyt pedig és a püspököt, ahány személlyel és akivel nekik tetszik, engedje az apát a kolostorba lépni.

36. Az apát vagy szerzetes üdvözléséről, ha a királyhoz megy

Ha pedig megtörténik, hogy valamely apát vagy szerzetes a király udvarába megy, a királynak üdvözlésére ne az Isten egyházában járuljon, hanem miután kiment az egyházból, a házban vagy a sátorban üdvözlje őt.

37. A szentek előestéinek megtartásáról

Ezen a szent zsinaton a tiszteletre méltó László király elrendelte, s az összes jelenlevők helyeselték és szentesítették, hogy meg kell ünnepelni: Boldog István király előestéjét és Gellért vértanúét, amelyen szenvedett és három napot Szent Márton ünnepe alkalmával. És amit atyai nagybátyja, András király fogadott és rendelt – az összes püspökökkel, akik akkor voltak –, ez a legkeresztényibb király nem

akarta lerontani, hanem erősebben megszilárdította, tudniillik: három nap vigíliát (böjtöt) Szent Péter ünnepe előtt.

38. A szentek ünnepeinek tiszteletéről

Hogy ezek az ünnepek megünnepeleendőek minden évben: az Úr születése, Szent István első vértanú ünnepe, Szent János evangélista ünnepe, az Aprószentek ünnepe, az Úr körülméletése, Vízkereszt és annak előestéje, Gyertyaszentelő Boldogasszony, húsvétkor négy nap, Szent György vértanú ünnepe, Fülöp és Jakab ünnepe és ennek előestéje, Szentkereszt megtalálása, az Úr mennybemenetele, Szent István király ünnepe, Bertalan apostol ünnepe, Szűz Mária születése, Szentkereszt felmagasztaltatása, Szent Máté apostol ünnepe, Szent Gellért ünnepe, Szent Mihály arkangyal ünnepe, Simon és Júdás ünnepe, Mindszentek ünnepe, Szent Imre hitvalló ünnepe, Szent Márton ünnepe, Szent András ünnepe, Szent Miklós ünnepe, Szent Tamás apostol ünnepe és minden egyházközség ünnepelje meg saját védőszentjét és az egyház felszentelésének napját.

39. Az elsejei társaságokban részt vevő apátokról és szerzetesekről

Az apátok és szerzetesek a hónap elején összejövő testvérek között ne üljenek asztalhoz, hanem az apát a testvérek felajánlásait vitesse a kolostorba, és a szabályzat szerint ossza szét a szerzetesek között.

40. Azokról, akik a tizedet megtagadják

- a) A püspök szedjen tizedet mindenből, de a következő módon: a püspök poroszlója kérdezze meg a termés vagy állatok tulajdonosát, hogy mennyije van. Ha hisz szavainak, vegyen aszerint, ahogy azt mondta, ha pedig nem hisz, eskesse meg őt, és azután vegyen. A terményt pedig keverten ne fogadja el, csak különválasztva.
- b) Ha pedig az eskü után a termés tulajdonosáról valaki idegen azt mondja, hogy hamisan esküdött, a püspök poroszlóján kívül a király és az ispán poroszlója előtt mérjék meg a termést. Ha a termés tulajdonosa vétkesnek bizonyul, neki adják a tizedrészt és a kilenc részt adják a püspöknek, ha azonban az találtatik hazugnak, aki bevádolta őt, ugyanazon büntetés szerint fizessen vétkéért. Ha pedig (a vádaskodónak) nincs semmije sem, amiből magát megváltsa, adják el őt, de csak egyedül, gyermekeit nem.
- c) A tizedet pedig az Úr születésének ünnepéig teljes egészében szedjék le.
- d) A fiút pedig, aki apja házában lakik, vagy a rabszolgát ne számítsák külön, hanem együtt adjanak tizedet a családfővel, az olyan fiaktól azonban, vagy szolgáktól, akiknek külön van házuk, szedjenek tizedet mindenük után, amijük van.
- e) Ha pedig valaki olyan konok, hogy amikor megkérdezik, a püspök poroszlójának nem akarja a tizedet megbecsülni, akkor a poroszló jelölje meg alkalmas tanúk előtt, amennyi előtte igazságosnak látszik.
- f) Lent vagy kendert annyit vegyen, amennyit egy marékkal, az ujjakat földre nyomva, össze lehet szorítani. Ha csépelt gabonát talált, ha tíz vedernyi, ne szedjen semmit se, ha húsz vagy több, vegye a tizedrészét.

41. A királyi palotába jövő pereskedőkről

Ha pedig valaki a nemesek vagy az ispánok közül pereskedés végett a királyi udvarba jön, s ott a királyi palotában nem áll ellenfelével szembe, hanem mire a királyi kiáltó szólítja, a király engedélye nélkül hazamegy, ügyét veszítse el, és azonkívül, ha valamit elvett, kétszeresen adja vissza.

42. Azokról, akik a király vagy a bíró pecsétjét megvetik

Ha pedig valaki a király pecsétjét valakire kiküldeti, és maga elmulasztja, hogy a királyi udvarba jöjjön, ügyét veszítse el, és fizessen öt penzát, és ahányszor ezt megismétli, annyiszor öt penzát fizessen. Ha pedig a bíró pecsétjét küldeti ki, és ő nem megy el, száz nummus-t (aprópénzt) fizessen.

Szent László-legenda, himnuszok és prédikáció

A Magyar Anjou-legendárium: Hogyan gyógyította meg a Szent Szűz

Szent László király legendája

(1192 után)

1. **Boldog László király kiragyogva kimagaslott Magyarország királyainak fényes nemzetségéből. Kétségtelen édesatyja a nevezetes első Béla, a hírneves András király öccseura; alkotóereje szorgalmából azon években, midőn uralkodott, az állam, sőt az egész Pannónia annyira rendezetten s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István király ideje óta törvények, szabadság és bőség tekintetében soha még ily csodálatosan nem csillogott. Minden korábbi állapotánál gazdagabban Magyarország azidétt kezdte szabadságának fejét a bőség telt szaruival az egekig emelni, s gazdagságában, rangban és dicsőségben szinte valamennyi vidéket legyőzni.** Magnus, a dicsőséges király volt az ő vértestvére: ezt Gézának nevezte népe; vallásos és katolikus férfiú teljességre, kit tisztas erkölcsi és jeles cselekedetei olyannyira ékesítették, hogy ha közte és Salamon király között nem keletkezett volna testvérvizsoly, a szentség érdemével és dicsőségével kitüntetve már régóta nyilvánvalóan fényeskedne.
2. Így hát László király, a Boldog, akár a csillagok közül támadt új csillag, testi-lelki alkatával már születésekor *Isten kegyelmének szándékát* (Róm. 4,5) nyilvánította, s már csecsemőként megmutatta, milyen király lesz valaha. Kétségtelen gondviselése a Teremtőnek – kiről írják, hogy *szebb az emberek fiainál* (Zsolt. 44,3), és *nincs határa bölcsességének* (vö. Zsolt. 146,5) –, hogy önnön hasonlatosságára műve jó reményű helytartójául állította, s eljövendő méltósága fundamentumát úgy alkotta, hogy mindjárt alkatában testi és szellemi szépségére kiválasztott fiúnak nyilvánítsa, ki azért jött e világra, hogy e szerepet felnőttként is eljátszhassa. Imigyen a kegyelem emez első ajándékaival született, a neve pedig László lett, s úgy látszik, kiváltképpen az eljövendők előérzetében adták neki e nevet. Mert ha nevének etimológiájával enyelgünk, „Ladislau” a népeknek istenadta dicsőségét jelenti. „Laosz”-t ugyanis „nép”-nek fordítják, „doszisz” pedig: „ad” vagy „adott”, illetve „adás”. Nevének első szótagja pedig szótagtoldással: „dicsőség”. Szent dicsőség adatott a népeknek, mert valóban dicsérendő a nép, és boldog a nemzet, melyből ilyen fejedelem támadt, és hírnévben sütkérezik, amiért ilyen Istentől rendelt irányító látogatta meg.
3. Megnőtt tehát a gyermek, a korát megelőzően osztályrészül kapott érdemekkel kiemelkedett, a gyarapodásban erényről erényre haladva – miután az erény első fokára hágott –, az igaz Isten ismeretében a keresztény hit rendkívüli tisztelője lett, Krisztusnak szolgálni lelke tiszta vonzalmával igen buzgón törekedett. Megvilágosította ugyanis a Szentlélek kegyelme: a rámosolygó s hízogató világi dicsőséget esendőnek és átmenetinek vélte, *az igazságot szomjúhozta és éhezte* (vö. Máté 5,6), hogy az örök hazába szerencsésen eljusson. Mert ámbár a világ virágjában ragyogott rá, mégis elhervadt az ő szívében; csak az a vágy vonta kínpadra: bár ő maga is *Isten gyermekei közé jutna* (vö. János 1,12). Ennek okáért halandó testében már nem is ő maga élt, hanem benne a helyes, igazi, katolikus hit, amely Krisztus Jézuson alapszik, a próféták és pátriárkák szívében gyökeredzik, az apostolok hirdetik, s ezt dédelgette hűségesen egész lelkében. S erre a kedves *fundamentumra aranyból, ezüstből és drágakövekből építette* (vö. 1Kor. 3,12) az apostol szerint a mindenható *Isten hajlékát* (vö. Ef. 2,22), s a Szentlélek szentélyét. **Mert bőkezű volt az ínségben, nagy türelmű a tűrésben, derűs király a kegyességben, a kegyelem ajándékaival teljességben, az igazság gondozója, a szemérem pártfogója, meggyötörtek vigasza, elnyomottak támasza, árvák megkönyörölője, gyöngék gyöngéd gyámszülője, a nyomorultak s nincstelenek szükségét bensőséges irgalommal gazdagon orvosolta. Természeti adottságaiban pedig az isteni irgalom különös kegyelme a kiváltság kiváltságával a közönséges emberi**

értékek fölé emelte. Mert erős volt a keze, tetszetős a külseje, s miként az oroszlánnak, hatalmas lába-keze, óriási a termete, a többi ember közül vállal kimagaslott: így árasztotta el az adományok teljessége, s ez már testileg is méltóvá nyilvánította a királyi koronára. Ám mikor látta, hogy kitüntető javakkal dicsekedhet, nem fuvalkodott fel gőgjében, nem foglalta el mások jogait ármányosan vagy erőszakkal, hanem a kapott jótéteményekért köteles hálát adva annak, aki megelőző érdemek nélkül szokta osztogatni a javakat, valahányat észrevett magában, Isten tiszteletének szentelte.

4. Közben a Teremtő csodálatos gondviseléséből – hogy ekkora ékesség lappangva ne rejtezzék, ne pihenjen tétlenül ekkora erényesség, különösképpen a magyar népben, amely újhíttú lévén még mindig nagyon is rászorult a bölcs irányításra – eljött az alkalmas idő, hogy Isten választottját egyrészt megmutassa, másrészt népét ilyen pártfogó erényével védelmezze és példájával oktassa. **Így hát az Istentől választott fejedelem előbb a hercegség tisztét töltötte be igen vallásosan, majd az országra veszélyes elemeken s királyukon, Salamonon diadalmaskodott (ám ők a gonoszsággal mégsem hagytak fel, csak mikor Salamon király börtönbe került), a főemberek s egész Magyarország egyetértésével (boldog ország, ahol a jóra valókat ilyen ember vezérli!), anélkül, hogy hatalomra vagy rangra tört volna, anélkül hogy akármilyen világi vagyonra vágyakozott volna, átvette az ország kormányzását.** Mikor ugyanis tetszésén múltott, hogy a királyi méltóságot isteni végzésből magának tulajdonítsa, nem igyekezett sem felkenekedni, sem királlyá koronáztatni magát: **a királyi jelvényeket tisztelettel maga előtt vitetve nem azért töltötte be a királyi méltóság feladatát, hogy az első legyen, hanem hogy hasznos legyen.** Mikor pedig a királyi méltóság feladatát méltó módon elvállalta, szavakkal nem lehet kifejtteni, mennyire s miképpen látta el. Mert *nem hajlott szíve a felé áramló gazdagságra* (vö. Zsolt. 61,11) vagy más földi javakra: lelke mélyén mindig az örök jóra gondolt, arra vágyott kielégíthetetlen kívánsággal, azt kutatta, szüntelen nagylelkű munkálkodással. Hiszen nem kételkedett, hogy minden, ami számára kívánatos: Isten, s minden lelki erénye az ő felségére irányult; megőrizte a királyi méltóságot, kinek-kinek megadta a magáét, Istent magáért szerette, a világi hívságokat Isten kedvéért. Hűséges és odaadó volt tehát a Teremtőhöz fogadalmakban és felajánlásokban, jóakarátú a népével, bőkezű a külföldiekkel, adakozott az alattvalóknak, irgalmazott a megkínzottaknak, s az elnyomottak hatalmas megszabadítója volt. Jóságos hát indulatában, megfontolt a tanácskozásban, igazmondó a beszédben, állhatatos az ígéretben, igazságos az ítéletben, derűs a korholásban, s az ítéletek mérlegelésekor *nem annyira ítélni félt, mint megítéltetni*: úgy hitte, *őt magát inkább fenyegeti rettenetes ítélet*, mint azokat, akiket ő ítélt meg. Ezért az igazság szigorát az irgalom szelídségével mérsékelve olyannak mutatkozott, hogy alattvalói inkább szerették, mint félték. Mert az ország kormányzása néki nemcsak rangot adott: gondot is. *Nem a maga*, hanem – az apostol szerint – Jézus Krisztus *javát kereste* (vö. Fil. 2,21) kesergés nélkül. Ezért a tények s elnevezésük sajátságai miatt mintegy nevét változtatva, minden népe kegyes királynak hívta.
5. Ámbár a kegyes királyt az alázatosság páncélja védte, hatalmas volt kegyessége, legkivált mégis bőkezűsége. **Mindahány királyi egyházat s kolostort – akár ő, akár más alapította – adományokkal gazdagította, ezért méltán mesél adományiról a magyarok egész egyháza** (vö. Sirák 31,11). **Két püspökséget szervezett, s királyi bőkezűséggel berendezett.** Nagy és adakozó volt ugyanis dicsőséges neve szerint. Folytonosan böjtölt és imádkozott, népe bűneiért zokogott, s szíve oltárán önmagát ajánlotta fel Istennek: eleven áldozatot. Ha pedig úgy esett, hogy éjszaka virrasztással és hosszas imádkozással kifárasztotta magát, nem kívánt puha párnát, hanem a templomok csarnokában pihent meg egy órászkát. Egy éjszaka szokása szerint a váradi kolostorba ment imádkozni. Történt pedig, mialatt az **imádságba hosszasan belemélyedt, hogy inasa, aki odakünn egymaga várta, a hosszú időt elunva felkelt és bepillantott, s meglátta, hogy ura megdicsőült testtel csodálatosan a levegőbe emelkedett.** Ő, valóban szent férfi, húsból alkottatott, s nem húzta le a hús terhe: az érdemek kiváltsága az égi lakók közösségébe emelte.

6. Ezután besenyő zsványok törtek be Magyarországra, és férfiakat, nőket hurcoltak onnan rab-ságba. Seregével üldözték őket a király nagy pusztaságba jutott, s nem volt mit enniük. S míg a sereget az éhség kísértette, ő eltávolodott tőlük, imádkozva földre borult, és Isten irgalmáért könyörgött, hogy aki egykoron Izrael fiait mannaesővel táplálta (vö. 2Mózes 16,13-15), ne engedje a keresztény népet éhségtől, koplalástól elpusztulni. Mikor pedig imájából felkelve visszaindult, íme szarvas- és marhanyáj ballagott vele szemben, s vadságát levetkezve, a királlyal együtt vonult a sereg közepébe. *Szedett tehát ki-ki az állatokból annyit, amennyire szüksége volt* (vö. 2Mózes 16,16), dicsérve és dicsőítve szentségében Istent, aki így megkönyörült rajtuk. Megjelenik Isten az ő választottainak, hogy a jó ügy szolgálatára irányítsa indulatukat. Mikor Istennek e választott szolgálója azon gondolkodott, hogy minden erejével Istennek tetszőt cselekedjen, mennyei sugallatra elsősorban az ötlött eszébe, hogy a szentek testét – akiket a világegyetem alkotója megtisztelni méltóztatott azzal, hogy kebelébe fogadta – ne engedje tovább a porban feküdni. **Imigyen a pápa parancsát kieszközölve felemeltette a szent testeket: mármint Boldog István királyét, aki elsőnek mutatta meg az örök üdvösség (Zsid. 5,9) útját a magyaroknak; fiát, Szent Imrét, ki a király egyetlen fia volt, s azért könyörgött, hogy mennyei sugallat tárja fel, mit fogadna el Isten tőle a legszívesebben, s mikor azt a választ kapta, hogy Istennek legkedvesebb a szüzesség, a házasság akarataival és trónutódok reményével ellentétben szüzességi fogadalmat tett; továbbá Szent Gelért vértanú, Boldog András és Benedek testét avattatta csodálatosan szentté.**
7. Ez időben tehát, látva, hogy óhajára sorsában az isteni szeretet jelei nyilvánulnak meg körülötte, azon kezdett gondosan elmélkedni, milyen kegyes, milyen egyedülálló, milyen Istennek igen kedves dologgal viszonzza a jók forrásának annyi jóságát. Elhatározta tehát, hogy Jeruzsálembe megy, s ott, ha kell, meghal Krisztusért, aki Isten *dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása* (Zsid. 1,3), s nem habozott vállalni a legkegyetlenebb kereszthalált az emberek megváltására. Minthogy pedig Szent László híre s a király neve széltében-hosszában elterjedt, a frankok, lotaringok és alemánok fejedelmei ugyanarra a zarándokútra vállalkoztak, kérték Lászlót, a kegyes királyt, legyen vezére s irányítója nekik maguknak s alattvalóiknak. De mielőtt Magyarországra érkeztek volna, a kegyes király királysága szorongató szükségét orvoslandó a csehek elleni hadjáratra utazott, itt tisztességgel helyreállította a békét, s mikor már a visszatérésre gondolt, váratlan betegség döntötte le lábáról, testi ereje már-már teljesen elhagyta: összehívta az ország főembereit, s bejelentette, hogy testi feloszlása közeleg. Ezt hallván az oly kegyes király halálán jajveszékelő tömeg sírása az egekig hatolt. De a király magához vette az oltáriszentséget, amelyben híven hitt, amelyet *egész szívével szeretett* (vö. Máté 22,37), s amelyet az erények teljességével keresett, boldogan tért meg az Úrhoz. Így veszett el az egy László királyban a Krisztus szentségére felesküdt lovagok minden remény-sége. Siratta az egyetemes magyarság, a papság és a nép, *együtt a gazdag és a szegény* (Zsolt. 48,3), a gyászoló *ifjak és szűzek* (Zsolt. 148,12), sötét ruhában, három éven át, és mindenféle hangszer elnémult a gyász ideje alatt.
8. **Míglen a hívek a nyári napok s a hosszú út miatt haboztak, hogy testét Váradra vigyék-e (ugyanis az ő meghagyása szerint ide kellett volna temetni, de úgy látszott okosabb a fehérvári egyház mellett dönteni, minthogy az volt közelebb) egy fogadóhoz értek, ahol a fáradtságtól és szomorúságtól elaludtak. Miután elnyomta őket az álom, a kocsi, amelyre a testet rakták, mindenféle állati vonóerő nélkül magától indult Váradra a helyes úton.** Felébredvén nem találták a kocsit, és vigasztalhatatlanul futkostak szerte a vidéken, amíg meg nem találták a Várad felé magától futó szekeret, s a ráhelyezett szent testet. Látván hát a csodát, hogy tudniillik a boldog hitvalló testét isteni erő viszi ama helyre, ahová temetkezését maga választotta, hálát adva annak, aki félelmetes az ős szent helyén (Zsolt. 67,36), útjukat minden habozás nélkül Várad felé vették.

9. Miután megérkeztek a mondott városhoz, s az emberek a tisztesség adóját leróva részt vettek temetésén, valaki a körülállók közül azt mondotta, hogy a test bűzlik, noha mindenki más édes illatot érzett. Legott hátracsavarodott annak az álla, és nem tudta visszatekerni. Látta, hogy isteni bosszú büntette meg, s nyomorultan jajgatva kiáltozott: „Vétettem Isten szentje ellen!” Szent László sírjánál földre borulva könyörgött az ő irgalmasságához, hogy meggyógyítsa. Erre leszakadt álla bőre és húsa, amely a hátához ragadt, és visszanyerte épségét, de állán a szakadt bőr sebhelye megkeményedett. Büntetve s gyógyítva mutatta meg tehát Isten, hogy egyaránt kell őt félni és szeretni. Isten szem előtt tartva a szentté avatáshoz szükséges eljárást, míg választottjainak szétosztja magát, e választottját magához alakította s királyi méltósággal magasította fel; miként a földi helytartóságot is rábízta, az égi királyságban is uralkodótársnak választotta, s megajándékozta azzal, hogy mindenkinek, aki hozzá, Lászlóhoz fohászkodik, isteni beleegyezését közvetítse. *Vakoknak látását* (Lukács 4,19), siketeknek hallását, némáknak beszédét, sántáknak járását (vö. Lukács 7,22), s mint a *szükség napjaiban* egyetlen *mentség* (Zsolt. 9,10), a szorongatottaknak a védelem vigaszát nyújtja.

László szentségének hírére hallva egy szegény szűz jött a sírhoz, és kiérdemelte, hogy elvesztett látását visszanyerje; visszakapván testi épségét, akkora lelki jámborság ejtette hatalmába, hogy azt hitték, isteni szellem látogatta meg. Egy nemes leányt pedig, aki megfosztatott szeme világától, és a testi orvosságban minden reményét elvesztette, szülei az ő sírjánál hagytak: s ő beteg szemét hallatlan módon egészségesre cserélte. Mert midőn kínos fájdalmát s meghibásodott testrészét siratva a leány letörölte patakozó könnyeit, kezébe estek bizonyos gömb alakú, szem formájú, vérrrel teljesen megalvadt húsdarabok. A leány kiáltozott, mert azt hitte, elveszítette szemgolyóit, s a megdöbbsent nép összefutott, hogy lássa, mi történt: látják őt s a kiütött húsgömböket kezében, amint a csodálkozóknak mutatja, s ő csodálkozva új, látó szemmel bámul rájuk. A némákról, siketokról és sántákról pedig, akik László érdeméből gyógyultak meg, az örömek közepette az esetek közönségessége s a megszokott csodás képességek miatt ne is beszéljünk, inkább a szokatlanokat meséljük el.

10. Egy vitéz nyomasztó szükségében ezüst ivócsészéjét, melyet apjának a kegyes király adományozott, egy ispánnak eladásra kínálta, de az ispán a kapzsiság szenvedélyében azt hazudta, hogy éppen tőle lopta. István király, Kálmán fia, Valter, váradi püspököt bízta meg, hogy ezt a pert törvényes eljárással folytassa le. A püspök nagy bizonyossággal bízva a boldog király érdemeiben, olyan bírósági ítéletet hozott, hogy tegyék a csészét Szent László király sírjára: bizonyítsa be az Úr, ki érdemli meg kettejük közül igazság szerint. Az ispán pedig maga felől nagy reménységben lépett a sírhoz, hogy megragadja a csészét: mint egy halott zuhant le nyomban, és súlyos kábulatában sem a csészét nem tudta megragadni, sem a földről nem tudott felkelni.
11. **Míg tehát a világegyetem alkotója ilyen nagy csodákkal nyilvánította ki, hogy a szent király isteni erőben részesül, az Úr 1192. évében szent teste dicsőségesen szentté avattatott.** A természet nemzője kétségtelenül úgy kötelezte le jószágának a természetet, hogy láthatóan semmit sem tagadjon meg tőle, amit az isteni hajlandóság jóváhagyandónak jelezne. Többek jött ugyanis Szent László sírjához, és segítségéhez fohászkodván, csudálatosan megvilágosodott. **Sánták és némák, siketek és bénák, kik régóta nyögték különféle szenvedések kínját, megszabadultak betegségüktől, ha nevét segítségül hívták.** Egy fiú, akinek nem volt se keze, se lába, éppen szentté avatásának órájában nyerte vissza épségét. Ugyanebben az órában fényes ragyogású csillag mutatott az égen a kolostor irányába, ahová szent testét helyezték, s miközben nagy tömeg gyűlt össze a kolostor előtt, majdnem két teljes órán át vöröslött átható fénnel. Nagy örömmel örültek, akik látták. Továbbá egy leprás, útban az ünnepségre, az ő érdemének közbenjárásával megtisztult. Majd június elsején, pünkösöd

napján, miközben a kanonokok imádkoztak s az első órai misét mondták, Boldog László sírjánál meggyógyult egy asszony, akinek keze, karja melléhez tapadt. De Magyarország sok más távol eső részén, s a környező vidékeken is rengeteg csodát és számos jót tette az ő pártfogásáért fohászkodó híveivel: azért nem írtuk le mindet ebben a könyvben, hogy az olvasók ne utálják meg az unalmas terjengősséget. A fentieket pedig azért írtuk, hogy hallgatói és olvasói úgy vonuljanak át a földi javakon a kegyes László közbenjárására, hogy az örök örömek következzenek utána. Teljesítse a mi urunk, Jézus Krisztus, aki az Atyais-tennel és a Szentlélekkel él és uralkodik, mint Isten mindörökké. Ámen.

(Arpád-kori legendák kötetből Kurcz Ágnes fordítása)

Regis regum civis ave – himnusz

(1192 körül)

Áve, égi király híve,
királyoknak gyöngye, éke,
László, mennynek sorsosa!
Ég királyát hűn követted,
országunkat védelmezted,
légy hazánknak bajnoka.

Menedéke magyaroknak,
Örök-társa angyaloknak,
Égi kegynek eszköze:
Üdvözlégy, ó, kiváltságos,
híres-neves, igazságos
jó ítélet hírnöke.

Vigadozzál, magyar nemzet,
harsonáljad, énekeljed,
új királynak új dalod.
Boldog Várad, szálljon híred,
Növekedjék dicsőséged,
Visszhangozzák századok.

Krisztus, földről himnusz szárnyal
hozzád, aki keresztfáddal
magadhoz vonsz népeket.
Szentek útja te vagy égbe,
hitvallóknak dicsősége,
Néked áldás, tisztelet.
Amen.

(Fordította Csanád Béla)

Novae laudis extollamus – szekvencia

(1192 körül)

Új dicséret szava zengjen
a királynak, énekeljen
ujjongásunk dallama.
Mint a lépesméz, az ének
olyan édes, a dicséret
László királyt zengje ma.

Királyunknak szóljon ének,
erősítse a dicséret
mennyországi hangjait.
Hitvallóknak ura áldott!
Tőle nyerték a királyok
élet ajándékait.
Dicsőítnek esengve mindenek,
királyoknak gyöngye, ki mennyeket
ígérsz s üdvnek javait.

Ó mily boldog s milyen ékes,
szent nevével fényességes,
Várad híres temploma!
Századoknak királya
mosta kezét tisztára,
szenny ne érje már soha.

Ő a lépcső, magyar nemzet
rajta lépdél az egeknek
trónjához, Pannónia.
Híre-neve égig szárnyal,
eljut sebes híradással
földünk négy határára.

Véle kegyet, áldást nyerünk,
meg is tartván, mit meglettünk
hitvallásunk hajnalán.
Gyógyítja a betegséget,
munkálja az üdvösséget,
ahogy Mózes hajdanán.

E házban meghallgatást nyer
mindenre, mit kér az ember,
ha a király pártolja.
Véle semmi kardcsapást,
ellenséges támadást
nem retteg már a haza.

Ellenséggel bár csatázva,
a királynak imájára
üdvösséget nyer a nép.
Hit szerzője általa
századokra árasztja
olajának erejét.

Ő szerez a magyar népnek,
mely az igaz hitre tért meg,
birodalmi hírnevet.
Idegenek, ellenségek
békeességben jól megférnek,
neki engedelmesek.

Önlelkéből, rejtettségből
csillag támad a világnak,
tündökölnék a csodák.
Erejével, győzelmével
ellenségnek, barbár népnek
futamítja nagy hadát.

Aki őt dicséri, áldja,
bíz a poklot megutálja,
nyavalyáit jóra váltja,
s elűzi ördögeit.
Ki szent voltát megtiszteli,
gyógyulását megnyerheti,
mert a király megsegíti
életre ő híveit.

Dicsősége király sarjnak,
áve, üdv magyaroknak,
értünk támadt fényes csillag,
virág ország gyökerén.
Királyt adó szent gyökérzet,
igaz hittel a dicséret
néked is zeng, ember-ének
te neved ígézetén.

Urunk, ki megkoronáztad,
hallgasd meg, kik itten áldnak,
s szent királyunk hű szolgálait
ez életből egykor átvidd
mennyei palotádba.
Akik hírét együtt zengve
összegyűltünk örvendezve,
add, hogy véle találkozzunk,
és megnyervén eljuthassunk
az örök boldogságra.
Amen.

(Fordította Csanád Béla)

Szent László verses zsoltosmája

(1192 körül)

A virrasztó zsoltosma (matutinum) antifonái

I. Nokturnus

Gonoszokkal nem cimborált,
útjaikon sohasem járt.
Úr igáját vállra vette,
Isten kedvét: azt kereste.
Amit munkált, amit gondolt,
élete mind tanítás volt.
Őt királlyá Krisztus tette,
támogatta, segítette,
erényekbe öltöztette,
a szent hegyen védelmezte.
Krisztus a te dicsőséged,
győzedelmed, üdvösséged,
ő emelt fel ily magasba,
legyen mindnyájunk oltalma.

II. Nokturnus

Az esdeklőt meghallgatta,
Krisztus magához fogadta,
szeretettel neki adta
a legfőbb jót, mint akarta.
Jóakarát védpajzsával,
kegyet hittel, adománnyal
Krisztus, felékesítetted,
és a mennybe fölemelted.
Csodálatos és kifejezhetetlen,
Urunk, a te neved!
Szentünk dicsőségesen
neved zengi fényesen.
Veled él már szüntelen
boldogságos mennyekben.

III. Nokturnus

Ki igazságos volt életében
és erős volt Isten kegyelmében,
most az örök fényességben,
a szenteknek seregében
örvend boldog örömeiben.
László király népünk áldja,
a királyok koronája
ragyog fején, azzal ékes,
ékkövekkel fényességes,
övé a nagy méltóság,
örök égi boldogság.
Az atyai áldást ő megnyerte,
őt magához Isten felemelte,
s életének szolgálata
mindenkinek fénylő példa:
ígért öröksége várta
és mennyei koronája.

Szent László királyról szóló második beszéd, erényeinek kiválóságáról

Boldog a föld, amelynek kiváló királya van. Boldog lehet a római katolikus egyház, amikor e szentet magasztalja, mert amint Lyra mondja: az igazi tekintélyt éppen az adja, ha egy ország királya igazán nemes, nem annyira származásánál fogva, mint sokkal inkább élete, erényei nemessége miatt. Úgy van ezekkel a nemességekkel, mondja Gergely, mint amikor valaki aranyozott ruhán drágagyöngyöket visel. Az ilyen királynak méltán nevezhetjük boldognak hazáját, mert olyan királya van, aki erényes ember, a bűnöket buzgón kigyomlálni igyekszik földjén, a jót és az igazságosságot pedig támogatja. László király valóban ilyen király volt Magyarország földjén. Úgy illik, hogy megemlékezzünk erényeiről egy beszédben. Mégpedig három dologról kell szólni, hogy példaképül állítsuk őt.

Először is erényeinek nemességéről, és itt arról, hogy boldog a föld, amely ilyen nemességet hordoz.

Másodszor méltóságának dicsőségéről: mivel király is.

Harmadszor dicső Krisztus-hasonlóságáról: mert nemcsak nemes és nemcsak király, de egészen olyan volt, mint Krisztus.

Először is tehát szóljunk erényeinek nemességéről. Mert embernél ez az igazi legnagyobb nemesség. Jeromos: Isten színe előtt egyetlen valamiben vagyunk szabadok: hogy ne szolgáljunk a bűnnek; a legnagyobb nemesség pedig, ha valaki erényekkel tündököl. Mármost e beszédben Nazianzi Gergely nyomán négyféle nemességet különböztetünk meg az embernél:

első a lelki nemesség,
második a testi,
harmadik az erényeké,
negyedik a törvény szerinti.

Először tehát a lelkünk nemessége. Maga Nazianzi Gergely erről így beszél: Mi emberek valamennyien egyformán részesülünk ebben a nemességben, mert Isten képére vagyunk alkotva. Jeromos pedig így írt egy levelében: Ne törődjél származási nemességeddel, mert Isten nem személyválogató. Ő a lelket nézi. Az embernek ezt a méltóságot mindennél inkább kellene őriznie. Bizony, sajnos, sokan nem is gondolnak e méltóságukra, még kevésbé őrzik azt! Nagy esztelenség az ilyesmi! Gondoljuk csak meg, hogy a földi nemesség mulandó ugyan, de mégis milyen gonddal őrzik. A festett vagy szoborba formált istenképeket is megbecsüljük – mennyivel inkább becsülnünk kellene Isten lelkünkbe vésett képmását! Erre figyelmeztetnek Sirák Fia szavai: »Fiam, őrizd szerénységben lelkedet, és becsüld meg, amint kijár neki...« Bizony sokan e nemességet úgy elfedik, elpusztítják bűneikkel, hogy maga Krisztus sem ismer többé rájuk. »Bizony mondom nektek, nem ismerlek titeket!« Chrysostomus hozzáfűzi: Nem az arcotokat nem ismerem – mondja itt Krisztus –, hanem utálatos tetteiteket, mert nincs ennél pusztítóbb valami az embernél. Nagyobb csapás ez, mintha az egész világ minden kincse tiéd lett volna és elveszítetted volna. »Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja. Még élesebben így mondhatnók: Nagyobb csapás egyetlen lélek veszte, mint a világ minden anyagi értékének teljes pusztulása. Ágoston mondja: Az emberi lélek Isten kiváló teremtménye, mert arra hivatott, hogy Istent lássa és benne részesedjék. Amint tehát Isten fölötte áll minden teremtménynek, úgy nemességben és

méltóságban az emberi lélek fölötté áll minden más teremtménynek. Nagyobb kár ezért egyetlen lélek veszte, mint ezer testé. Hallgasd meg, keresztény ember, mit mond az írás: »Őrizd magadat és lelkedet gondosan«, ti. hogy el ne veszítsd ekkora méltóságodat.

Második nemesség a »testi« – ahogyan Nazianzi Gergely mondja: nem is tudom, mennyiben lehet különbség nemesség szerint egyik ember és a másik között, amikor végül is ugyanabba a földbe tér vissza mind a kettő, amelyből vétetett. Ha tehát azt kérdezed, kik is valóban a kiváltságos emberek, Jeromos felel: A földi nemesség nem az egyenlő emberi természet ajándéka, hanem az uralomvágy szülötte. Hiszen minden ember eggyé lett a keresztség vizében. Itt már nincs születési rangkülönbség, nincs gazdag és szegény, nincs rabszolga és szabad, nincs nemes és sehonnai; hiszen egyaránt Isten gyermekei lettünk. Ez az égi tündöklés minden földi nemesség fölé emel. Ezzel amit mondtunk, nem akarjuk megbántani a nemesrangúakat, csak figyelmeztetni akarjuk őket, hogy az erények útján járjanak úgy, amint Jeromos is írja levelében: senki nemesrangú el ne feledkezzék arról, hogy származási kiválóságát erényeinek szépségével párosítsa; máskülönben a földi nemesség hitvány és semmirevaló. Ilyen szellemben írja Boetius: A származási nemesség önmagában értéktelen, hiszen csak az ősök érdemeiről beszél. De hát mit használ neked, hogy az őseid kiválóak voltak, ha te magad semmirekellő vagy? Chrysostomus pedig így magyarázza Máté szavait: Mit ér a nemes származás, amelyet bemocskol gonosz cselekedeted? Gondolj csak a zsidók példájára: azzal dicsekedtek, hogy ők Ábrahám fiai és ezért ők is kiválóak. Ábrahám fiai vagyunk. – mondták –, és soha senkinek sem szolgáltunk. Mire Jézus azt feleli: »Ha valóban Ábrahám fiai vagytok, az ő cselekedeteit tegyétek. Ha azt kérdezed: jobb-e nemesnek lenni, mint paraszti származásúnak, halld, mit mond Cassiodorus egyik levelében: Sokkal jobb, ha valaki megvetett nemzetségből való, de erényes, mintha nemesi eredetű, de gonosz. Idézzük Ambrust is, aki Ádám és Éva esetével érvel. Ádám ugyanis alacsonyabb eredetű és származású volt, mert a föld agyagából vétetett, mégpedig a paradicsomkerten kívül. Ezzel szemben Éva nemesebb származású volt, mert Ádám bordájából vétetett és a paradicsomkertben. Mégis, Éva alatta állt Ádámnak – mondja Ambrus. Ugyanezt mondhatjuk Ábrahámról is, aki a bálványimádó Tharé fia volt, mégis minden hívő közös atyja lett egyistenhitéért.

Harmadik nemesség az erények nemessége. Arisztotelész mondja: a nemest a nemtelentől az erény, illetve a bűn határolja el. Tullius: Az az igazi nemesség, amelyet az élet igazol. És másutt: Az az igazi nemesség, mely nem szolgál semmi aljasságnak. Igaz is, mert akit legyőztek, az a másiknak szolgaságába süllyed. Aki bűnt követ el, annyi gonosz lélek szolgája lesz, amennyi a bűne. Chrysostomus a Máté magyarázatában példát is hoz föl erre: a nép hatalmában áll, hogy valakit királyává tesz vagy sem. Mihelyt azonban valakit királyságra emelt, többé a nép már le nem vetheti az igát, amelyet a király helyez nyakába! Így van az ember is: hatalmában áll, hogy vétkezzék, és ezzel az ördögöt tegye saját urává. De ha egyszer megtette, többé már nem szabadulhat az ördög igájától – hacsak az Úr irgalmasan meg nem szabadítja. Az ördög szolgájává lesz, hacsak Isten meg nem menti. Ide kapcsolódik, amit Ambrus mond Nabukodonozor történetével kapcsolatban: aki bűnt követ el, a bűn szolgájává lesz. Az ő hálójában, az ő láncában marad mindenkor, és meg nem szabadulhat bilincseitől, ha bűneiben él. Erről elég legyen ennyi.

Negyedik nemesség a törvény szerinti. Így nevezzük azt a nemességet, amelyre királyi okmány vagy pecsét nevez ki valakit – vagy ami örökbefogadás útján jut valakinek osztályrészül. Ily értelemben minden keresztényt keresztsége óta nemesnek kell mondanunk a Római levél szerint: »Nem a szolgaság lelkét kaptátok, hanem a fogadott fiúság lelkét, amelyben azt kiálthatjuk: Abba, Atyánk! Maga a Lélek tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten fiai vagyunk. Ha pedig fiai, akkor örökösei is...« Bárcsak minden keresztény híven őrizné ezt a szent nemességet, és ne dobná oda prédául!

Mármost Szent László király nemes volt a szó valamennyi felsorolt értelmében, és ebben a szellemben is élt. Ezért volt boldog az ő királysága, akkor is, és most is, amikor már Krisztussal uralkodik a mennyben. Boldog lehet a magyarok hazája is, amelynek László király égi pártfogója!

Hogy az ő királyi méltósága épülésünkre szolgáljon nekünk, közönséges embereknek, vegyük szívünkre, amit II. Miklós pápa mond: »Senki bűnöst nem nevezhetünk igazán királynak vagy úrnak, és ugyanígy senki keresztény sem lesz a mennyben király és úr, ha nem jó, és ha nem mentes a bűnöktől.« Négy egyháztanító igazolja ugyanezt. Egyikük Jeromos, aki a Máté 25. részéhez fűzött glosszáiban így ír: Minden keresztény a jelen életben reménybeli király, odaát pedig valóságos királlyá lesz. Ott uralkodni fog mindenkin, aki jó volt, akár uralkodó volt a földön, akár nem. A második, Cassiodorus, a 37. Zsoltárról elmélkedve: Az nevezhető igazán uralkodónak, aki Isten segítségével saját ösztönein uralkodik, hogy ne vétkezzék. Mert aki a bűn szolgaságában senyved, nem nevezhető királynak. Harmadik, Ágoston: A jó keresztény, ha szolgasorban él is, mégis szabad ember – míg a gonosz ember akkor is szolga, ha történetesen uralkodó. Mégpedig nem is egy, hanem annyi gonosz léleknek szolgálja, amennyi a bűne. Negyedik, Ciprián: Nincs becsülete annak az uralkodónak, aki nem tündököl erényekkel. És másutt: A *király* szó az *irányító* feladatból származik. De hogyan inthetne másokat a jóra, aki saját magát sem képes a helyes úton megőrizni? Tudja meg tehát minden király: hogy amint trónja minden más ember fölé emelte, úgy büntetése is a legnagyobb lesz, ha nem cselekedett az igazságosság szerint. Aki valamikor a földi életben mások fölött állt, most büntetésből minden bűnösnél mélyebben fog állni – így olvassuk Cipriánnál.

Ugyanezt sok úrról el lehet mondani! De ugyanez vonatkozik sok keresztényre is, ha semmibe veszi méltóságát, mennyei királyi hivatását a hitetlenekkel szemben. Amennyivel magasabbra emelte a keresztény hivatás méltósága, annyival nagyobb lesz bukása – mondja Gregorius. Vigyázz tehát, keresztény! Ne bocsásd áruba királyi, kitüntető méltóságodat az alávaló bűnért, ne dobd el örök koronádat! **Végy példát Szent László királyról, aki úgy őrizte magát királyi trónján, hogy el ne veszítse égi méltóságát. Mindhalálig fáradozott az égi koronáért, hogy megnyerje Krisztust.**

Harmadszorra szólnunk kell nemességének dicső Krisztus-hasonlóságáról. Melyek azok az erények, amelyeket valóban neméseknek, Krisztushoz hasonlóvá tevőknek kell mondanunk? Hiszen ezeket kell nekünk is követni, ha meg akarjuk őrizni keresztény nemességünket. Az egyháztanítók alapján négyet sorolhatunk fel:

- első az alázatosság.
- második a jószívűség.
- harmadik az igazságszeretet.
- negyedik a méltányosság.

Első tehát az alázatosság. Mert Urunk Krisztus, a Királyok Királya és az Uralkodók Ura, teljesen megalázta önmagát. Ezzel megmutatta, hogy az alázatos embert szereti, akár fejedelem legyen az illető, akár más. Nagy érdem az is, ha valaki alázatosan tud élni alacsony sorban – de ritka, és Isten előtt igen kedves, ha a magasrangú is alázatosan tud lenni. Az alázatosság a legnagyobb dicsőség! Ez az oka, hogy főleg nagyurakban és fejedelmekben tudjuk megcsodálni a Krisztus-hasonlóságnak ezt az alakját. Őket főleg ez teszi Isten előtt kedvessé. Így értsük a Sirák Fia szavait: »Minél hatalmasabb vagy, annál inkább alázd meg magad, és kedvet találsz Isten előtt, mert egyedül Istené a hatalom, és az alázatosok adják meg neki a dicséretet.« Bernát pedig így ír: A méltóságban sohasem élhet az ember teher nélkül, az elismerésben fájdalom és szenvedés nélkül, a dicsőségben csalódások nélkül. Azt akarja Isten, hogy a fejedelem is részesüljön megaláztatásban, mert amint Innocentius mondja: Minél alázatosabb valaki, annál értékesebb az Isten szemében. Végy példát Saulról: amikor alázatos volt, Isten királlyá választotta ki – de mihelyt gőgössé lett, elvetette őt az Úr és az alázatos Dávidot választotta ki királlyá, mert Isten a szívét nézte.

Az alázatosság erénye élt Szent László királyban is. Nem vágyott hódolatra, sőt nemegyszer a templomok előcsarnokában együtt aludt a szegényekkel, mivel egyedül Istennek akart tetszeni.

Másik erény a jószívűség, mert Krisztus, az Isten Fia mérhetetlenül jóságos az emberekhez, olyannyira, hogy még ellenségeinek is megbocsát, sőt értük is adja életét. Utolsó csepp vérének kiontja az emberek megváltására. Kell, hogy az ember hasonló legyen e tekintetben Krisztushoz: meg kell bocsátania az őt ért igazságtalanságokat, és a jószívűség tetteit kell gyakorolnia. Akkor fogja őt szeretni Krisztus, mert meglátja a hozzá való hasonlóságot. Chrysostomus azt mondja, hogy semmi sem tesz annyira hasonlóvá Istenhez, mint a jóság, főleg pedig az igazságtalanságok megbocsátása. Valóban, Isten mindig kész megbocsátani. Ugyanígy kell, hogy a nemesek, a fejedelmek, legfőképpen pedig a királyok is kövessék Krisztus példáját az irgalomban. Fölmerülhet a kérdés: Mi fontosabb egy királynál, hogy szeretettel vagy szigorral kormányozza alattvalóit? Amire Seneca felel: A szelíden uralkodónak inkább teljesítik akarátát, és inkább engedelmeskednek az emberek a jóságnak. Mert az emberek makacs természetűek, és az erőszaknak ellenállnak. Az uralkodó jósága viszont könnyebbé teszi, hogy az ember engedelmeskedjék neki. A királyhoz, illetve fejedelemhez tehát főleg a nagylelkű jóság illik. A most mondott kijelentésre három bizonyosságot is lehet felhozni. Egyik a Szentírás tekintélyéből: »Az irgalom és az igazságszeretet őrzik meg a királyt, a jóság erősíti meg trónját. A Sirák Fia: »Ne légy a házában olyan, mint az oroszlán, a házbeliék felforgatója, alattvalóid elnyomója.« Második érv az értelmi okoskodásból. Az első Timoteus-levélben ugyanis így áll: »A jóság minden vonatkozásban hasznos.« Gregorius is mondja, hogy a jóság eltörli a bűnt, és maga a jóság is kiérdemli a földi és az örök jutalmat. Harmadszor hasonlatként mondhatjuk, hogy a fejedelmeket és királyokat, akik mások fölött állnak, olajjal kenik fel, az olaj pedig a jóságot és irgalmat jelképezi. Nálunk a királynak jogara van, ami olyan ösztöke, akár csak a méhek fullánkja. A méhek hasonlata azt jelenti, hogy a nemesek és akik alattvalóknak parancsolnak, legyenek jók és irgalmasok. Arisztotelész azt írja: A magas rang jele, hogy a jogar révén az államférfinak hosszú a karja, térdéig ér, de nem ismeri a két ujj közti rövid távolságot; másutt pedig azt mondja, hogy az államférfi hosszú karja az erejét jelképezi. De jelképezi jóságának nagyságát is. Aki tehát igazán nemesként akar élni, legyen Krisztushoz hasonlóan jóságos és irgalmas. Sajnos a mai fejedelmek és nemesek, a bárók és a vezetők, nem ismernek kíméletet! Kicsikarják a szegényből is a szolgáltatásokat és az adókat, elvárják az adományokat. Bosszúállók, az egyház vagyonára pedig ráteszik kezüket. Beteljesül, amit Ezékiel ír: »A nép fejedelmei olyanok övéik közt, mint a ragadozó farkasok.« A 26. fejezetben pedig: »Nemes oszlopai a földre omlanak!« Azaz: Azok a nemesek, akiknek oszlopként kellene állniuk, hogy segítsék és védjék a szegényt, ehelyett gonosz vágyaiknak engednek, és kifosztják a szegényeket.

Nem így tett Szent László király! Olyan jóságos volt, hogy az emberek meg is változtatták nevét, és csak úgy nevezték, hogy a »legjobb király«. Mert törődött a szegények sorsával, és értük a csatában életét is kockára tette, amint legendájából halljuk.

Harmadik az igazság erénye. Krisztus Urunk annyira szerette az igazságot, hogy önmagát is igazságnak nevezte: »Én vagyok az út, az igazság és az élet.« Nekünk is az igazságban kell élnünk, hogyha hasonlóak akarunk lenni Krisztushoz, és azt akarjuk, hogy ő szeressen minket. Ezért mondja az Efezusi levél is: »Mindenki őszintén beszéljen embertársával.« Az igazságot mindenkinek szeretnie kell és követnie – de főleg a nemeseknek kell megőrizniük, hogy győzedelmeskedjenek, mert az igazság az, ami mindent legyőz: »Az igazság ad neki örök nevet«, amire minden nemes vágyik. Példabeszédek könyve: »Az igazmondó ajak mindig megmarad«, de »az ajak hibájáért fenyegeti veszedelem a bűnöst«. És mégis azt látjuk sajnos, hogy sok mai nemes nem sokba veszi az igazságot, önnön vesztére! Ígérnek, de nem állják szavukat, sok mindenre ütik rá pecsétjüket, de nem lehet bízni állításaikban. Szinte beteljesül bennük, amit a Zsoltáros ír: »Ne bízzatok a fejedelmekben!« Ó mily veszedelmes, mily kárhozatos kincsük a nemeseknek a hazugság! Méltán

írja a Példabeszédek könyve: »Nem illik fejedelemhez a hazug ajak!« A Zsoltáros pedig így szól: »Elveszejted, akik hazugságokat szólnak!« Majd így olvassuk utána: »a vérontó embert és a kétszínűt utálja az Isten!« Hogy Isten szemében mily érték, és hogy milyen kincs egy uralkodóban az igazságszeretet, így fejezi ki a zsoltár: »Az irgalmasságot és igazságot szereti Isten – kegyelmét és dicsőségét adja« – tudniillik az ilyeneknek!

Tündöklük ez az erény Szent Lászlóban, akinek igaz volt beszéde, hűséges volt az adott szóban; amint életlegendája elbeszéli. Ezért Isten is fölemelte és megdicsőítette őt olyan csodákkal, amelyek éppen erre az erényére vonatkoztak. Így akkor, amikor ravatalra helyezték a nagyváradi templomban, végakarata szerint. Az ország vezetői másként akarták, de a halottas szekér magától odatért, ahová László király akarta. Nyilvánvaló a legenda tanítása. A másik csoda egy vak ember gyógyulása volt: mert az igazság az emberi szellem szeme. Ez az áldott király különleges képességgel rendelkezik, hogy a szemeket csodásan meggyógyítsa. Erről a következőkben szólunk.

Olvassuk legendájában, hogy egy szegény szűz visszanyerte látását a szent koporsójánál, olyannyira, hogy nemcsak testi szemével látott, de Isten kegyelméből lelkileg is megvilágosult. Egy előkelő leány gyötrelmes szembajban szenvedett, teljesen megvakult és orvosilag semmi reménye sem volt. Eljött a szent sírjához, és ott könnyek között, állhatatosan kéne segítségét. És íme, egyszer csak két, vértől borított húsdarab hullott a kezébe, szemhez hasonló gömb. Azt hitte, hogy a szeme esett ki, és fölkiáltott. A nép odacsődült és látták kezében a kiesett szemeket – de ugyanakkor új, egészséges szeme volt! A csoda láttán magasztalták Istent az ő szentjében. Én magam is láttam egy testvért a domonkosok rendjéből, akinek állandóan folyt a szeme, és amikor Szent László sírjánál imádkozott, meggyógyult.

Negyedik erény a becsületes igazságosság. Krisztus maga az igazságos Bíró, aki igen szereti az igazságos fejedelmeket és bírakat. Így írja a Zsoltáros: »Szeretted az igazságot és gyűlölted a gonoszságot...« Jeromos szerint a királyok sajátos feladata, hogy ítélkezzenek és igazságot hozzanak, oltalmazzák az elnyomottakat ellenségeik kezéből, segítsék az árvákat és az özvegyeket.

László király mindig igazságos volt, nemcsak életében, de még halála után is. Azt halljuk, hogy volt egy ezüstpajzs, amelyet még életében odaadott valakinek, aki nagy szükségben volt. Az illetőnek katona fia e pajzsot később áruba akarta bocsátani egy grófnak. A gróf ekkor a kapzsiság szellemétől vezetve azt állította, hogy ez a pajzs eredetileg is az övé volt, és elrabolták tőle. Bíró elé került az ügy, aki azt rendelte, hogy tegyék a pajzsot Szent László király sírjára, és Isten ítélje meg, kinek van igaza. Így is történt. A gróf magabiztosan odalépett a pajzsért, de félholtan bukott a földre. A szegény katona alázattal lépett oda, fölvette, ami az övé volt, hálát adva Istennek és Szent Lászlónak. A nép vele együtt köszönte meg a Mindenható Istennek, hogy Szent László közbenjárására megszabadította a katonát a rágalomtól.

(Waigand József fordítása)

Hogyan imádkozott, hogy a serege ne szenvedjen éhséget, és vadállatok jöttek táplálásukra

Hogyan emelkedett a levegőbe imádság közben

Hogyan harcolt a tatárokkal (kunokkal)

Hogyan ütötték meg buzogánnyal

Hogyan fogta a hajánál fogva, és a leány elvágta lábait

Hogyan húzta a kunt hajánál fogva, és a leány lenyakazta

Hogyan feküdt a lány ölében

László szentté avatása, ereklyéi és kultusza

A Szent László-herma Győrben

Magyar Zoltán

„Keresztény lovagoknak oszlopa”

Szent László középkori tisztelete (részletek)

László szentté avatása

III. Béla király kezdeményezte László szentté avatását. Béla tudatosan vállalta László politikai örökségét, valószínűleg imponált neki a lovagkirályság eszméje is, ám ugyanakkor nagyon is tudatosan cselekedett. Miként László István szentté avatásával az erős keresztény királyság eszméjét, a folytonosságot hangsúlyozta, ugyanígy, ugyanebben a szellemben kívánt példát mutatni Béla is.

Szent László kultusza azonban nem az ő hatására alakult ki. A szentként való tisztelet, a csodahit kialakulása általában meg szokta előzni a szentté avatást. Éppen ezért a szentté avatás szorgalmazói már az eljárás megindítása előtt birtokában kellett, hogy legyenek olyan rendkívüli tettekről szóló híreknek is, amelyeket alkalmasnak tartottak a tiszteletben részesítendő személy szent voltának alátámasztására. Ezekről a krónikákban előforduló csodás eseményekről Szőke Gyula az alábbiakat írja: „A rendkívüli gyógyulások és csodák már temetése után elkezdődtek. Többek között: Egy kisgyermek karjaiban és lábaiban a csontok olyan lágyak voltak, mint a hús, ezért kezét és lábát egyáltalán nem tudta használni. László sírjánál, segítségül hívására, a csontok megkeményedtek és a gyermek lábaira állhatott. László közbenjárásában bízva egy bélpoklos is megszabadult sírjánál gyógyíthatatlan betegségéből.”

A szentté avatásra 1192. június 27-én került sor. Az eseményre vonatkozó legrészletesebb leírás Spalatói Tamás feljegyzésében maradt ránk: „Ebben az időben a felséges férfiú, Béla, Magyarország királya elküldte bizalmas nótáriusait az Apostoli Székhez, és azt kérte Innocentius (Ince) pápa úrtól, hogy rendelje el a megboldogult László király maradványainak fölemeltetését (elevatio), hogy azokat illőbb helyen lehessen elhelyezni, s rendelje el, hogy a szentek sorába iktassák. Kérésébe a pápa beleegyezett, és elküldött egy főtisztelendő férfiút, Gregorius de Chrescencio kardinálist, hogy a király kívánságának illő módon tegyen eleget. Ekkor a kardinális – ellátva az apostoli követséget – áthajózott és Dalmácia vidékére jött, és Trauban kötött ki... Volt a kíséretében egy klerikus, a káplánja, név szerint Bernát, Toscana tartományból, Perugia volt a hazája, egy tudós és ékeesszóló férfiú, magas termettel... Amikor aztán mint a követ Gregorius Magyarországra utazott, és ott küldetési feladatának eleget tett (azaz a szentté avatást mint apostoli követ lefolytatta), visszatért hazájába.” (Horváth János fordítása)

A kanonizációra valójában III. Celestin pápa (1191–1196) idején került sor, ám egyébként helytállónak tekinthető a derék klerikus híradása. A szentté avatás során Lászlónak a váradi székesegyházban levő egyszerű sírját felnyitották; földi maradványait kiemelték, „királyi színű kamuka kendőbe takarták, majd gazdagon aranyozott ezüst koporsóba helyezték, fejére drágaköves arany koronát, kezébe pedig királyi pálcát adtak. Végül pedig elhelyezték az új sírban”. A XIII. századi Váradi Regestrumban utalást találunk arra, hogy a sírt egy Dénes nevű kézműves nyitotta fel, akit ezért III. Béla felszabadított a szolgaságból. Egyesek szerint ő faragta ki az új síremléket is, amelynek elkészültekor nem helyezték vissza az egész testet. A fejereklétét különválasztották, s megkoronázására a kanonizációs mise alatt ünnepélyesen került sor.

Mindeközben a Szentszék követi tanúkat hallgattak ki, majd a hivatalos eljárás lefolytatása után jegyzőkönyvet szerkesztettek belőle. A legenda részletesen beszámol a sírnál történt csodás gyógyulásokról, valamint arról, hogy a június 27-ét követő szombaton a váradi székesegyház felett megjelent egy csillag, és úgy ragyogott, hogy a sokaság két órán át szabad szemmel láthatta. Szükséges

bizonyítékokban tehát aligha volt hiány. A legenda szerzője valószínűleg a pannonhalmi apátság egy művelt szerzetese volt, aki azt még nem sokkal Béla halála után elkészítette. Egy hosszabb és egy rövidebb változatban maradt fenn, a lényegét illetően azonban nincs sok eltérés közöttük.

Erthető, hogy szentté avatásának a napja, június 27-e lett László egyházi ünnepe.

Szent László-ereklyék

A Szent László-ereklyéknek a szentté avatást követő első írásos említésével a Váradi Regestrum egyik oklevelében találkozhatunk, amelyben már az azokra tett esküre történik utalás. Közülük a legfőbb tisztelet László **fejereklyéjét** övezte. Tartója, a művészettörténetileg is jelentős **herma**. 1273-ban kimondottan László koponyájára tett esküvést említenek („super sanctissimum Caput beatissimi Regis Ladislai”), miként azt a latin szöveg igazolja. Zsigmond királynak egy 1406-ban kiadott oklevele emlékezik meg arról, hogy a székesegyház sekrestyében, illetve a kincstárban tűz ütött ki, amelyből – bár a herma alsó része megolvadt – a csontok épen kerültek ki. Másodszor 1443-ban került veszélybe, amikor is a váradi székesegyház egy tornya beomlott, beszakítva annak a sekrestyének a boltozatát, ahol a herma az oltáron közszemlére volt kitéve. Szavahihető tanúk elbeszélése szerint egy hatalmas terméskő éppen Szent László ereklyéi fölé tolult, és mintegy bolthajtást képezve, a hulló kövektől megvédte az ereklyéket. Az újabb veszélyt immár a reformáció jelentette. A hermát János Zsigmond utasítására az ecsedi várba vitték, így elkerülte a pusztulást. Később ismét Váradra, majd Gyulafehérvárra került, ahova Napraghy Demeter püspök menekítette 1602-ben. Amikor a főpásztornak távoznia kellett Erdélyből, a hermát és az ereklyét is magával vitte, mígnem pozsonyi, majd prágai kitérők után újonnan elfogadott győri püspöki székhelyén nyertek e becses kincsek immár végső nyugalmat. Érdekes mód éppen Várad, László korábbi első számú kegyhelye maradt sokáig ereklye nélkül. 1775-ben azonban a váradiak újra a szent test egy darabjához jutottak, amikor a Győrben őrzött koponyából választottak le egy szilánkot. A partikulárét előbb egy hegyikristály lemezbe zárták, majd a 19. században Schlauch Lőrinc váradi püspök az eredeti mintájára új hermát készíttetett a visszatért ereklyedarabka számára.

A történelemből tudunk még egy **somogyvári** Szent László ereklyéről is, melyet ott a Szent László kápolnában helyeztek el. Ismertebb azonban a **dubrovnikai karcsontereklye**, és a **zágrábi karereklye** az általa alapított püspökség székesegyházában. Ezenkívül egy **ujjereklye** található Hernádnémetiben és Tállyán, valamint egy **gerincecsontereklye** a kassai székesegyházban.

Kisebb ereklyék vannak Magyarországon: Esztergomban, Budapesten a Béke téri templomban, a győri egyházmegyei kincstárban; és külföldön: Aachenben, Bernben, Lengyelországban és a bolognai székesegyházban.

Szent László kultusza

Szent László kultusza szinte halála után nyomban megindult, elterjedt. Emlékének továbbéléséről – miként magáról a 12. századról – azonban alig maradt fel néhány adalék. Udvari tiszteletét jelző névadások (Lászlóról nevezték el Könyves Kálmán fiatalon meghalt fiát és Vak Béla másodszülött fiát), II. Géza emlékeztet rá, aki egyik oklevelében „Kegyes Király”-nak nevezte Lászlót. E dinasztikus tisztelet III. Béla idején teljesedett ki, aki a szentté avatást kezdeményezte.

Szent László kultusza a 13. század folyamán tovább erősödött. A Váradi Regstrumban több – László sírjára és ereklyéire vonatkozó – feljegyzést találunk, ami már csak azért sem meglepő, mert Várad, mint hiteleshely istenítéletek helyszíne volt, s a perbe fogottak a szent király ereklyéire tettek esküt.

A 13. század végétől, IV. László uralkodásától vált királyaink szokásává, hogy koronázásuk után elzarándokoltak Szent László sírjához, tisztelve benne a királyi ház és az ország patrónusát. 1301-ben azonban III. Andrással kihalt az Árpád-ház, a szent királyok nemzetsége. Hogy ez nem okozott törést Szent László tiszteletében, az immár kultuszának az ország határain túli kisugárzásával is magyarázható. Az 1301-ben trónra került Károly Róbertnek, hatalmát megszilárdítandó, jól jött

az Árpád-ház sokat hangsúlyozott szent hagyománya. Akár László lovagszent mivoltával, akár az indoneitás elvével függött össze, a **14. század Anjou-udvarában immár a kiteljesedő Szent László-kultusszal találkozhatunk**, s ennek a szentkultusznak határozott politikai funkció is voltak. A Magyarországon talált kultikus tradíciókat továbbfejlesztették, minden kínálkozó lehetőséget megragadva arra, hogy ország-világ előtt reprezentáljanak a magyar „szent királyok” sorával. Ekkor terjed el a három szent király: az öreg bölcs István, a harcias lovag László, és a szűzies ifjú Imre együttes tisztelete, mely templomi freskókon, oltárképeken is megjelenik.

A királyi udvar mellett természetesen Várad volt a Szent László-kultusz másik központja. Az Anjouk idején lett a Körös-parti város a „magyar Compostella”, ahogy számos helyen említetik a szent király ereklyéi és a királysírok kapcsán. Az Árpád-házi uralkodók közül ide temetkezett II. István (a közeli váradhegyfoki monostorba), II. András (testét csak később vitték át az egresi ciszterci egyházba) és a közeli Biharszegen meggyilkolt IV. László is. Károly Róbert ide temettette második feleségét, és Zsigmond első felesége a lovasbalesetben meghalt Anjou Mária, s maga Zsigmond király is.

László kultuszát Nagy Lajos, a 14. század lovagkirálya még apjánál is jobban felkarolta. Elődeihez hasonlóan megkoronázása után maga is elzarándokolt Váradra, László sírjához. László képe váltotta fel Keresztelő Szent Jánosét Lajos aranyforintjain, s különböző képzőművészeti ábrázolása (faliképek, szobrok) is nagyobb részt az ő idejében és ösztönzésére terjedt el.

Zsigmond a Szent László-kultusz hathatós támogatója volt. 1413-ban II. Ulászló lengyel királlyal együtt zarándokolt Nagyváradra, ahol együtt töltötték a húsvéti ünnepeket. 1434-ben a pápához folyamodott búcsúengedélyért, vagyis „Szent László ünnepén, mikor a zarándokoknak a szent ereklyéit megmutogatják”. Zsigmond László tiszteletére hívta életre a Sárkány-rendet is.

Maga Hunyadi János is gyakran fölkereste Váradot. 1453-ban V. László zarándokolt a híres sírhoz, majd Mátyás és Vitéz János jóvoltából a honi reneszánsz kiválóságai, igaz, egyre kevésbé ájtatos szándékkal.

A Szent László-kultusz fénykora a 14-15. század. Az 1500-as évek második fele a reformáció terjedésével a kultusz hanyatlását hozza magával, melynek kicsúcsosodása János Zsigmond idején, 1526. június 22-én következett be, amikor a fanatizált református hívek feltörték Szent László márványkoporsóját és csontjait kiszórták belőle. Több mint egy évszázaddal később, mikor Várad török kézre került, amit a hitújítás megkímélt, azt elpusztította az iszlám. Szent László temploma, az évszázadok óta virágzó kultuszhely megsemmisült, s vele a híres szobrok is, minthogy ledöntötték azokat és ágyút öntöttek belőlük.

A tridenti zsinatot követő katolikus restauráció idején azonban újból felerősödött a nemzeti szentek tisztelete, s ebben a keretben alakult tovább a Szent László-kultusz is. Barna Gábor írja: „Magyarországon a nemzeti szentek felerősödő tiszteletének a 17. században két oka is volt: 1. a törökellenes harc, 2. az ellenreformáció. Törekvéseiknek két szenttípus felelt meg: 1. a nemzeti szentek tisztelete, 2. a jezsuita szentek.” Megfigyelhető, hogy a magyar szentek, elsősorban Szent István és Szent László korabeli tiszteletében bizonyos Habsburg-ellenes vonások is jelentkeztek. A két szent királyt legtöbbször együtt ábrázolták. Mária társaságában megjelenő alakjuk és a Mária-tisztelettel egybeforrt kultuszuk egyértelműen a Regnum Marianum gondolatkörét idézi. Mindez azt jelenti azonban, hogy Szent László alakja beolvadt a barokk szentek közösségébe, kivételes szerepe megszűnt, alakja kissé elszürkült, hírét a történeti kegyelet tartotta fenn.

Szent László-templomok a Felvidéken

A szentek kultuszának megnyilvánulása volt, hogy templomok, kápolnák egyházi intézmények, oltárok védőszentjének választották. Szent László tiszteletére a középkorban (a 16. századig) nagyon sok templomot szenteltek. A magyar szentek közül Szent István – mint állam és egyházalapító – tudhatja magáénak a legtöbb titulust, Szent László patrocíniuma volt 64 templomnak. Ezek közül 23, többnyire jelentős bővítés és többszöri átalakítás után ma is áll. Később, főleg a 18. században helyezték a legtöbb templomot Szent László védelme alá, összesen 48-at. A 19. században 35, a 20. században 43 templomot szenteltek Szent László tiszteletére. A patrocíniumi helynevek száma is elég jelentős, emellett Szent László a települések címerében is megjelenik.

A Felvidéken található Szent László titulusú templomok az alábbiak:

1. A középkori eredetű, ma is álló Szent László-templomok

Bodafalva (ma Liptószentmiklós része) – 1360-ban már állt a temploma

Csejte templomáról 1373-ból van tudósítás, oltárképe 1787-ből:
Szent László Szűz Mária előtt hódol – a település címerében is Szent László alakja van

Csütörtökhely a település korábbi neve Szentlászló, temploma a 13. században épült, faragott oltárszobra Szent Lászlót ábrázolja, címerében is Szent László alakja

Dobóca temploma a 13. században épült, oltárképén a 18. századból Szent László alakja

Kassaújfalu (ma Kassa része) – templomát 1297-ben említik, a mai templom 1771-ben épült, szintén Szent László a titulusa, az oltáron Szent László színes faragott szobra

Lévna (Nyitra megye) temploma 1332-ben már állott, a település címerében is Szent Lászlót ábrázolták

Liptómattyasóc – temploma a 16. században épült, az oltáron Szent László szobra, a település címerében Szent László álló alakja

Lutilla temploma a 15. században épült, az oltáron Szent László faragott szobra, a település címerében Szent László álló alakja a bárdal

Nagypaka temploma 1317-ben épült, a település neve is volt Szentlászlópaka, a szentély falán újkori Szent László kép van, a község címerében Szent László van

Necpál – temploma 1250 körül épült, gótikus faszobor és Szent László-legenda képsora van a szentélyben, illetve a padlástérben, címerében Szent László álló alakja

Rajec – templomát 1332-ben említik, az oltárkép 18. századi Szent László Szűz Mária előtt hódol, a város címerében Szent László bárdal és pajzzsal

2. Újkori Szent László-templomok

Dluha (Árva megye) – temploma 1811-ben épült, az oltárkép: Szent László vizet fakaszt

Fülekkovácsi – temploma 1899-ben épült, oltárkép: Szent László vizet fakaszt

Koszorús (Bars megye) – temploma 1803-ban épült, 1926-ban felújították, oltárkép: Szent László álló alakja bárdal, pajzzsal; címerében Szent László lovon

Ógyalla – 1718-ban épített temploma leégett, a mait 1913-ban építették, oltárkép: Szent László vizet fakaszt

Pusztafödemes – egy korábbi templom helyén a 18. században épült temploma, oltárkép: Szent László vizet fakaszt

Szete – temploma egy korábbi helyén 1737-ben épült, oltárkép 18. századi barokk alkotás: Szent László vizet fakaszt; címerében Szent László lovas alakja

Sajószentkirály – a hagyomány szerint Szent László faluja, a kastély jobb szárnyán a Szent László-templom 1773-ban épült, oltárkép: Szent László Szűz Mária előtt hódol; címerében Szent László koronája

Zsemlér – temploma 1806-ban épült, oltárkép: Szent László vizet fakaszt; címerében a lovas Szent László vizet fakaszt

3. A középkori Szent László-templomok, melyek lepusztultak vagy titulusuk változott

Bodófalva (Túroc megye) – Szent László-templomát 1422-ben említik

Hanva – Szent László-templomát 1332-ben említik

Karaszko – a templom ma az evangélikusoké, benne Szent László-legenda falfestmények

Kecső – a 14. században említik Szent László-templomát

Kissalló – Szent László-temploma 1293-ban már állt

Kövi – a bányaváros Szent László-temploma az evangélikusoké, Szent László falkép van

Pozsonyszőlős – 1278-ban említik Szent László-templomát, 1968-tól a titulusa „Hétfájdalmú Szűzanya”

Szinyelipóc (Sáros megye) – 1299-ben említik Szent László-templomát

Felvidéki Szent László emlékhelyek

Pozsony

Szent László életében Pozsony fontos szerepet játszott. Amikor a nyitrai dukátus ura lett, ehhez a területhez tulajdonképpen Pozsony is hozzátartozott. Valójában Nyitráról ellenőrizte a Pozsonyba szorult Salamont, s a krónika szerint egy párviadalra is sor került volna köztük a pozsonyi vár alatt, ha egy látomás miatt ezt Salamon vállalta volna.

Szent László kultusza Pozsonyban a középkortól kezdődően folyamatos volt. Több kápolnát, templomot szenteltek a tiszteletére, faliképeken, szobrászati alkotásokon ábrázolták.

Óvárosháza

Időben a legkorábbi Szent László-emlékek a régi városháza épületében találhatók. Az 1326-1374 közötti időszakban, amikor II. Jakab volt a városbíró, tehát 1350 körül épült meg a torony melletti aluljáró és fölötte a Szent László-kápolna. (A kápolnát csak 1968-ban restaurálták, azóta megtekinthető.) A kápolna boltozata és mérműves ablakai a késő gótika igen szép emlékei. A boltozat záróköveinek egyike egy koronás királyfej, Szent Lászlót ábrázolja. A markáns, szakállas archán főlismerhetők a korabeli Szent László-ábrázolások arcvonásai. A kápolna freskódíszítése azonban nagy mértékben megrongálódott. A szentély boltív alatti freskódíszeti közül az egyik alak bizonyára a kápolna védőszentjét, Szent Lászlót ábrázolja. A képen főlismerhető egy koronás fővel ábrázolt alak, aki balkezevel egy kettős keresztes pajzsra támaszkodik (a pajzs a képen épségben kivehető). Ilyen attribútummal pedig szinte kizárólag csak Szent Lászlót ábrázolták a középkori falfestményeken.

Föltételezhetően ekkor készült az az egészalakos Szent László-szobor is, mely ma a városháza külső falán, egy két fej alkotta konzolon áll (Az úgynevezett Unger ház, mint a város levéltára számára 1495-ben megvásárolt épület egy tető alatt van a városháza régebbi épületrészeivel.) A szobor Szent Lászlót lovagkirályként ábrázolja, jobb kezében az országalma, bal keze a kettős keresztes címerpajzsra pihen. Ez a szobor is a kápolna kialakítása idején készült, s lehet, hogy eredetileg itt, vagyis belső téren állt. Erre utal, hogy a szobor embermagasságnál jóval kisebb, és hogy a láb alsó része nincs igazán kidolgozva. Mind a kápolna, mind a szobor a Nagy Lajos alatt kiteljesedő Szent László kultusz szép példája.

Szent László-templom

A Szent László tiszteletére emelt templom klasszicista épülete és mellette a „polgári ápolda” a Kórház vagy Ispotály utca sarkán áll. A mai épület helyén már a középkorban a 11. század végén Szent László által behívott Ágoston-rendiek ispotálya állt. Egy 1309-es oklevél szerint az ispotályt (Bürgerspital) a korábban itt állt Szent László-kápolnához építették. Ez az épület azonban nem maradt ránk, mert a török elleni védekezés ürügyén (a városfalak megerősítésére volt szükség) 1529-ben lebontották. 1543-ban azonban új ispotályt építettek, melyhez kapcsolódott az új egyhajós Szent László-kápolna. Ez az épületkomplexum a 19. század elejére olyan rossz állapotba került, hogy az egészet el kellett bontani.

A helyén épült föl 1830-ban Feigler Ignác pozsonyi építész tervei szerint a mai klasszicista stílusú Szent László-templom és polgári ápolda. Az „ápoldát” a század végén 32 lakóhelyiséggé alakították át, ahol elszegényedett katolikus polgárok és polgárasszonyok részesültek ingyenes lakásban. (Az épület egyik szárnyában lakott 1894-től 1898-ig Bartók Béla édesanyjával. Emlékét egy dombormű őrzi az épület falán.) A tornyos klasszicista homlokzat mögött a templom hajójának alaprajza ovális, oldalról kápolnák csatlakoznak hozzá. A főoltár oltárképét Lütgendorf Ferdinánd festette. A kép Szent László apoteózisát ábrázolja, alul pedig a kórház és templom épülete látható.

Prímáspalota

Szent László- emlékek vannak Pozsony egyik leghíresebb épületében a Prímáspalotában is. Ezen a helyen már a középkorban is egyházi épület, az úgynevezett Püspökház állt. Itt építtetett 1454-ben Széchy Dénes esztergomi érsek egy Szent László tiszteletére szentelt kápolnát. Ez az egyházi épület akkor vált igazán fontossá, mikor Pozsony lett az országgyűlések helyszíne, így az esztergomi érsekek (akik egyébként 1543-tól Nagyszombatban székeltek) itt alakították ki rezidenciájukat. Az épületet többször átalakították, többek között Pázmány Péter és Esterházy Imre érseksége idején. A ma álló Prímáspalotát azonban Batthyány József érsek építtette 1776-1781 között. Az új épületben kialakított nyolcszög alaprajzú Szent László-kápolna a régi helyén áll mindhárom emelet szintjén. A kápolna bejárata a palota udvaráról nyílik.

A főoltár oltárképét Zallinger András festette, s Szent László apoteózisát ábrázolja. A kupola ovális mennyezetének freskóját Maulbertsch festette 1780-ban. A Szent László-legenda egyik jelenetét ábrázolja, amikor Szent László vizet fakaszt a sziklából. A csodás jelenetet Szűz Mária Jézussal a karján a mennyből nézi. A sokalakos képen Szent László katonái között három alak sajátos viseletben a magyar társadalom három csoportját: a nemességet, a papságot és a jobbágyságot képviseli. A Szent László-kápolnában ma újból tartanak egyházi szertartásokat.

Nyitra

Nyitra vára és városa az Árpádok korában mindvégig fontos szerepet játszott. Már Szent István idejéből tudjuk, hogy itt őrizték majd vakították meg Vazult, Szent László nagyapját. A dukátus központjaként apja Béla herceg székhelye volt, majd Géza idején Szent Lászlóé. Egyházi életrajzírója szerint „Lászlóban a keresztény lelkeség a Nyitrán töltött években erősödött meg, ami az egész életére döntő befolyással volt.” A krónika szerint itt halt meg 1095-ben.

Szent László kultusza kezdetektől igen jelentős volt Nyitrán. A Szent Emmerám-székesegyház főoltárán Szent István és Szent

László pompás királyszobra áll. A főoltárral szembeni oldalon, a püspöki kápolna feletti reliéfen is Szent Lászlót ábrázolták.

Eredetileg a püspöki szeminárium is Szent Lászlóról volt elnevezve, ennek titulását azonban 1990-ben Szent Gorazdra változtatták. A szeminárium kápolnájának oltárképe is Szent Lászlót ábrázolja.

A nyitrai vár boltíves kapubejárója előtti téren egy „pestisszobor” áll, melyet 1739-ben emeltek. Az oszlop tetején szűz Mária, négy sarkán pedig Szent István, Szent Imre, Adalbert és Szent László alakja.

A nyitrai Alsóvárosban látható a piarista kolostor és Szent László-templom, és itt működött a piaristák Szent László Király Gimnáziuma 1698-tól 1919-ig. Elsőször a kolostor és mellette a Szent László-kápolna épült fel 1701-1702-ben, majd a kápolna helyén 1741-ben a mai barokk templom. Baldachin típusú oltára 1750-ben készült. Főoltárképén Szent László vizet fakaszt a sziklából, fehér lovon ül, fején a Szent Koronával.

Nyitra megye történelmi címerében a kun harcosra lesújtó, vértetben ábrázolt Szent László áll, jobb kezében a bárdal, bal keze a magyar címerrel díszített pajzson nyugszik. A mai Nyitra megye címerében a színek megváltoztak, s a pajzson a magyar címer helyett csak egy kettős kereszt látható.

Debrőd

A község a Felvidék legismertebb Szent László kegyhelye. Az Abaúj-Torna megyei Debrőd község ma a Kassai járásban található. A falu a jászóvári-premontrei prépostság ősi birtoka volt. Korai egyházas hely, 1255-ben IV. Béla a jászóvári prépostság újraalapító oklevelében említi először. Az oklevélben a király a falut a prépostságnak adományozta, és 1848-ig tulajdonában is maradt.

A falu határának délnyugati részén, egyórányi járásra, nagy tisztás szélén található az a forrás, melynek keletkezését (Lásd a Vízfakasztásról szóló népmondát) Szent László nevéhez fűzi a szájhagyomány. A forrás vizének Szent László révén gyógyító erőt tulajdonított a környékbeli nép, s ez, kiegészülve a szent király Torna vidéki mondakörével, már igen korán spontán búcsújáráshoz vezetett. A premontrei rend híres volt Szent László-kultuszáról, így történt, hogy Báthory Domokos prépost idején 1500 körül Szent László-kápolnát építettek a forrás közelében. Ennek megépülte után a búcsújárások rendszeressé váltak. A 17. században megjelent Magyar Simplicissimus ezt írja: „Szent László királyról Magyar- és Erdélyországban igen sok csodás cselekedetet tudnak. Így Jászón mutogatnak egy forrást, amelyet magas, sziklás hegyen fakasztott, amikor egy ízben seregével oda felszorították és vízhiányban szenvedtek. Ezt magam is láttam egy búcsú alkalmával, mert évente Szent László napján szokás idezarándokolni. Úgy mondják ezt a vizet Istentől könyörögte ki, mégpedig a következő módon. Lóháton ülve buzgón imádkozott, amikor a ló vele hirtelen a sziklának ugrott, s ettől mindjárt kibuggyant a víz és mind a mai napig megmaradt a szentséges forrás.”

A rendszeres búcsújárás ellenére azonban a kápolna állapota egyre romlott s 1826-ban már szinte romokban volt. Amikor 1834-ben a faluban egy új templom épült Szent Péter és Pál tiszteletére, a kápolnából behozták azt a régi olajképet, melyen kezében rövid nyelvű csatabárdal, fején a Szent Koronával lovagol László. Hátterben a magyarok sátoztáborát látszik, valamint az a jelenet, amint a sziklából előcsorduló forrásból, patakból a katonák éppen szomszárjukat oltják. A kép ma a templom kórusában található.

Bár a kápolna pusztulása után a kegyhely látogatottsága csökkent, a község lakossága még sokáig tartotta a Szent László-búcsút. 1952-ben Mária-jelenés is volt a forrásnál.

A Szent László forrás mellett, a régi romok alapjain Szent László tiszteletére felszentelték a növény-templomot, és 2007-ben újra indították a nagy hagyományokkal rendelkező búcsújárást.

A debrődi búcsúsok éneke

(dallama: Minden alkotmányok, az Urat áldjátok...)

1. Zengd, Debrőd hű népe, Szent László szentségét.
Kiben áldja lelkünk Isten szent fölségét.
Áldjuk a nagy királyt! Ki bár tőlünk megvált.
De az égből néz le reánk, ha hozzá kiált a szánk.
2. A szirt forrásokat önt ki italára,
Erdő szarvasokat küld népe számára!
Nem hagyta el az ég, mert élő reménység
Volt Szent László szívében: s mint benne, úgy népében.
3. Dicső fejedelmünk, ki ily nagy csodákkal
Ragyogsz, add, hogy szívünk égjen oly szikrákkal,
Melyek gerjessenek s hozzád vezessenek,
Mennyei koronára, az örök boldogságra.

(Közl: Ipolyvölgyi Németh J. Krizosztom: Búcsújárók könyve)

Az óvárosházi Szent László-kápolna záróköve

A kápolna faliképe – Szent László a pajzssal

A Prímáspalota Szent László-kápolnájának oltárképe: Szent László apoteóziisa

Malbertsch freskója a Szent László-kápolna mennyezetén

Szent László vizet fakaszt – a mennyezetkép részlete

Szent László-templom Pozsonyban

Nyitra – Szent László szobra a „pestis” emlékművön

A nyitrai megyeháza címere: Szent László legyőzi a kun vitézt

A nyitrai Szent Emmerám-vártemplom

A piaristák Szent László-temploma Nyitrán

A deprődi növénytemplom
Köteles László felvétele

A deprődi Szent László-forrás
Köteles László felvétele

A Szent László-legenda középkori faliképciklusai a Felvidéken

A Thuróczi-krónika augsburgi kiadásának színes címlapja

A Szent László legenda a középkori magyar falkép-festészetben

(részletek)

A középkori magyar falképfestészet fennmaradt emlékei között a Szent László-legenda az egyetlen olyan falképciklus, melynek ikonográfiája nem kapcsolódik az Európában elterjedt legendaábrázolásokhoz. A magyar falképfestészet egyetlen önálló ikonográfiai alkotása.

A legenda középkori művelődéstörténetünk egyik fontos, hitelesen dokumentálható emléke; történeteinket, régészeinket, irodalomtörténeteinket és művészettörténeteinket egyaránt foglalkoztatja.

A falképek a krónikákból ismert kerlési csatához kapcsolódó leánymentés történetét jelenítik meg, azt az eseménysort, amelyet írott történeti forrásaink magyarázva-elhallgatva többféleképp tárnak elénk. Írott forrásaink ellentmondó elbeszéléseivel szemben a 13. század végétől a 15. század végéig készült falképciklusok autentikus formában hagyományozzák ránk ezt a középkorban általánosan ismert, országszerte elterjedt legendát. A falképen megőrzött Szent László-legenda a Lászlóról való középkori „történeti” emlékezés dokumentuma, s éppen ezért szükséges egyrészt a benne egymásra rétegződött hagyományok különválasztása, másrészt azok együttes vizsgálata is.

A képciklus jelenetei

A művészettörténeti szakirodalom a Szent László-legenda elnevezéssel a falképciklusokon ábrázolt történetet jelöli, annak ellenére, hogy ez az egyházi Vitából (életrajz) kimaradt. Ilyen értelemben a legenda megnevezést én is a falképek eseménysorára vonatkoztatva használom.

A falképek legendája – mely krónikáinkban a kerlési csata elbeszélésének a folytatása – a variánsoktól eltekintve és teljes falképciklust véve alapul az alábbi jelenetekből áll:

1. Várjelenet (Szent László búcsúja, Kivonulás)

Ez az első kép rendszerint egy várat ábrázol. A toronyban harsonát fújnak. László kivonul a seregével és a várnép búcsút vesz tőle.

2. Csatajelenet

A kunok és a magyarok csatája. A harcban László, a magyar sereg vezére szembe kerül a kun vezérrel, aki egy elrabolt magyar lányt ragad magával lován. A kunt nem tudja lándzsájával elérni László, viszont őt is elkerülik az ellenség nyilai.

3. Üldözés

Ha a csatajelenet elmarad – de sokszor azzal együtt is – önálló kép az Üldözés: a menekülő lányrabló pogány lován hátrafordulva lövi ki nyílvesszeit a sebezhetetlen Lászlóra, akinek a lóva nem elég gyors ahhoz, hogy utolérje ellenfelét s őt lándzsával leszúrja.

Az Üldözés után történeteket a krónikákból ismerjük (Mügeln, Képes Krónika). Ábrázolásukra csak két esetben kerül sor, Bántornyan és Zsigrán. A jelenetet a leírások alapján lehet azonosítani. Krónikásaink elbeszélése szerint László herceg, aki lovával együtt megsebesült a kerlési csatában, nem tudja utolérni a leányrablót. Ezért arra biztatja a lányt, hogy *övénél fogva rántsa le magával a pogányt*. A lány ezt meg is teszi.

4. Birkózás (Párviadal)

A falképeken László nem győzi le ellenfelét a Birkózás jelenetében sem. Állnak egymással szemben, kezüket egymás vállára, derekára téve, fegyvertelenül. Az elrabolt lány siet László segítségére: László szekercéjével elvágja a kun lábát, azaz horgasínát. Több képen a küzdelemben a lovak is részt vesznek, szintén birkóznak, az egyik a másik lábába harap.

5. Nyakazás (Lefejezés)

A Birkózást a kun megölésének jelenete követi: László a megsebesített, erejét vesztett, földön fekvő pogányt a hajánál fogva tartja és az immár megmentett leány sújt le László kardjával a kun nyakára; vagy már éppen lesújtott s a győző fegyverét diadalmasan emeli magasán. A pogány lelke sötét füstként száll el.

6. Pihenés (Fejbenezés, Ölbenfekvés)

A képsor utolsó jelenete, melyről egyetlen írott forrásunk sem tesz említést. A harcban megsebesült, fáradt László fegyvereit letéve a megmentett leány ölébe hajtja fejét, s elalszik.

A fennmaradt ábrázolásokon mindig megtalálható a kun üldözése, a birkózás és a kun nyakazása. Több esetben elmarad a várjelenet, a csata és a fejbenezés.

A történeti források

Az írott források azonban ellentmondásosan örökítik meg ezt a történetet, akárcsak a középkori kódexeink képi ábrázolásai.

A legismertebb szöveg a **Képes Krónikából** való:

„Szent László herceg meglátott egy pogányt, aki lova hátán egy szép magyar leányt hurcolt magával. Azt gondolta tehát Szent László herceg, hogy ez a váradi püspök leánya, és ámbár nehéz sebben volt, mégis nagy hamar üldözőbe vette lova hátán, melyet Szögnek nevezett. Midőn azután lándzsavégre megközelítette, semmire sem ment vele, mert az ő lova sem maradt vissza semennyit sem; így mintegy kartávolság volt a lándzsa hegye és a kun háta között. Rákiáltott tehát Szent László herceg a leányra és mondá: „Szép hűgám! Fogd meg a kunt övénel, és vesd magad a földre!” Az meg is tette. Mikor a földön hevert, Szent László herceg közéről át akarta szúrni a lándzsával; a leány akkor nagyon kérte, ne ölje meg, hanem bocsássa el. Ebből is kitetszik, nincsen hívség az asszonyokban, bizonyára fajtalan szerelemből akarta megszabadítani. A szent herceg azután sokáig mérkőzött a férfiúval, majd elvágta inát és megölte. De az a leány nem a püspök leánya volt.”

Több részletében megegyezik **Mügel** **Henrik** német nyelvű krónikájának elbeszélése a Képes Krónikáéval. A falképciklusok három fő jelenetének (Üldözés, Birkózás, Nyakazás) pontos leírását egyedül e nem magyar földön keletkezett krónikaszöveg tartalmazza:

„Ugyanezen a napon László herceg meglátta, hogy egy nagyon szép leánnyal maga mögött az egyik pogány lován elsökik. Sietve felült Szög nevű lovára, de nem tudta elérni. Akkor odakiáltott Szent László a leánynak, és mondá: „Ragadd meg a hitelent övénel fogva és bukj le véle a földre!” A leány megtette. Ekkor László a szent herceg megsebesítette a földön fekvő pogányt és meg akarta ölni. Akkor felpattant a pogány és sokáig birkózott Szent Lászlóval, olyan sokáig, hogy a leány szekercével lesújtott a pogány egyik lábára, hogy az elesett. Akkor László a hitelent hajánál fogva tartotta; a leány lesújtott a nyakára. Tehát így mentette meg a király és a herceg a leányt a fogságtól és örömmel hazamentek.”

Még egy történeti forrásunk ismeri a Szent László-legendának egy az előbbiektől eltérő változatát. Az **Orosz Évkönyvekben** az alábbiakat olvashatjuk:

„1247. Ez évben a gonosz Batyj (tatár vezér) megöletése a magyarok között.(Batyj) felkerekedett a napnyugati részek felé, a nyugati ugrok ellen ... sok helyet és várost pusztává tett ... egészen a magyar Varadin nagy városáig.Vala pedig akkor azon föld uralkodója Vlasov kralj ... És így lóra ülén, kiméne övéivel a városból, amit látva az ellenfél, félelem fogá el őket s futásnak eredtenek. Ő pedig üldözőbe vette őket, annyi barbárt ölt meg, s olyan gazdag zsákmányt aratott, a minőnek száma sem

volt. S amikor amaz istentelen Batyj a magyar havasok felé menekülne, ott érte halála magának az uralkodónak, ama Vladislavnak kezétől. Beszélik pedig némely ottlakók, hogy e Vladislav nővére, akit elfogtak volt, vele futott akkor Batyjval s mikor Vladislav összecsapott Batyjval, a nővére Batyjnak segített, az uralkodó tehát mindkettőjüket megölte.... A királyt pedig lóháton, kezében a szekercével mellyel Batyjt megölte, kiöntötték rézből s ott áll ma is az oszlopon a nemzedékek bámulatára és emlékére.”

Későbbi krónikáink tulajdonképpen ismétlik a Képes Krónika, illetve Mügelin Henrik krónikájának szövegét.

Thuróczy János: A magyarok krónikája

„Végre is Boldogságos László herceg meglátott egy pogányt, aki lovának a hátán egy szép magyar leányt vitt. Szent László abban a hitben volt, hogy a váradi püspök leánya az, és bár súlyosan meg volt sebesülve, mégis nagy sebesen üldözőbe vette lován, melyet Szögnek hívtak. Mivel nem tudta utolérni, nem tudta lándzsájával ledöfni, mert sem az ő lova nem futott gyorsabban, sem annak a lova nem lassult meg valamelyest, és mintegy karhossznyi távolság volt a lándzsa és a kun háta között; odakiáltott tehát Szent László herceg a leánynak, és mondta: „Szép húgom, ragadd meg a kunt az övénel fogva, és rántsa le a földre.” Meg is tette a leány. Boldog László herceg lándzsával leterítette a kunt, és amikor már a földön feküdt, meg akarta ölni. A leány nagyon kérte, hogy ne ölje meg, s őt, hogy eressze szabadon. Ebből is kiviláglik, hogy az asszonynak nincs hűte, mivel alighanem bűnös szerelemből akarta őt megszabadítani. A szent herceg azonban sokáig viaskodott a kunnal, és miután az inát elvágta és meg is ölte. De a leány nem a püspök leánya volt.”

Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei

„Nem mellőzhetem László ama derék tettét, hogy amikor észrevette, hogy egy lovas paripája hátán magával ragad egy szüzet, mint a szent ártatlanság pártfogója azonnal üldözőbe vette. Az ellenfél menekül, ő minden erejével kergeti, de mert a sebe akadályozza a rabló elfogásában, odakiált a bámulatos szépségű leányzónak, hogy vesse le magát a lóról és rántsa magával a támadóját is. A leány, akit tévedésből a váradi püspök gyermekének hitt, azonnal enged a felszólításnak. (130) A hős lelkű vezér látja, hogy a kun lepottyan a lóról, tisztességtelennek érzi, hogy lóhátról küzdjön meg ellenfelével, különösképp párbajban, ezért lováról nyomban lesiklik, nekimegy, és megöli azzal a bárdal, amelyet magyar szokás szerint hord. Egyesek azt mondják, hogy a szűz a Lászlóval birkózó kunt a megkaparintott bárdal hátulról leütötte, és megmentőjét megsegítette. Ezzel szemben mások azt írják, hogy könnyörgött az ellenségért. Sokan teszik hozzá, hogy László paripája nem annyira erejével és gyorsaságával tűnt ki, mint inkább természetével, amennyiben gazdája parancsait és kívánságait csodamód teljesítette, harapással, rúgással maga is támadta az ellenfelet, urát sohasem hagyta cserben, és a legsúlyosabb veszedelemben is csodás tehetségről tett tanúságot.”

Heltai Gáspár: Chronika az magyaroknak dolgairól

„A futásban látá László herceg, hogy egy főember a kunok közül viszen vala egy igen szép leányt háta megett az lovon. Ezt kedig véli vala az váradi püspöknek leányának lönni. És utánasiete, és monda a leánnak: Fogd a kunt, és szekelljél alá a lóról, és vond utánad. És a leány ezt művelé, és levoná a kunt. László herceg is leszekellék, és harzsolni kezde a kunnal. És a leány felkapá a szekercét, és agyon kezdé avval ütni a kunt. És László herceg levágá azt, és megszabadítá a leányt.”

Első olvasásra szembetűnő, hogy azok a történeti források, melyek ismerik a leánymentés történetét, mennyire ellentmondóan mesélik el azt, amit a faliképek kétszáz-kétszázötven éven keresztül olyan rendkívüli pontossággal, bár nem minden jelenetet tartalmazva ábrázolnak. A festmények néhány jelenetét pedig egyik leírás sem tartalmazza. Az első jelenet a Vár (Nagyvárad), ahonnan László elindul, csupán az Orosz Évkönyvek szerint az események kiindulópontja. A Képes Krónika és Mügelin krónikája szerint ugyanis az eseménysor a csatajelenethez kapcsolódik,

László a kerlési csatában veszi észre, hogy az egyik kun magával ragadja a nagyváradi püspök lányát, illetve Mügelin elbeszélésében csupán egy szép leányt. Az Üldözés elbeszélésénél a Képes Krónika és Mügelin megfelel egymásnak: László nem tudja utolérni ellenfelét, s ezért az elrablott leány rántja magával a kunt övénel fogva a földre (az orosz Évkönyvekből ez a mozzanat hiányzik). Ezután a képsor három jelenetét csak Mügelin szövege követi. De még ő is óvatosan fogalmaz: a harcias leány azért siet László segítségére, mert túl sokáig tart a párviadal, s nem azért, mert László egyedül nem tudja legyőzni ellenfelét. A Képes Krónika minderről hallgat. Elbeszélése az Orosz Évkönyvekhez áll közel. Előbbi szerint a lány elrablójáért könyörög, míg az utóbbi a leírásban már annak védelmére kel, bátyja ellenében. A történet befejezése mindhárom esetben más: Mügelin szerint örömmel hazatérnek, a Képes Krónikában László az egyedüli győztes, az érdemtelen lány egyedüli megmentője, végül az Orosz Évkönyvekben László nővére elrablójával együtt halállal bűnhődik. A falképek utolsó jelenete, a Pihenés Mügelin Henrik elbeszélésének lehetne folytatása, de írás nem emlékezik meg róla; a hős herceg és a megmentett lány szerelmi jelenetét csupán képi ábrázolásokból ismerjük.

A források és a falképsorozat ellenmondásai még nyilvánvalóbbak lesznek, ha a szent legendájának jellemző vonásait is figyelembe vesszük, hisz míg legendát csak a történeti források ismerik, addig a legenda ábrázolásaival kizárólag egyházi épületekben, templomokban találkozunk. Már a szűkebb, három jelenet képein is olyan motívumokkal találkozunk, melyek egy szent esetében – kinek tetteiben az isteni akarat nyilvánul meg – szükségtelenek. Már az üldözés során a lány segít, lerántva a kunt, a Birkózás során pedig kiderül, hogy a két ellenfél – a szent és a pogány – ereje egyenlő, itt is a lány segít a láb elvágásával. A pogány ellenfél megsemmisítése (Lefejezés) megint nem csupán László érdeme, sőt, mintha ő csak közreműködő lenne, amikor a már földön fekvő ellenséget hajánál fogva tartja, miközben a krónikák által erkölcsileg elítélt nő lesújt rá. A Fejbenézés jelenetének világi voltát néprajzi analógiák sora támasztja alá, hogy itt egyértelműen szerelmi jelentről van szó (vö. Molnár Anna ballada). A falképeken megjelenik a fára akasztott fegyverek motívuma is, ami ugyancsak az előbbi értelmezést hangsúlyozza. Középkori templomaink falképeinek tanúsága szerint tehát a legenda hőse, a szent herceg a középkori legendairódalomban eléggé szokatlan módon világi jutalmat kap hősi tettéért, amit nem is egyedül hajtott végre.

Az elmondottak alapján a falképsorozatok László legendája inkább kelti egy népmese vagy hősmonda, mint egy keresztény legenda benyomását, annak ellenére, hogy hőst mindig szentként ábrázolják, glóriával.

A Szent László-legenda freskóciklusai

(részletek)

A Szent László-legendaként ismert freskóciklusok a 13. századtól a 15. századig kerültek középkori templomaink északi falára. Számukról pontos adataink máig nincsenek, hisz újabbak is előkerülnek, különösen két területen, Erdélyben és a Felvidéken.

1954-ben Radocsay Dénes szerint 31 Szent László-legenda ismert a történelmi Magyarországról, ezek közül 15 látható. 1980-ban Lukács Zsuzsanna kutatásai szerint 38 ciklusról tudunk, melyek közül 21 látható. 1993-ban jelent meg László Gyula könyve, ahol 48 freskóciklusról található említés, és ő 26-ot tart nyilván a láthatóak közül. 2000-ben a Hankovszky Béla-Kerny Terézia-Móser Zoltán által írott kötetben egy térképen 52 legendáról van tudomásunk, és közülük 29 látható. 2008-ban Horváth Zoltán 55 ciklusról tud, és 33 látható közülük. Azóta tárták fel 2010-ben a csíkmenasági freskóciklust és nemrég a nyitrakorosit, ám számuk továbbra is várhatóan egyre nő.

A freskóciklusok elterjedése

Ezek a freskóciklusok az Anjou uralkodók, Károly Róbert és Nagy Lajos, illetve Luxemburgi Zsigmond idejében keletkeztek. Ennek politikai okai is voltak. Az Anjou-ház számára fontos legitimációs eszköz volt az Árpád-házi ősök iránti tisztelet hangsúlyos ápolása, és László alakja különösen is alkalmas volt erre a szoros kapcsolódásra, mert a lovagkor királyeszményének tökéletesen megfelelt. A 12. század végén történt szentté avatás után a 14. században Szent László tisztelete megerősödésének lehetünk tanúi: ennek egyik jele már 1317-ből a szepeshelyi székesegyház Károly Róbert megkoronázását ábrázoló freskója, amelyen az Anjou király ugyanúgy Szűz Máriától kapja személyesen a koronát, mint ahogy Szent Lászlónak is a mennyből, az angyalok hozták, ahogy ezt például a vitfalvi vagy a bántornyai Szent László-legendaciklus utolsó képén is láthatjuk. Az 1330-as évekből származik az Anjou királyi gyermekek számára készült díszes Magyar Anjou Legendárium, benne Szent László legendaciklusa, mely összesen 24 képben mutatja be Szent László életének fontosabb eseményeit. A kódex e képei mögött olyan gazdag történeti hagyomány húzódik, amelyet írott formában „egyben” sehol sem lehet megtalálni, a kutatók több forrásból állították össze az ábrázolt jelenetek mögötti történetet. Ugyanez a helyzet a templomok Szent László-legendaciklusaival is: több középkori szöveg együttesen olvasva sem írja le pontosan a képekben egységesen, kiérlelt fennmaradt eseménysort. A Képes Krónika szintén több képet közöl Szent Lászlóról: egyik iniciáléján a leányrabló kunnal harcol.

A templomok falán megjelenő Szent László-legendarészlet, a kerlési csata egyik jelenete, „az elrablott magyar leány megszabadítása” mint ikonográfiai program a királyi udvarból eredt, és Nagy Lajos király idejéhez köthető tudatos, támogatott terjesztése. Széles körű további elterjedése Zsigmond király (1387-1437) idejére tehető, akinek szintén fontos volt a Szent László-hagyományhoz való szoros kapcsolódás.

Mindent összevéve azonban úgy tűnik, hogy középkori írott forrásaink egyikében sem szerepel teljes egészében úgy a történet, ahogy a falképciklus ábrázolásaiban megjelenik. Ezért megalapozott a vélemény, hogy a templomaink falán ábrázolt és Szent László-legendának nevezett történet elsődleges forrása a középkorban Magyarországon széles körben ismert népmese vagy hősmonda, amelyhez néprajzi és népköltészeti analógiák – például balladák, mesék – sokasága kapcsolódik. A balladák közül kiemelkedően fontos a Molnár Anna-ballada, amelynek a legendához való szoros kapcsolatát Vargyas Lajos mutatta ki.

Ennek a témának kiváló összefoglalása Magyar Zoltán *Szent László a magyar néphagyományban* című műve, amely szerint Szent László „kultusza az egész országban élő lehetett, s csak részben egyházi hatásra”. Ez azt jelenti számunkra, hogy Szent László személyében, élettörténetében a 13. századtól a 15. századig egészen eleven módon magukra ismertek/útmutatást találtak a korabeli Magyarországon élők. Ennek élő volta csak megerősítést és nyilván szabályozást kapott az egyházi értelmiségtől, de erejét nem ebből nyerte: a kortárs köztudat elemi módon felismerte a legenda integráló, mélyen spirituális és közben elevenen valóságos mintajellegét.

A képi hagyomány

A templomok falán megjelenő Szent László-legendának, mint a fentiekben láttuk, nem a szakrális szövegek a forrásai: sokkal inkább a történeti és népi hagyományból származik. Azonban mégis szent térben jelennek meg, s keresztény szent történeteként: így tanításuk, üzenetük van, s ez spirituális tekintéllyel jelenik meg. Figyelembe kell vennünk, hogy a képsor befogadói, a templomba járó hívők ezzel a nyitottsággal szemlélték és ilyenféle szintű eligazítást is vártak tőle: vagyis mintaértékű, örök érvényű igazságot megjelenítő, hiteles tartalmat.

A Magyar Anjou Legendárium (a Vatikáni Legendárium) festője kísérletet tesz arra, hogy „megkeresztelje” a történetet, amikor a megmentett leány az utolsó jelenet után még egyszer megjelenik, de már Szűz Máriaként, mint aki meggyógyítja a térdeplő, sebesült Lászlót: „Miképpen gyógyította meg a Szent Szűz ugyanőt (Lászlót).

Úgy tűnik, hogy a templomok falára került Szent László-legendaváltozat mögötti ikonográfiai hátteret, amely tehát teljes egészében szövegesen nem maradt fenn, „képzettebb egyházi emberek fogalmazták meg, olyanok, akik világi és egyházi ismeretek mellett a színhagyományok világában is járatosak voltak”. Ezért érthető, hogy a falképciklus által elbeszélte történetet ugyanúgy Szent László-legendának tartjuk és ugyanazon a néven emlegetjük, mint a ténylegesen fennmaradt írott szövegeket, a latin nyelvű legendákat, amelyekből ez a történet hiányzik.

Magyar Zoltán a kerlési ütközettel kapcsolatos Szent László-hagyományt a magyar néphagyományban kutatva arra hívja fel a figyelmet, hogy a Szent László legendát ábrázoló falkép-ciklusok „markáns népi jegyeket” hordoznak. Így például a vitfalvi ciklus meseszöve, fantáziadús részletei, a komikus elemek (a férfiaknál következetesen feltűnően kisebb termetűnek ábrázolt leány nálánál nagyobb bárdot szorongat), a tereskei világ-, illetve életfa és körülötte a lovak harca a táltos küzdelmet idézi, a bántornyai a Molnár Anna-balladát szövi a képek közé. Észrevételei arra utalnak, hogy a festett Szent László-legenda egyes előfordulásaiban természetes módon megjelennek a népi gondolkodás, világlátás szimbólumai, jellegzetességei, és ez világosan kifejezi, hogy integrált része lett/volt a népi hiedelem- vagy inkább hitvilágnak ez a keresztény (megkeresztelt) szent történet.

A szakrális hagyomány

A falképciklus forrásait vizsgálva már beleütköztünk abba a kérdésbe, hogy egy eredetileg alapvetően nem (keresztény) hagiográfiai jellegű történet, amely nem is szerepel a szent egyházilag elfogadott életrajzában, legendájában, hogyan válhatott ilyen széles körben elterjedt templomi ábrázolássá.

Demény László világosan megfogalmazza azt a dilemmát, amellyel a Szent László-legenda szemlélője szembesül: „Elég furcsa, hogy miként kerülhetett ez a hangsúlyozottan világias történet a templomok falára”. Hankovszky Béla például Szent Lászlót „apokrif szentnek” tartja, akiben olyan pogány hagyományok és képzetek simulnak egybe a keresztény vallás értékeivel, amelyek eredetileg ellentmondásban vannak vele: s így Szent László király „úgy vált a latin egyház szentjévé, hogy közben népe *szentje* maradt, akiben e nép saját ősi képzeit és vágyait látta beteljesedni, akinek oltalmában tudta magát.”

Ezt a vonalat, Szent László integratív, két egymással vetekedő gyökerünket, a pogányt és a megkereszteltet önmagában kibékítő alakját sajátos szögből világította meg az Új Ember hetilap egyik szerzője. Eszerint Szent László alakjában szerencsésebben egyesül a magyar hitvilág pogány korból eredő hagyománya a kereszténység tanításával, mint a vele gyakran együtt említett (sőt, összességében négyszer több alkalommal említett) Szent István esetében, aki – a számára adott életfeladatnak megfelelően – szembeszállt a magyar pogány szokásokkal, és így személyében az a meg hasonlítás jelenik meg, ami egyébként a magyar keresztény, főként katolikus spiritualitás egyik kellően nem feldolgozott dilemmája. Ez pedig a magyar ősi hitvilág és a kereszténység szembeállításának következtében az ősi, eredeti, keletről hozott, odakapcsolódó magyar értékek irányában való elbizonytalanodás, vagyis a tulajdon gyökereink iránti bizalmatlanság, vagy pontosabban: e gyökerek és a kereszténység szintézisének elégtelen volta.

Ez a hiányzó szintézis azonban éppen Szent László alakjában valósul meg: nála a magyarok csodaszarvasa Szűz Mária templomának helyét megmutató angyallá lényegül át. Úgy tűnik, ő maga rendelkezett azzal a képességgel, amely a transzcendens világot érzékeny, prófétai módon tapasztalja meg az evilági jelekben, s éppen ezért válhatott integráló személyiséggé, s a kétforrású, egységessé vált magyar hitvilág és ráépülő kultúra harmonikus, sikeres, példaképpé váló mintaalakjává.

Szent László és Szűz Mária összekapcsolása a Szent László-legenda Anjou Legendáriumban látható ábrázolásán egészen rendkívüli: a Szent László által megmentett leány változik Szűz Máriává az utolsó előtti képen. Ez a meglepő fordulat azt erősíti, hogy Szent László számára az átélte események spirituális vonatkozásúak voltak, a hozzá kapcsolódó történetekben a transzcendens világ természetes módon járja át az evilágit.

A Szent László-legenda ábrázolása a felvidéki templomokban

A freskóciklus történeti alapja az 1068-as kerlési (cserhalmi) ütközet utáni epizód, amikor egy nomád kun által elrabolt magyar lányt szabadít meg László herceg (ekkor még Salamon, László unokatestvére a magyar király). A freskóciklus általában hat képből, hat jelenetből áll. Az első képben Várad falai előtt nagy tömeg búcsúztatja Lászlót (és kíséretét), aki a váradi püspök áldásával indul a harcba. A második jelenetben a magyar leánnyal elvágató, hátrafelé nyilazó kun vitézt üldözőbe veszi a dárdáját előre szegező László. Ez az üldözés sokszor egy kavargó csatajelenet része, vagy a csatajelenetből válik ki a két vágató lovas. A történet szerint László szavára a lány lerántja nyergéből a kunt. Ezután a harmadik kép László és a pogány vitéz birkózása. Itt már rendszerint képileg is megnyilvánul, hogy átvitt értelemben értendő párharc ez: a glóriás szent király a kereszténység védelmében küzd meg a pogányságot jelképező kunnal. A kun szájából sokszor kicsapó lángnyelvek egyik – kézenfekvő – magyarázata, hogy ez egyúttal a Jó és a Rossz szimbolikus harca is, amelyet rendszerint a világosság és a sötétség ellentétpárjának alkalmazásával is kiemelt a freskófestő: László lova ugyanis legtöbbször fehéres-szürkés színű, míg a kuné vöröses-barna. A szimbolikus tartalomnak megfelelően két legyőzhetetlen személy küzd itt egymással, így a harc sokáig eldöntetlen. Végül a mellékszereplőként kisebbként ábrázolt leány siet a király segítségére: egy hatalmas bárdal az egyetlen sebezhető pontjánál, az Achilles-inánál sebesíti meg a kunt és teszi őt így harcképtelenné. Az életre-halálra menő középkori párviadal szabályaiból részben, az említett szimbolikus tartalomnak viszont teljesen megfelelően a negyedik, meglehetősen naturalisztikus képben a kun lefejezése következik. A legyőzött vitézt – sokszor egészen szarvszerűen – a hajánál ragadja meg László és a leány sújt le a nyakára a bárdal vagy egy karddal. A legyőzött vitézt - sokszor egészen szarvszerűen – a hajánál ragadja meg László és a leány sújt le a nyakára a bárdal vagy egy karddal. Az előző jelenetek dinamizmusával szemben statikus nyugalma, idilli képpel fejeződik be a történet: a küzdelem hevében kifáradt szent király a leány ölébe hajtja fejét, a leány pedig föléje hajol. Ezt a képsort különböző teljességben a Felvidéken az alábbi templomokban találjuk meg:

Csallóköz:	1. Gútor
Gömör:	2. Szentmihályfa
	3. Gömörhákos
	4. Karaszkó
	5. Rimabánya
Szepesség:	6. Kakaslomnic
	7. Szepesmindszent
	8. Vitfalva
	9. Zsigra
Liptó–Túróc–Zólyom–Nyitra:	10. Liptószentandrás
	11. Necpál
	12. Pónik
	13. Nyitrakoros
Sáros:	14. Versalma

Gútor

A gútori Szent Kereszt-templom hajójának északi falán (néhány helyen a szentélyben is) a gótikus stílus jegyeit mutató freskókat láthatunk. Itt van a Szent László-legenda freskóciklusa is, mely 1370 körül készülhetett. Érdekessége, hogy az egyes jelenetek képi ábrázolása nem lineárisan helyezkedik el, hanem egymás fölött. A legtisztábban az üldözési jelenet kibontása és restaurálása sikerült. Elöl a menekülő kun harcos vágató lova, mögötte az üldöző Szent László fehér lovon. A kun harcosnak süveg, Szent Lászlónak valószínűleg korona van a fején. E fölött a kép fölött a Birkózás jelenetét lehet látni, s azt, ahogy a lány bárdal vág a kun lábához. Sajnos mindebből a kép rossz állapota miatt csak nagyon kevés látszik. A kun harcos lovának kecses ábrázolásából arra lehet következtetni, hogy a Szent László legenda ábrázolásának nagyon szép gótikus megvalósítása látható a gútori templom falán.

Szentmihályfa

A szentmihályfai templom északi falán a felső sorban látható a Szent László-legenda képsora. Nagyon valószínű kegyúri megrendelésre készült, nem ismert festő alkotása. A képsorból a pillérek között az ablakok fölött csak három részlet látszik. Az Üldözés jelenetből Szent László nem látszik, csak az előre meredő lándzsa, s a visszafelé nyilazó kunok. A Birkózás jelenet bal oldala látható: a Szent László és a kun harcos fehér, ill. sötét lova, s a lány alakja, amint bárdal a kun lábához sújt. A Lefejezés jelenetben Szent László szakállas koronás alakja jól látszik, amint az elvágott nyakú kun vitéz fejét hajánál fogja. A kun szájából távozik a kis emberalak formájában ábrázolt lelke. A Pihenés jelenetből az ablak takarása miatt csak a lány feje látszik. A földön a különleges levelű fa előtt, a lefektetett fegyverek és a pajzs. A kép bal oldalán pedig a kun vitéz karóra tűzött feje, amint a szemét, egy szintén különleges fa ágain holló vájja.

Gömörháros

A gömörhárosi Szentháromság-templom hajójának északi falán három sávban láthatók képsorok, ezek a 15. században kerültek a falra. A felső sávban, mely feltételezhetően a nyugati falon kezdődött, de ma is láthatóan átnyúlik a diadalív falára, a Szent László-legenda lineárisan elhelyezett képeinek sora van. Az indító képsornak, a várból való kivonulásnak, vagy üldözésnek csak egy része látható: elöl a kun harcos pettyes sötét lova, háttérben egy templom tornya. A következő képrészletben Szent László fehér lovon, vértben, feje körül glóriával, előtte a kun lovas, kinek fejét szinte eléri a király a bal kezével, jobbában lándzsát tart. A harmadik kép részlete feltehetően a csatajelenet, ugyanis ennek a képnek az alsó felén elesett harcosok feje, elejtett fegyverek láthatók. Az északi fal utolsó képrészlete, alig kivehetően a birkózás jelenetét ábrázolja. A diadalív falára átnyúló részen levő kép állapota olyan rossz, hogy teljes egészében felismerhetetlen.

A gömörhárosi Szent László-ciklus képei úgy követik egymást, mintha egy film kockái lennének, tulajdonképpen az üldözési, illetve a csatajelenet kis módosulással ismétlődő képei.

Karaszko

Karaszko temploma már a 13. században állott, védőszentje Szent László volt. Ma az evangélikusok használják. Ez a vidék a 11. századtól a szepesi lándzsások földje volt, határvédő vidék, ahol kiemelten erőteljes volt a korai Szent László-tisztelet. A karaszközi Szent László-legendát valószínűleg a budai királyi udvarból érkezett mester az 1370-es évek körül festette. A falképciklus hat jelentből áll az északi falon. Az első kép Nagyváradot ábrázolja, az ott megmentésüket váró nőket, s egy világos lovon kilovagló gyönyörű, megfeszíthetetlen értelmű/azonosságú ifjút. A következő képen a Szent László vezette magyar sereg megütközését látjuk a kunokkal: a király lándzsával megsebzti a kunt, aki a lányt maga mögött, a nyeregben hurcolja (a kép sérülése miatt csak a lány keze s övcsatja vehető ki), a lovak patái alatt halottak látszanak. A lándzsa azonban nem fog a kunon, nem ejt súlyos sebet, s a következő képen a férfiak a lóról leszállva birkóznak –

miközben a lányra néznek mindketten, aki bárdal megsebzí a kun horgas inát. Majd a kunt Szent László hajánál fogva tartja – az imára emeli kezeit –, a leány pedig kardot lendít, és lenyakazza. Az utolsó képen a fán függő pajzs, korona, kesztyűk alatt Szent László a leány ölébe hajtja koronás, glóriás fejét. A képsor érdekessége a fehér alapszín és a rendkívüli alapossággal kidolgozott, egyénített arcok.

Rimabánya

A ma evangélikus erődtemplom magas dombon áll, csak nyomokban megőrizve koraközépkori eredetének jellegzetességeit. A 13. században már állott a templom, s a következő században kapta meg a templombelső azt a freskódíszítést (ez a protestantizmus hatására mész alá rejtve várta az 1956-os feltárást), melynek része a Szent László legenda. Ekkorra már Szécsényi Frank volt a terület ura, akinek itáliai kapcsolatai révén a templom freskóin is felfedezhetők az olasz trecento művészeti jellegzetességei, sőt, lehetséges, hogy egyenesen onnan érkeztek mesterei. Az északi falon, a karzat fölött van a hatalmas felületű – 10 méter hosszú – falkép, Szent László király legendája. A történet utolsó jelenete a diadalív keleti falára nyúlik át. A kezdő képen Nagyváradi városát látjuk, a falak között aggódó asszonyokkal, s egy harsonát fúvó figurával; a várfal egyik tornya előtt, kívül pedig egy szőke, hosszú ruhás leánnyal. E leány talán a kunok ellen induló sereget búcsúztatja. Semmilyen más, Szent László kerlési ütközetét ábrázoló képsoron nem bukkan fel a legenda kezdőképén ez az alak. A freskó középső, legtetemesebb területét a csatajelenet ábrázolása foglalja el, s ezen jól kivehető, ahogy a magyar sereg előtt kiemelkedő alak, Szent László hosszú lándzsájával eléri, s hóna alatt átdöfi a magyar leányt lován hurcoló kun harcost, aki visszafelé nyilaz. A leány a kun lovának hátsó felén ül, kis méretűként, jobb kezével az íjba kapaszkodik. Szent László fehér lovon, vasvértben, lovagi páncélban, de sisak nélkül, koronával látható. A haja szőke, ami ritka a Szent László-ábrázolásokon, egyezik viszont Luxemburgi Zsigmond király arcképeiről ismert hajszínével. A kun harcos barna lovon, testhez álló ruhában van, oldalán tegez, sapkája csúcsos. Az összezapó seregek lovainak lábai alatt levágott fejek, testrészek sokasága van.

Kakaslovní

A kakaslovní Szent László-legenda egyike a legismertebb freskóciklusoknak, annak köszönhetően, hogy feltárása (1957) és restaurálása után kiderült, hogy ez egyike a legkorábbi ábrázolásoknak. A képsor alapján megállapítható, hogy a kakaslovní képek mestere a királyi udvarral tartott kapcsolatot. A freskó a Szent Katalin-templom sekrestyéjében, viszonylag alacsonyan, szemmagasságban látható. A ciklus első és utolsó jelenete nem látható, mer a valamikori kápolnát kibővítve a fal egy részét lebontották. A középső három jelenet viszont jól látszik: a leányrabló kun harcos lovas lakja, a két férfi fegyvertelen birkózása és a kun harcos lefejezése. A leányrablás jelenetében a lány egészen kis alakú és a kun harcosba kapaszkodik. A kun harcos hátrafelé nyilaz, miközben mellét átdöfi Szent László lándzsája, szájából füst száll ki. A Birkózás jelenetben Szent László Krisztusra emlékeztető arccal, koronásan, glóriával jelenik meg, míg a kun arca sötét. Lábával éppen rálépni készül a király lábára, amikor hátulról a lány lesújt rá a bárdal. Az utolsó jelenetben Szent László vörös, hosszú hajánál fogva tartja a már halott kun fejét, akinek nyakát a leány – immár nagyobb méretű alakban ábrázolva – karddal levágta.

Szepesmindszent

Szepesmindszenten, a kora gótikus templom 1250-1260 körül épült, s később bővítették a 14. században hajóval és toronnyal, majd 1400 körül átalakították. Ekkor készülhettek a Szent László legendáját ábrázoló freskók is. Ezek a templom 1747-ben történt átépítéskor a padlásszintre kerültek, s csak 1957-ben fedezték fel ismét őket. Töredékről töredékre haladva fedjük fel a megmaradt képrészleteket. Az első töredéken vitézek serege tűnik elénk: arcok, sisakok, sodronyíngék, pillantások, zászló. A második töredéken az elrablott magyar

leány látszik a ló farán ülve: kezeit összetéve, arcán a kétségbeesés vonásaival, hátrafelé nyújtózva kér segítséget, minél messzebb húzódva az állatias arcú rabló kuntól. A kun harcos visszafelé nyilaz. A leány könyörgése, hófehér ruhája, összetett keze imádkozásra utal. A Szent László-legenda ma ismert ábrázolásai közül ez az egyetlen, ahol a leány imádkozik. A harmadik töredéken Szent László és a kun harcos párviadala. A király glóriásan, vértben, sodronyingben, vaskesztyűben, szelíd arccal birkózik a kunnal, akinek szájából tűz csap ki. Mögöttük, kissé távolabb, valószínűleg már a következő, kivégzést ábrázoló jelenet részeként, a romlott vakolatból egyetlen erőteljesen kibontakozó alak látszik: a kardját teljes erejéből megragadó, ütésre lendítő leány felsőteste. Az utolsó töredéken a rabló kun levágott, vérző fejét lándzsára, póznára tűzve látjuk: haja szabadon, szélből lengetve hullik alá, nyelve előrelóg szájából, arckifejezése eltorzult. Alatta a király levetett sisakja a ráhelyezett koronával az idilli befejezésre utal, azonban ennél több nem látható.

Vitfalva

Vitfalva templomának legendaciklusa egyedülálló a Szent László-legendák között. A képsor 14. századból való, igen korai, egyik első Szent László-legenda ábrázolásaink egyike. Prokopp Mária az 1330-as évekre datálja, közvetlenül a kakaslovnici képsor születése utánra. De más szempontból is egészen különleges ez a ciklus: népiesen naív ábrázolású, ahol a megszokott jeleneteket sajátos, mesékre emlékeztető módon jeleníti meg a festő. A történet első részét nem láthatjuk, a karzat takarásában van. Az első jól kivehető jeleneten élénk tűnik Szent László és a kun harcos birkózása, s a kun lábába bárdal belévágó, kis méretű leány. Mellettük, jobbra, a kun lefejezésének jelenete látszik, egy szívlevelű fa előterében. Az itt is igen kicsinynek ábrázolt leány a jeleneten felfelé tartott bárdal csapott a kunra, akinek feje szinte leválik testéről, kezeit a halottak megszokott pózában, egymáson keresztbe fektetve látjuk. A fa többször visszatér a képeken: a kivégzés ábrázolásától jobbra is látjuk, különös alakokkal, madarakkal a törzsénél, s mellette a holttest fekszik, a kivégzés pózában, ám fej nélkül. Különös az is, hogy a halott testét állatok eszik: két madár a nyakán lakmározik, egy négylábú az oldalát kezdi ki, további madarak a fa gallyain várakoznak. A fa baloldalán pedig egy különös torzalak látszik, egy fejjel lefelé lógó, vértelen emberi alak: ami nem más, mint a kun harcos lelke. A torzalak pedig maga az ördög: a pokolba indul a lélekkel. A diadalív hajó felé tekintő falán látható egy nagyobbra festett szerelmes zárójelenet. A Szent Lászlóhoz képest itt már arányos méretűre növelt leány valamiféle trónuson ül. Kis kezét Szent László fején tartja, fejével gyengéden ráhajol, de az ölében tartott szent király két kezét nem őfelé, hanem felfelé nyújtja. Az égből, egy csillag alatt, két szárnyas angyal jelenik meg és koronát hoz neki, ezt a koronát fogadja kezeivel. S a jelenetet a kun lándzsára tűzött, levágott feje zárja. A vitfalvi freskóciklusnak vannak olyan elemei, amelyek másutt nincsenek. Ilyen az ördög, akinek tüskés feje, háromágú szakállal van, és vállán viszi az emberi lelket. Ahol megjelenik az ördög, ott helye van az angyaloknak is. A két angyal hozza Szent Lászlónak, a koronát, amelyet a mennyből fogad.

Zsigra

Az 1280 körül épült templom Zsigrán egy kis dombon áll, kőfallal körülvéve. A zsigrai templomot először az építést követően, kb. 1280-ban festették ki, ezek a freskók azonban nem alkottak összefüggő rendszert. Nagyjából 100 év múlva a templomot újraboltították és kifestették, ezúttal egy ikonográfiai terv alapján: a régebbi alkotásokat elfedve megkapta azt a freskódíszítést, amelynek része a Szent László-legenda is, a hajó északi falán. Maga a zsigrai Szent László freskó-ciklus rossz állapotban maradt ránk. Ennek egyik oka, hogy 1638-ban átfestették, súlyosan megrongálva az eredeti kompozíciót. A másik probléma, hogy a ciklus alatt megtalálták a Szent Kereszt-ábrázolást, és azt feltárva, éppen az egyik egészen ritkán ábrázolt jelenet – a kun lóról való lerántása – csak töredékesen látható. A zsigrai képsor a nagyváradi vár ábrázolásával indul, ahonnan Szent László vezetésével kiment a magyar sereg. Hátrafelé nyilazva jelenik meg

a kunok kicsiny csapata, az utolsó ló hátulján a miniatűr méretű elrabolt leánnyal. A leány zöld színű hosszú ruhában van. Nyilak sokasága száll a levegőben. Az egész jelenetsoron végighúzódva e csata halottjai, szétszóródott emberi és állati testrészek fölött jelenik meg minden esemény. A következő jelenetben Szent László hosszú dárdájával nyakon szúrja a kun harcost, akit a leány a földön állva ránt le a lóról. Ez a jelenet csak itt tűnik fel. Az egymással birkózó férfiak jeleneténél a leány immáron majdnem egyenlő méretűként, állva, bárdal csap a kun lábába, majd Szent László által lefogott kun harcost magasra lendített karddal lefejezi. Az utolsó jelenetnél a fa ágaira akasztott páncélkesztyű és sisak alatt egy hatalmasra növelt méretű leány tartja ölében a fekvő Szent László fejét.

Liptószentandrás

A liptószentandrásai templom faliképei a 15. században készültek. A nyugati falon a Szent László-legenda képsora látható, a képsort megszakítja a később falba vágott ablak. Az eléggé megrongálódott kép jobb oldalán a nagyváradról való Kivonulás jelenete látható. Épp ez a jelenet hiányzik általában a szepességi templomokban ábrázolt Szent László képciklusokból. A magasba nyúló vártoronyból búcsúztatják a kivonulókat, közülük az egyik vitéz visszafordulva búcsút int a várban maradóknak. A vitézek lándzsája a kép jobb oldalán még égnek mered. A kép bal oldalán már az Üldözés jelenete kezdődik. Előtérben Szent László vértben, sisakján tollal, övén tegezzel, jobbában lándzsával. A vitézek lándzsája a képnek ezen a részén már előre mutat. Az üldözött kun sötét lovának csak a fara látszik, s hogy ez az Üldözés jelenet, azt a kunok felől a vitézek felé röpülő nyilak is bizonyítják. Az ablakon túl már csak töredéke látható a képnek, mely a csatajelenetet ábrázolja: a keresztény vitézek sisakos és a kunok sötét süveges feje összekeveredve látható. A király lova ágaskodik, egy sötét kun lovast tiporva el.

Necpál

A Szent László tiszteletére szentelt templomot 1270 körül építették kora gótikus stílusban. A szentélyben látható faliképek készültek korábban, a hajóban találhatók a 14. század végén, 1380 körül. A 16. század végén a hajó új boltozatot kapott, mely alacsonyabb volt a korábbi mennyezetnél, így ezek a freskók a padlástérbe kerültek. 1910-ben találták meg őket. Aránylag jó állapotban vannak, de a képek, illetve a kompozíció nagy részét a rakott boltív eltakarja. A hajó északi falán, tehát ma a padlástérben található a Szent László legenda néhány képsora. A boltív takarása miatt csak az Üldözés, ill. a Csatajelenet két részlete látható. Bal oldalon Szent László szakállas alakja látható, zöld ruhában, jobbában egyenes kardot tartva. Lovának csak mellső lába látszik, mögötte az őt követő vitézeknek csak a feje. A kun harcos alakja ugyanolyan magas, mint a királyé, jobb kezében szablyát tart. A két alak teljesen testközelben van, akárcsak más képsorok esetében a birkózási jelenetben. A kun harcos sötét lovának a feje is látszik. A következő képnek csak a felső sarka látható, rajta szablyás kun harcosok.

Pónik

A póniki templomot 1380 és 1415 között gazdagon díszítették faliképekkel. Mind a szentélyt, mind a hajó falait és a diadalív mindkét oldalát freskóciklusok díszítik napjainkig, minőségi munkával restaurálva. Amikor a hajó északi falához 1478-ban oldalkápolnát építettek, akkor festették a hajú déli falának felső részére a Szent László legendát ábrázoló freskóciklust. Ennek a freskóciklusnak az a különlegessége, hogy az egyes jelenetek ábrázolása festett keretbe van foglalva. A bal oldali kép a leghosszabb, mert két egymást követő jelenetet, a Kivonulást és az Üldözést is magában foglalja. A Kivonulás képén a vár látható, bástyáján zászlóval, előtte harci sípot fújó lovasok. Ez a kép szinte beleolvad az Üldözés jelenetébe. Itt azt előtérben a lándzsával öklelő, vértzetben, sisakkal ábrázolt Szent László, mögötte, mellette nyilazó vitézek. Mind a harci sípot fújó, mind a nyilazó katonák ábrázolása szokatlan (a magyar vitézeket általában lándzsával ábrázolják).

A levegőben nyilak röpködnek mindkét irányban. Az üldözött kunok hátrafelé nyilaznak, lovaik lábánál levágott fej, csonka végtagok. Ami egyetlen Szent László legendát ábrázoló freskócikluson sincs, az az üldözött kunok menekülési irányában lévő vár, bástyáján háromszínű zászlóval, s előtte egy várból vödörrel kifutó alak, mintha tüzet akarna oltani. A következő három jelenetet ábrázoló kép, szintén keretbe foglalva, a történet sorrendjében mutatja az eseményeket. A Birkózás jelenetében éppen az arcoknál rongálódott meg a kép, de a bárdal a kun horgas inát elvágó leány szépen látszik. A Lefejezés jelenet nem a vágást, hanem az eredményt mutatja: László tartja a kun levágott fejét, a lány bárdal a kezében hátul áll. A Pihenés jelenet idilli módon van megformálva. A fekvő Szent László a lány ölébe hatja a fejét, mellette a földön a bárd hever, ellenben a kun karóba húzott feje a háttérben lévő fák előtt látható. A legenda utolsó képe alatt egy önálló keretben lévő Szent László portré van.

Vörösalma

A település temploma a 13. század második felében épült. Freskódíszítését a 14. században kapta. 1733-ban a hajót új rakott boltívvel fedték, mely a korábbi sík mennyezetnél alacsonyabb volt, így a freskók nagy része a padlástérbe került, akárcsak Necpálon és Szepesminszenten. A Szent László-legenda freskóciklusának egy része ma szintén a padlástérben található. Sajnos a ciklus képeinek nagy részét ma a rakott boltív takarja; a megmaradt részekben nagyjából négy jelenet ismerhető föl és írható le. A Kivonulás jelenete csupán a király vértete és lova látszik. Az Üldözés jelenetben már látszik Szent László koronás feje, előre nyújtott lándzsája, alul fehér lovának egy része. A király és lova testét a boltív takarja. A képen viszont a visszafelé nyilazó kun harcosok alakja jól látszik, s a legenda egy fontos momentumát, amikor a lány lerántja a kun harcost lováról. A lerántás képi ábrázolása kevés legendacikluson látható. A következő képen azonban a Birkózás jelenete, legalább is az alakok felső teste jól kivehető. A kun harcos fájdalmat tükröző arca jól látszik, Szent László azonban nincs kidolgozva. A Lefejezés és a Pihenés jelenetét azonban szinte teljes egészében eltakarja a boltív, az utóbbin csak Szent László glóriás feje vehető ki.

Nyitrakoros

A nyitrakorosi Szent Miklós-templom a 13. század első felében épült. A 14. század első felében készült freskók egy része az újonnan rakott alacsonyabb boltozat miatt a padlástérbe került. Az északi falon a Szent László-legenda néhány jelenete látható. Az Üldözés jelenetének nagy rész megmaradt, Szent László lovas alakja teljes egészében kivehető. A visszafelé nyilazó kun harcos alakja már csak töredékesen maradt meg, a Birkózás jelenetben pedig csak a lány kis méretű alakja vehető ki.

Szentmihályfa – A Birkózás jelenet részlete

Szentmihályfa – A Lefejezés és a Pihenés jelenete

Gömörhákos – Az Üldözés jelenete

Gútor – Az Üldözés jelenete

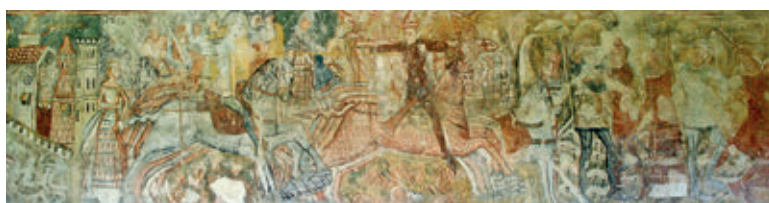
Karaszkó – Az Üldözés jelenete

Karaszkó – A Szent László-legenda faliképciklusa

Karaszko – A Lefejezés és Pihenés jelenete

Rimabánya – A Szent László-legenda faliképciklusa

Rimabánya – Az Üldözés jelenete

Kakaslomnic – Az Üldözés jelenete

Kakaslomnic – A Birkózás jelenete

Szepesmindszent – A Birkózás jelenet

Kakaslomnic – A Lefejezés jelenete

Vitfalva – A Lefejezés jelenete

*Zsgra – A Szent László-legenda
faliképciklusának megmaradt része*

*Liptószentandrás
– A Kivonulás jelenete*

Necpál – A Csatajelenet részlete

Pónik – A Birkózás jelenete

Pónik – A Lefejezés jelenete

Pónik – A Kivonulás és Üldözés jelenete

Pónik – A Pihenés jelenete

Vörösalma – A Birkózás jelenete

Nyitrakoros – Az Üldözés jelenet részlete

Szent László a néphagyományban

A debrődhöz közeli Szádelői völgy

A Szent László-mondakör kialakulása

Szent László királyunk alakja része történelmünknek, máig él egyházi hagyományunkban, és a magyar kultúrtörténet szerteágazó területeinek is egyik legismertebb alakja: irodalmi műveket ihletett, a középkortól napjainkig megjelenik szobrászati alkotásokban, faliképeken, oltárképeken, címereken. Ugyanakkor a népi hagyományainkban is kezdetektől jelen van szinte napjainkig. Történeti mondáinknak pedig egyik legnépszerűbb alakja.

A népmondák kialakulására és elterjedésére természetesen hatással volt maga az egyház is a szent király kultuszának népszerűsítésével, akárcsak a királyi udvarból terjedő tisztelete. A személye köré kialakuló mondai anyag természetesen nemzetközi vándormotívumokat is magába olvasztott, így formálva a vidékenként különféle változatokban megjelenő alkotásokat.

A Szent László-mondakör legjellemzőbb motívumai is felfűzhetők egy központi történetsorra: ellenség tör az országra (kun, tatár, török), s minthogy túlerőben vannak, a királynak (és seregének) menekülnie kell. Ám az üldözők a nyomában vannak, s már-már beérnék, mikor László isteni sugallatra elszórja pénzét, s míg az ellenséges katonák a kincsek felszedésével vannak elfoglalva, ő egérutat nyer. Utóbb az eldobált pénzek kővé változnak. (Egy másik változatban a pogányok szórják el a pénzt, s király Isten segítségével változtatja kővé.) De a pogányok folytatják a király üldözését, és ismét vészesen megközelítik, mikor László újra Istenhez fohászkodik, és kérése meghallgatásra talál: mögötte a hegy kettéreped, üldözői pedig belehullanak a keletkező szakadékba. A viszontagságok azonban folytatódnak: a magyar had a kietlen vidéken nem talál semmi élelemre, a király imájára azonban Isten szelíd szarvasokat küld táplálásukra. A szomjazó seregnek viszont vízre is szüksége van, s az életadó forrás vagy László lovának nyomán fakad, vagy a király maga fakaszt vizet fegyvere hegyével, rövid imádkozás után. Utóbb mind az ő, mind a lovának nyoma megmarad a sziklában. S végül a csodás megmenekülés emlékére és mintegy hálaadásul kápolnát emelnek a gyógyító vizű forrás mellé, mely körül utóbb népes búcsújárás alakul ki.

1. Szent László pénze, kun aranyak

Egyik legnépszerűbb, középkori eredetű Szent László-mondánk ez. Tulajdonképpen egy etiologikus monda, mely a Nummulites egysejtű állatok megkövült maradványainak furcsa alakját próbálja megmagyarázni.

Első feljegyzése Temesvári Pelbárttól származik 1499-ből:

„Szent László király csodálatos módon kísérte az isten kegyelme. Vele volt a tatárok ellen való hadakozásban is, midőn az Úr segítségével kiűzte őket az országból. Azt mondják, hogy akkor a tatárok futtokban elszórták pénzüket, hogy a magyar hadak ráesve elmaradjanak mögöttük. De László imádkozott és a rengeteg pénz legott kővé változott. Ennek a pénznek a maradványai, mint az arrafelé, Erdélyben megforduló emberek beszélik, máig is megvannak.”

Mató József jegyezte le 1992-ben az alábbi változatot:

„Szent László egyszer a kunokkal háborúskodott. Egyszer már le is verte őket, de a kunok új háborúra készültek. Szent László másodszor is szemben állt velük és a kunok kezdtek megfutamodni. Szent László ekkor üldözőbe vette őket, de azok igen sok pénzt kezdtek elszórni, hogy majd a magyar katonák fogják szedni, s amíg szedik, addig ők visszafordulnak és rajta ütnek a magyar katonákon. Szent László belátta a közelgő veszélyt, azért Istenhez fohászkodott, hogy változtassa kővé a sok pénzt. Az Isten meghallgatta a kérését, és kővé változtatta a pénzt. Szent László akkor tovább üldözte a kunokat és harmadszor is fényes győzelmet aratott rajtuk.”

2. A kettéhasadt hegy mondája

Szendrey Zsigmond jegyezte le 1925-ben Tordaszentlászlón a Tordai hasadékra vonatkozó mondát:

„Egy alkalommal Szent László csak kevés számú vitéztől kísérve, az ütközetben seregétől elszakadt és a kunok sűrű tömegébe jutott. A kunok a kis csapatra rárohantak, hogy a királyt foglyul ejtsék. A menekülő Szent László Istenhez fohászkodott és meghallgatásra talált: a hegy ugyanis Szent László és az üldöző kunok között kettérepedt s a pogány ellen emberei a mélységbe hullva elpusztultak. A király és kísérői lovainak nyomai volnának a Patkós-kő tetején ma is látható lópatkó alakú mélyedések.”

A méhészi (Abaúj-Torna megye) Demeter Ferenc 1997-ben így mondta el a Szádelői völgy keletkezésének mondáját:

„Nagy királyunk gyakran felkereste vidékünket. S mi történt egy alkalommal. Egyszer kint voltak egy vadászon. Vadászat közben, a vadászat izgalmában nem vették észre a közeledő ellenséges harcosokat. Amikor már egészen közelébe kerültek, akkor ismerte fel őket. Szinte az utolsó pillanatban lóra pattant és elvágtatott üldözői előtt. Vágtatott egyik erdőből ki, a másikba be, tisztásokon majd sűrű bokrokon nyugat felé, a hegygerinc köves, sziklás helyein szikráztak lóva patkói. Lóva tajtékozott az izzadságtól, s már a kifáradás, kimerülés jelei mutatkoztak rajta. Az ellenségei egyre jobban megközelítették. Már úgy volt, hogy üldözői elébe kerülnek és elfogják. Végző kétségbeesésében a király feltekintett az égre és Istentől kért segítséget, így kiáltott fel: „Uram, segíts meg, ments meg az ellenségtől. A Jóisten meghallgatta kegyes királyunk fohását, és csoda történt: Szent László mögött kettészakadt a hegy és egy hatalmas völgy keletkezett. Üldözői mind egy szálíg belezuhanak a mélységbe és halálukat lelték ott.”

3. A csodás vízfakasztás

A csodás vízfakasztás mondája a kerlési kaland mellett a legnépszerűbb és legelterjedtebb Szent László-monda, amit a barokk kor misztikus kultusza még jobban felerősített. Az egész magyar nyelvterületen ismert.

Az Érdy-kódex Kartauzi Névtelenje így jegyezte föl 1526-ban:

„(Erdélyben) nagy szép kútfejek vannak kifolyván, kiket kért szent királ Úristentől az népnek szikségökre. Kik körül megláttatnak szent királnak lába nyomai, csucsának (lándzsájának) és sisakjának helye, kik mind belenyésztek (belenyomódtak) az erős kősziklában.”

A Mátrában lévő Szentkút búcsújáróhely történetét Szendrey Zsigmond 1921-ben így jegyezte fel:

„Ellenség tört az országra. Török-e, tatár-e, azt bizony nem tudom. De Szent László sem a nevét kereste az ellenségnek, hanem a táborát, oszt a magyar vitézek hamarosan úgy szétverték őket, hogy három ember sem maradt belőlük egy csomóban. Úgy szétfutottak mint a firjoka. Na hát ez megolt, arra nagy vígan hazafelé indultak. De mintha csak valami átok fogta volna őket, egész napi járóföldre sem akadtak egy ital vízre. Hiába volt hát a nagy győzelem, a vitézek úgy fetrengtek kínjukban, hogy a szent királynak még a könnye is kicsordult bánatában. Elindult hát táltoslován vizet keresni. Mikor osztán odaért az Ágosvár hegyére, szétnézett a vidéken. Nézett, nézdegélt, egyszer is sarkantyúba kapta a lovát s odaugratott abba a hasadékbba, amit ma is Szent László ugratásnak hívnak. Ott oszt nagyot fohászkodva a sziklára csapott a kardjával. A szikla megrepedt a csapástól s egyszeriben olyan bő víz ömlött belőle, hogy egy szempillantás alatt már a sereg előtt folydogált. Neki is estek a vitézek, oszt úgy benyakaltak, hogy mindnek négyszögre állta a hasa. De nemhogy betegek lettek volna a hideg víztől, hanem egyszeriben mind talpra állott tőle.”

Lengyel Dénes egy abúj-tornai népmonda alapján közli az alábbi debrődi történetet:

„Mikor Szent László király a menekülő ellenség nyomában Jászó és Debrőd falu mellett vonult a seregével, ennivalójuk és vizük is elfogyott. Epesztő szomjúság kínozták a katonákat, akkora, hogy a kínjukban kiáltozni kezdtek. Meghallotta ezt a tatárok vezére, és kérde nagy gúnyosan László királytól:

– Hallod-e, király, ugyan miért bögnék ennyire a katonáid?

– Mert veled akarnak megütközni – felelte Szent László király.

De mielőtt ütközetre került volna sor, a szent király Istenhez fohászkodott, hogy elepedt katonáit felüdíthesse. Isten most is meghallgatta a könyörgését, s íme, lova patkójának nyomán víz buggyant, bőséges forrás fakadt. A forrás a katonákat felüdítette, s azóta is bugyog vize soha el nem fogy, se ki nem szárad. Ezt a forrást a nép ma is Szent László kútjának nevezi.

Debrőd határában ma is hűsíti a vándorok szomját a finom vizű Szent László forrás.”

4. Szent László füve

Az 1583-ban megjelent növényteni szótárban „Gentiata Cruciata, Szent László füve” címszó alatt ezt írta Beyte István:

„Azt mondják, hogy e király uralkodása alatt Magyarországot a mirigyalál pusztította. Ő imádságával kikönyörögte, hogy az a fű, melyet találomra kilőtt nyila átszögez, eme betegség orvoslására használjon. És a nyíl a keresztfűre hullott, amely aztán a pestisben szenvedőket meggyógyította.”

Arany János „Szent László füve” címen feldolgozta hosszú kisepikai művében ezt mondát, melynek utolsó versszakát idézzük:

„A fűnek pedig, hogy lenne emlékezet,

A „keresztfű” helyett ada másik nevet:

Felragadt az új név s a füvet ma is még

Szent László fűvének hűja a magyar nép.”

Luby Margit 1985-ben jegyezte le Szabolcsban ezt a máig élő mondát:

Szent László uralkodása alatt történt sok harcok után, hogy a temetetlen hullák megfertőzték a levegőt. Szent László serege közt dögvész támadt és hullottak a katonák, emberei. Ő fohászkodott, hogy küldjön az Isten neki segítséget és mentse meg a seregét. És látomása volt. Egy angyal jelentette neki, hogy nyílát lője ki. És Szent László így is cselekedett, és elkísérte nyílát arra a helyre, ahol az megállott, és nyíl hegyére füvek levele ráhúzódott. És majd a népnek azt adta orvossággul. Teát főztek belőle, azt itták, és a seregből elmúlt a dögvész. Azóta hívják Szent László fűvének.”

5. A szarvasok és bivalyok históriája

A történet Szent László legendájában bukkan fel, s eredetét tekintve ószövetségi előképre vezethető vissza, ahol az Úr Mózes könyörgésére a pusztában élő zsidóknak mannát és fűjsereget juttatott.

Szent László legendájában a második csodatételként szerepel a történet:

„Ezután besenyő zsványok törtek be Magyarországra, és férfiakat, nőket hurcoltak onnan rabságba. Seregével üldözték őket a király nagy pusztaságba jutott, s nem volt mit enniük. S míg a sereget az éhség kísértette, ő eltávolodott tőlük, imádkozva földre borult, és Isten irgalmáért könyörgött, hogy aki egykoron Izrael fiait mannaesővel táplálta, ne engedje a keresztény népet éhségtől, koplalástól elpusztulni. Mikor pedig imájából felkelve visszaindult, íme szarvas- és marhanyáj ballagott vele szemben, s vadságát levetkezve, a királlyal együtt vonult a sereg közepébe. Szedett tehát ki-ki az állatokból annyit, amennyire szüksége volt, dicsérve és dicsőítve szentségében Istent, aki így megkönyörült rajtuk.”

A debreceni Beniczky Bálintné 1995-ben így mondta el a történetet:

„Aztán akkor ugye a nagy erdősekbe nem vót nekik mit enniük. Akkor osztán sikerült nekik... úgy hallottam... akkor annyi vad gyött ki az erdőből, hogy lőni se kellett nekik, úgy fogdoshatták meg a vadakat. Úgy hogy akkor... szóval már meggyőzte őket Szent László foházkodott a jó Istenhez, hogy hát könyörüljön rajta, mert elvesz a serege. És akkor úgy gyöttek ki a vadak az erdőből, hogy még ha nem lőtték is, úgy is meg tudták fogni. És akkor már ugye süttötték, főzték, ahogy tudták megcsinálták.”

6. Lovát táltosnak mondják

Népmeséink táltos lova és a legenda faliképes emlékei egyaránt hatással lehettek arra, hogy a táltosmotívum a Szent László mondákba is bekerült.

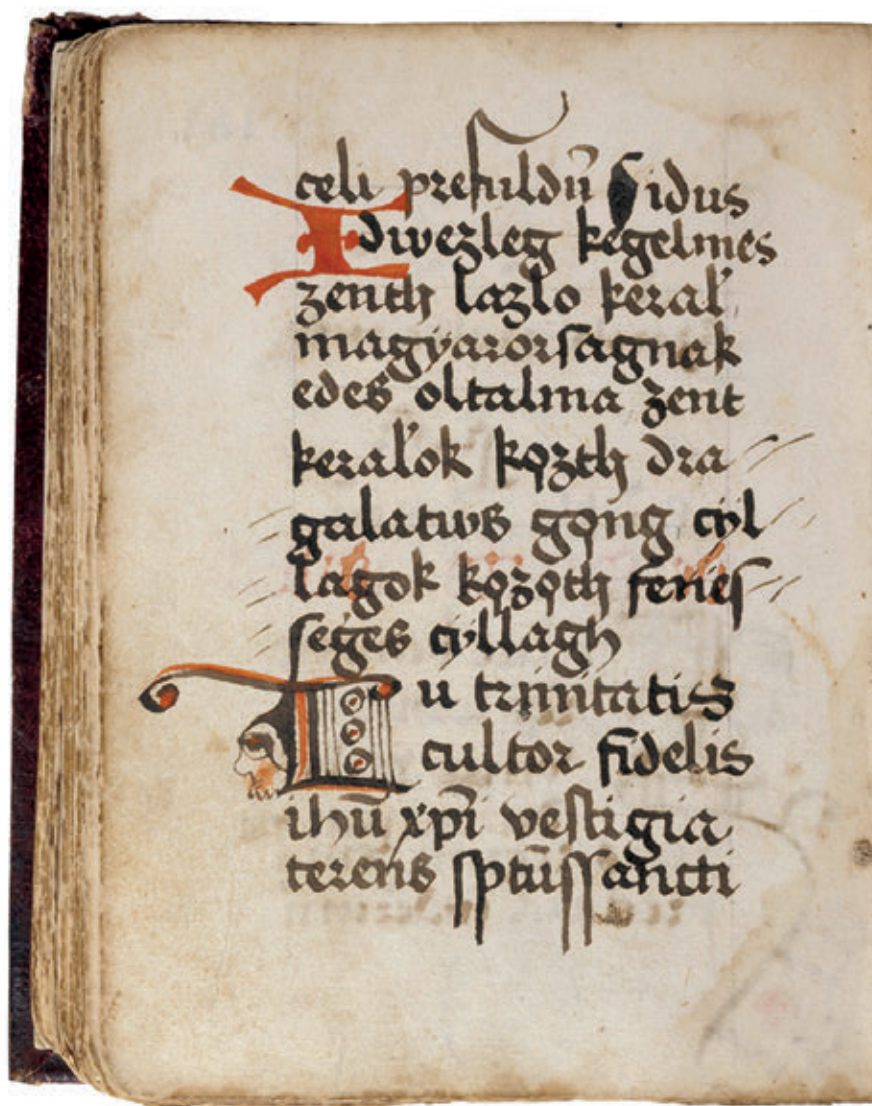
Salamon Anikó jegyezte le Erdélyben 1987-ben az alábbiakat:

„Szent Lászlónak olyan lova vót, hogy táltos vót. Olyan vót, hogy az egyik hegyről ő megugrott, a levegőben járhatott. Szent Lászlót innét felhajtották egészen Vásárhelyig. Vásárhelyt, ha jártak, Szent László hasadását nem látták? Megvan. Megvan a süllyedés. Úgy lett, hogy ott megszorították vót Szent Lászlót a pogányok, s akkor a lovat Szent László megszorította, s amekkorát ugrott, akkorán a föld leszakadt.”

A debreceni Dunajszky Gizella a táltos ló motívumot összekapcsolja a kerlési történettel:

„Olyan lovagoknak, akik a hitet védték, azoknak vótak olyan lovaik, mint a táltos ló. Harcokba meg mindbe elől-elöl voltak a táltosok, ők vezettek. Mondták, hogy Szent Lászlónak is táltos lova vót. Hogy mikor az lányka levetette magát, ő kapta fel. A ló. Bizony.”

Szent László az irodalomban

A Szent László-ének a Peer-kódexben

Szent László-ének

(Peer-kódex, 1470 körül)

1. Idvezlégý kegyelmes Szent László kerály,
Magyarországnak édes oltalma,
szent kerályok közt drágalátos gyöngy,
csillagok között fényességes csillag.
2. Szentháromságnak vagy te szolgálja,
Jézus Krisztusnak nyomdoka követi,
te Szentléleknek tiszta edénye,
Szíz Máriának választott vitéze.
3. Magyarországnak vagy kerályi magzatja,
szent kerályoknak fényes tüköre,
tenéked atyád kegyes Béla kerály,
hogý hozzá képest kegyes kerály lennél.
4. Nekönk sziletíl Lengyelországban,
mennyből adatál nagy csuda képpen;
másszor sziletíl szent kereszt víztől,
ösödnek nevén László lön neved.
5. Mikoron méglen gyermekded volnál,
kihoza Béla kerály jó Magyarországba,
hogý dicsekednél te két országban:
Magyarországban és mennyországban.
6. Letelepédél Bihar-Váradon,
ah városnak lön édes oltalma,
templomot rakatál Szíz Máriának,
kiben most nyugoszol minden tisztességgel.
7. Környölfekesznek téged császárok,
püspökök, kerályok és jobbágy urak;
olaj származik szent koporsódból,
tetemed foglalták az szép sár aranyból.
8. Téged dícsérnek szent zsolozsmával
papok, diákok és városnépek,
téged földnek kereksege,
mert téged dícsérnek Istennek angyeli.
9. Te dicsekedel kerályi székedben,
képed feltötték az magas kőszálra;
fénlik, mint nap, salyog, mint arany,
nem elégeszik senki tereád nézni.

10. Te arcul teljes, szép piros valál,
tekéntettedben embereknel kedvesb,
beszédedben ékes, karodban erős,
lám, mendent te ejtesz, ki tévéled küzdik.
11. Testedben tiszta, lelkedben fényes,
szívedben bátor, miként vad oroszlán,
azért neveztek Bátor Lászlónak,
mikoron méglen ifjúdad volnál.
12. Tagodban ékes, termetedben díszes,
válladtul fogva mendeneknél magasb;
csak szépséged császárságra méltó,
hogy szent korona téged méltán illet.
13. Mert választá az Szíz Mária,
megdicsőíte sok jó ajándékkal,
hogy te őriznéd és oltalmaznád
néki ajánlád jó Magyarországot.
14. Fejedben kele az szent korona,
megbátorejta téged az Szentlélek,
kezdéd követni atyádnak életét,
rózsákat szaggatál, koronádban fízéd.
15. Te tatároknak vagy megtörője,
magokat szaggatád az havas[okban];
te pogányoknak vagy rettenetük,
terekek mondottak feld félelmének.
16. Te kivagdalád az eretnekeket,
elszaggatád, mind kigyomláltad;
nem volt idédben gonoszól tevé,
mert csak híredn[eved] mindenek rettegték.
17. Azért igazságnak valál bírója,
az szép szíz[s]égnek valál koronája,
te tisztaságnak tiszta oltalma,
irgalmasságnak teljes követője.
18. Dícsérjük magyarok Szent László kerályt,
bizony érdemli mi dícséretönköt;
dícsér[i]k ötet angyelok, mondván:
idvezlég kegyelmes Szent László kerály.

(Vekerdi József olvasata nyomán)

Janus Pannonius

Búcsú Váradtól

(...)

Búcsúzom tőletek, királyi szobrok,
A tűz sem foghatott ki rajtatok s a
Nehéz romok sem roppantottak össze,
Mikor vad lángok perzselték a várat
S a füstfelhőtől elborult az égbolt,
Fel hát az útra, társaim, siessünk!

S te is lovas király, rőt vértetben,
Ki roppant bárdot markolsz harcrakészen,
Kinek márványövezte síri szobrát
Kiverte egykor gyönyörű verejték,
Szent László, oltalmazs s te légy vezérünk:
Fel hát az útra, társaim, siessünk!

Paulus Crosnensis Ruthenus

Dicsköltemény Szent László királyról

Panegyricus in laudem divi Ladislai regis 1509

Itt a vitéz László felemelte a váradi várat
És a mennyei szűz legnagyobb tornyait is.
Itt áll ércből öntve hatalmas alakban a szobros,
Szent István, akinek arcod idézi e mű.
Itt van mellette a kegyes ifjú utódnak a szobra,
Mely szent Imre, a te képed tartja elénk.
És nem messze a lovasszobor áll a magasban, ahonnan,
Szent László, daliás termeted árnya lenéz.
Ezt, aki egyszer látta, dicséri, csodálja, imádja.
S nem hiszi el, hogy ilyet alkot az emberi kéz.
És a nemes test átadatott a földi veremnek,
Ámde a lelke hasít csillagos égi teret.
Méltán védte hazáját, fegyvert fogva kezébe,
Ő maga űzte odébb a betörők csapatát.
Abban fénylik, amit felemelt: a váradi várban
S egyházában, mely Mária temploma lett!
Ottan a márványkő sír mélyén nyugszik a teste,
Boldog csontjairól fel-felvillan a fény.
S ami csodás: olyan illatot áraszt szerte a sírbolt,
Mint balzsam-, tömjén- vagy levendulaszag.
S mint az egész nép szokta zokogva temetni apját,
Úgy gyászolta öreg, s véle a zsenge gyerek.
És felvette sötét gúnyáját szomorú népe,
Fekete bundaszegést kaptak a barna zekék.
Három gyászévig nem játszottak citerákon,
Sem cimbalmokon, és nem voltak pakocsák.

(Tóth István fordítása)

Lelki paradicsom – Szent László-himnusz

(Nagyszombati jezsuita iskola 1618)

Ó szentséges László király,
Jóságoddal közibénk szállj,
Mitőlünk messze ne állj.
Buzgón mikor könyörgöttél,
A földről felemeltettél,
Fényességben tétettél.
Add, hogy mi szívünk mennyégben
Emeltessék a földiekben
Ne bízzék mint veszélyben.
Mint Moyses a kősziklából
Vizet adsz és táplálod abból
Népedet szép forrásból.
Izraelnek fürjet adott
Isten, neked szarvasokat,
S így tartod hadaidot.
Az ellenségnek pénzét
Kővé teszed minden kincsét,
S így megrontod erejét.
Testedet Váradra viszi,
Vonás nélkül s ott letészi
A szekér, nép szemléli.
Imádságban s reménységben
Kövessük a szeretetben,
Hogy jussunk az életben, Amen.

Zrínyi Miklós

Miles rex

Részlet az 1634. június 27-én a Szent István-dómban elmondott latin nyelvű beszédéből

„Nagyon igaz Hesiodus mondása, mely szerint a halandók számára a király egy bátorsággal; és mint a római bölcs tartja, az ország elvesz a rossz, megmenekül a derék fejedelem alatt: képes a vezért oroszlánná tenni, vagy a rettegett Achillest gyávává, a görögöket a világ diadalmas uraivá. És nem üres sejtelem tüzelte lelküket e férfias bátorságra, mihelyt királyukként üdvözölték őt: mert László úgy állta előttük, mint valami roppant erős gyökerekkel kapaszkodó cédrus, hogy a mindenfelől támadó ellenség őrzöngő rohamát ne csak kiállja, hanem vissza is verje, királyi erényeinek lombozata oltalmában viruló csúcsát a gőgös ellenség úgy ostromolta, hogy önhiúsága nem dagadt tovább, hanem pöffeszkedve szétpukkad, és e cédrusnak ütközve hirtelen teljesen tönkrement.

(...)

László király pedig a legbölcsebben kormányzott mindent, ha magánviszály támadt, tanácsával elsimította, a félelmet példaadással lecsillapította, a lelkekben fölgerjesztette a reményt; midőn katonaként maga is hadba vonult, közvitézként élt együtt a gyalogosokkal, őrt állt hidegben, Isten szabad ege alatt tanyázott, ütközetben első sorba állt, egyszóval úgy cselekedett a polgárok érdekében, a haza épségeért, a családi tűzhelyekért, mintha a kihalt római virtus – mely hajdan egy Horatius Cocles személyében szállt szembe az ellenséges csapatokkal – e vitézben támadt fel volna úgy, hogy gyakran seregei nélkül, elsőként és egyedül az arcvonaltan megzabolázta az ellenség vakmerőségét, sőt, övéi megnyugtatóására, az ország lakosságának bátorítására e rettenthetetlen hős győzelmet aratott és el is űzte az ellenséget.”

(Kulcsár Péter fordítása)

Vörösmarty Mihály

Cserhalom

(részlet)

Árboc is, a szomorú csatazaj zendülve fülében,
Megfuta Ernyeitől, s rabját fölkapta ölébe.
Vaddá lett veszedelmében, nem hallgata szóra
S nem vala mint ezelőtt szerelemmel képe mosolygó;
Féltés ült azon, és vesztő borulása szívének.
A lány esdeklő szemeit most senki sem érté,
Tajtétkzó paripán lebegett reszketve sikoltva,
Vad szél hordta haját, vad szél hordozta ruháit,
S a bajnok vas karja feküdt bús keble verésin.
Fenn vala már László, s vállát bekötözni leszállott.
Most hogy előtte rohant a lány gyötrelmivel Árboc,
Rá iszonyú szemeket vetvén végezte kötését,
S lóra kapott. Hangos dobogását messze kihallá
A szaladó Árboc. "Haj! hát elvesztlek Etelke,
És az írgy végzés téged sem hágy meg ölemnek?
Vesszek el inkább, és te is akkor vessz el előttem."
Igy szól, s visszatekint, s fél dárdavetésnyire látja
Gáttalan űzőjét villogva nyomába rohanni.
Még egyszer meghajtja lovát, s keseredve szorítván
A lányt melléhez legutósó harca elől fut.
Mindinkább közelít a zaj. **Már méri fejéhez**
A kardot László. Még jókor visszacsap Árboc,
És a gyilkos ütést vasa elhárítja fejről.
Ekkor tágulást lelvén a lányka, öléből
Földre szökik szaporán. S most Árboc szembekerülve
Harcot oroszlánként, melynek fölverte tanyáját
A környéki vadász. Jó fegyvere mint az ölő láng
Villog markában s Lászlónak melle felé jár.
Harca dühösb vala mint ártó. Vas várta csatázott,
Mely iszonyú csengésekkel felel a sok ütésnek.
Nem hever a legerősb daliának jobbja is addíg;
Dúlja, emészti az őt és megfárasztja sebekkel,
Hogy végtére betört házként nyergére leroskad
S tündér vágyaiból a halál veszi által az omlót.
Csak maga állt már a győző s harc-nyomta lováról
A vérsíkra leszállt. A lányka elébe borúla,
És köszönő ajakát az örömnék hangja futá el.
László a remegőt kegyesen fölemelte magához.

Az kipihent karján, s a holt Árbocra tekintvén
Megszáná esetét, s így szólt jó lelke hevéből:
"Oh ha szabad még kérni nekem, hálával adósnak,
Hagyd nekem e holtat: gondom van hűlt tetemére.
Tán vétkes s büntetni való, hogy rablani eljött;
Ámde kiszenvede már: én őt kis csörge patakhoz
Eltemetem s lobogós dárdát tűzők le porához.
Fölszedem a kikelet rózsáit, a parti virágok
Bokraival sirjára teszem. Hervadjanak ott el,
Mint ő is szomorún elhervada ifju korában."

Dubnici krónika

(részlet)

A Dubnici krónikát (eredeti címe *Chronica de gestis Hungarorum*) ismeretlen szerzője 1479-ben, a Tiszántúlon állította össze korábbi művek alapján. Azért nevezték Dubnici krónikának, mert a felvidéki Dubnicon (Máriatölgyes) találták meg. Ebben található a Szent László-legendakör egy érdekes része, melyet Arany János dolgozott föl a Szent László című kisepikai művében. A történet a krónikában így hangzik:

„A székelyek az Úr 1345-ik évében vízkereszt táján egynehány magyarral kiszállván a tatárokra, számtalan pogányt kardra hánytak. A harc három napig tartott. És beszélük, hogy míg az üldözés tartott, Szent László király fejét a váradi egyházban sehol sem találták. Az egyház őre negyednap újból bement keresésére; akkor már ott volt szokott helyén, de átizzadva, mintha élve, nehéz munkából vagy forráságból tért volna vissza. Az őr elmondta a csodát a kanonoknak és egyéb jámbor embereknek; egy öreg tatár pedig megerősítette állítását. Azt beszélte ugyanis, hogy őket nem a székelyek és a magyarok verték meg, hanem ama László, akit mindig segítségül hívnak. És a többi tatár szintén bizonykodott, hogy mikor a székelység rajtok ment, egy hatalmas termetű vitéz járt előtte, magas lovon, fejében aranykorona, kezében szekerce; és mindnyájokat elfogyatott rettenetes csapásaival és vagdalkozásával. A vitéz feje fölött pedig a levegőben egy szépséges asszonyszemély tündökölt csodálatos fényességben, fejében aranykorona. Világos ebből, hogy a székelyeket Krisztusért harcoltukban maga a boldogságos Szűz Mária és Szent László segítette a pogányok ellen, akik saját erejükbe és sokaságokba vetették bizalmukat.”

Arany János

Szent László

Legenda

Monda Lajos a nagy király:
Eredj szolgám, Laczfi Endre,
Küldj parancsot, mint a villám,
Köss nehéz szablyát övedre:
A tatártól nagy veszélyben
Forog Moldva, ez a véghely:
A tatárra veled menjen
Tízezernyi lófő székely.

Kél Budáról Laczfi Endre,
Veszi útját Nagy-Váradnak;
Kölestermő Kunság földén
Jó csatlósi áthaladnak;
Várad kövecses utcáin
Lovuk acél körme csattog,
Messzefénylik a sok fegyver,
Messzedöng a föld alattok.

Hallja *László* a templomban
Körösvíznek partja mellett;
Visszatér szemébe a fény,
Kebelébe a lehellet;
Koporsója kőfedelét
Nyomja szinte három század:
Ideje már egy kevésbé
Szellőztetni a szűk házat.

Köti kardját tűszőjére
S fogja a nagy csatabárdot,
Mellyel egykor napkeleten
A pogánynak annyit ártott;
Félrebillent koronáját
Halántékin igazítja;
- Éjfél tájban lehetett már -
A vasajtót feltaszítja.

És megindul, ki a térre;
És irányát vészi jobbra,
Hol magasan felsötétlik
Ércbül öntött lovagszobra;
Távolról megérzi a mén,
Tombol, nyerít, úgy köszönti:
Megrázkodik a nagy *ércló*
S érclovagját földre dönti.

Harci vágytól féke habzik,
Kapál, nyihog, lángot fúvall;
László a nyeregbe zörren
S jelt ad éles sarkantyúval;
Messze a magas talapról,
A kőlábról messze szöktet;
Hegyen-völgyön viszi a ló
A már rég elköltözöttet.

Egy ugrás a Kalvária
És kilenc a Királyhágó;
Hallja körme csattogását
A vad székely és a csángó:
Ám a lovat és lovagját
Élő ember nem láthatja,
Csodálatos! - de csodákat
Szül az Isten akaratja. -

Három teljes álló napig
Vívott a pogánnyal Laczfi;
Nem hiányzott a székely szív,
De kevés a székely harcfi
Míg a tatár - több mint polyva,
Vagy mint a puszták fővénye -
Sivalkodik, nyilát szórja,
Besötétül a nap fénye.

Már a székelly alig győzi,
Már veszélyben a nagy zászló,
De fölharog a kiáltás:
"Uram Isten és *Szent László!*"
Mint oroszán, ví a székelly,
Megszorítva, nem megtörve...
Most a bérceen láthatatlan
Csattog a nagy érclo körme.

"Ide, ide jó vitézek!"
Gyűjti népét Laczfí Endre:
Hát egyszer csak vad futással
Bomlik a pogányság rende;
Nagy tolongásnak miatta
Szinte már a föld is rendül;
Sok megállván mint egy bálvány,
Leragad a félelemtől.

Fel, Budára, Laczfí Endre
Számos hadifoglyot indít;
Annyi préda, annyi zászló
Ritka helyen esik, mint itt.
Rabkötélen a tatárság
Félelemtől még mind reszket.
És vezeklik és ohajtja
Fölvenni a szent keresztet.

Hogy elértek Nagy-Váraddá,
- Vala épen László napja -
Keresztvízre áll a vad faj,
Laczfí lévén keresztapja.
Összegyűl a tenger néző
Hinni a csodába, melyet
Egy elaggott, sírba hajlott
Ősz tatárnak nyelve hirdet:

"Nem a székelly, nem is Laczfí,
Kit Isten soká megtartson;
Hanem az a: *László! László!*
A győzött le minket harcon:
A hívásra ő jelent meg,
Vállal magasb mindeneknél
Sem azelőtt, sem azóta
Nem láttuk azt a seregnél.

Nagy lovon űlt a nagy férfi,
Arca rettentő, felséges;
Korona volt a fejében
Sár-aranyból, kővel ékes;
Jobb kezében, mint a villám
Forgolódott csatabárdja:
Nincs halandó, földi gyarló
Féreg, aki azt bevárja.

Mert nem volt az földi ember,
Egy azokból, kik most élnek:
Feje fölött szűz alakja
Látszott ékes nőszemélynek;
Koronája napsugárból,
Oly tündöklő, oly világos! -"
Monda a nép: az Szent-László,
És a Szűz, a Boldogságos.

S az öreg tatár beszédét,
Noha kétség nincs felőle;
Bizonyítja a templomnak
Egy nem szavajátszó őre:
Hogy három nap a sirboltban
Lászlót hiába kereste;
Negyednapra átizzadva
Találtatott boldog teste.

Tompa Mihály

Szent László királyról (részletek)

Egy vén regét mondok Szent László királyról,
A cserhalmi hősről, Bélának fiáról;

Ki, – mint megíratott lapján krónikáknak, –
Kilencvenkettőt hogy ezren túl írnának:

A pogány kunokkal harmadszor vítt harcot,
Kik országán tőnek sok keserves sarcot.

Történt egyik napon, László király midőn
Lovagolna, kopár, csendes halomtetőn,

– Hol árnyas rengeteg köríti a helyet, –
Tünődő lelke mély gondokba mélyedett:

És gondja közepett eszébe nem vevé,
Hogy egy gyanús csapat sietve tart felé;

A vert had emberi, lappangó kunfiak,
Mutatta fegyverök, mutatta a sisak.

Ösmérte a királyt a kósza kun csapat,
Látván, mint hulla el szörnyű csapás alatt

Ákos a had feje, a bús vitéz előtt;
– A harcos óriást, ösmérte minden őt! –

László csak egyedül, s mi több fegyvertelen!
A csapat vakmerő, – fejszámra negyvenen. –

S midőn a rengeteg szélén ólálkodott:
Meglátta a királyt s vesztére lelt okot;

Kiáltván nagy-fennen vérbosszu szavával:
»Társak! vesszük el hatalmát, magával!

Ki által gonoszúl, vitéz kun, harcmezőn
Éhesen károgó hollóknak étke lőn!«

A mély-gondú király szemét hogy felveté:
Átlátta a veszélyt, amely fenyegeté;

Reá már vonva volt a halálnak íja;
Hogy éltenek várát végromlásra víja;

Nem volt bizakodás emberek fiába...
Veté reménységét seregek urába!

Ki által népének, mely már elepede,
Hüvös forrást nyitott a szikla kebele,

S kinek őrző karja fedezte, mint paizs,
Éltét a csatákon: benne bizék ma is.

Ki bízik az Úrban, az meg nem szégyenül,
Mert az ő angyali tábort-járnak körül.

László fohászkodék... s az Úr oltalma kész:
Földig ketté hasadt az izmos sziklabérc,

Egymástól messze eltágván két fala,
Közben fejszédítő üres mélység vala,

Mely őt elválasztá vad üldözőitől,
Kik álmélkodással állottak túl-felől;

Majd rettegés között mind hátra-tértenek,
– Kezökből elhullván a gyilkos fegyverek. –

És míg a szent király bizton tovább-megyen:
A csudának jele maradt azon helyen,

Mély *lópatkónyomot* hagyván a mén lába,
A tetőt borító kemény kősziklába'.

Sok századoknak lőn azóta múlása,
Miképen egy éjnek rövid vigyázása;

Azóta elhamvadt László, a szent király,
És sok koronás fő sírboltja álminál;

Hanem patkónyoma maiglan ott vagyon
Szent László lovának, a szirtes bércfalán;

Hol lassú zörejjel ömlik le a patak,
Szirten ülő tiszta- s topolyafák alatt.

Körűle hallgatás s a multak képe leng,
S az érező kebel mélyen el-elmereng.

Juhász Gyula

A váradi püspök lánya

Igricnóta

A váradi püspök lánya!
Rózsaszál a szöghajába.
Tisza mentén, Bihar táján
Nem akad több olyan szál lány.

Patyolat a teste, lelke,
A legények veszedelme,
Szava bűbáj, tánca örvény,
Mért is nincsen rája törvény?

Cserhalomnál csata van ma,
Pogány kunság riadalma,
Hull a tar fej, mint az alma,
Magyaroknak diadalma.

László vezér lova táltos,
Vezeti a Boldogságos,
László vezér bárdja talál
És ha talál, az a halál!

Ott fut egy kun. A nyergében
Drága teher hever szépen.
A nyergében – csípje kánya! –
A váradi püspök lánya!

Nosza rajta, rajta, rajta!
László lova rárófajta,
Széltől vemhes anya lánya,
Utoléri nemsokára!

Rövid a harc. Kun legénynek
Búcsút int a drága élet,
De a karját esdve tárja
A váradi püspök lánya!

"Ne bántsod, lovag, ezt a legényt,
Szeretem én szívem szerént,
Vagy ha bántod, magad bánod,
Letörsz akkor egy virágot!"

László vezér karja lankad,
– Soha még ily diadalmat! –
Karja lankad, szíve bágyad,
A pusztának nekivágtat.

Igric ajkán új nóta szól
A bihari sátrak alól.
László vezér sír a dalon:
"Hej Cserhalom, haj Cserhalom!"

László hősnek neve támad,
Visszazengi minden század!
Csak a szíve maradt árva,
Hej, váradi püspök lánya!

Sinka István

Lengyel László

Élt egy nagy szemű király...
Hol vagy édes királyunk?
Előtted táncot járnánk,
te meg szép olló-báránt
vacsoráznál minálunk.

Fasíppal is sípolnánk,
csörgőkkel is csörögnénk.
Oh, mily boldogok lennénk,
jégeső ellen mennénk,
s körülötted pörögnénk.

Adnánk dobot: dobolnál,
király egy ős-mesében.
S dobod hangja dongana,
kopogó nagy cseppje a
csendesség tengerében.

Élt egy király Váradon.
S hol a hold tüzet rakott:
berkünkben a szent fáknak,
s Boldogasszony-anyánknak
egyszerre imádkozott.

Szent László a regényirodalomban

Szent László élete a regényírók számára is hálás téma volt mindenkor. A legutóbb megjelent regényekből sorolunk föl néhányat:

Dénes Zsófia: Két fehér galamb (1926)

Harsányi Lajos: Fejjel nagyobb mindenkinél (1940)

Hegedűs Géza: Lovagok a Körös-parton (1974)

Ignác Rózsa: Ünnepi férfiú (1951-1989)

Benkő László: Szent László – A lázadás parazsán (2014)

Szent László – A korona ára (2015)

Két, nemrég megjelent könyvre és CD-re is felhívjuk a figyelmet:

Énekek Szent László király tiszteletére – könyv és CD (2013)

Szent László dicsérete gregorián énekekkel – CD (2016)

Szent László a művészetekben

*A kassai székesegyház északi kapujában álló
Szent László-szobor*

Szent László a művészetekben

A művészettörténet nagy szerencséje, hogy a keresztény tanítás, a szentek középkori kultusza mintegy szolgálólányának tekintette a művészeteket, a reprezentáció mellett a hitélet gyakorlati segítőjévé avatta az egyházi témájú alkotásokat. Egy falkép, egy oltárkép vagy oltárszobor kiváló kiegészítője, magyarázója lehetett a templomi prédikációnak. Ilyen feladata volt a Szent László ábrázolásoknak is. Miként Szent László kultuszának, úgy művészeti ábrázolásának is a 14-15. század a fénykora. A Szent László-kultusz újabb megerősödését a barokk kor hozta magával, mely természetesen barokk művészeti alkotásokat eredményezett, különösen az oltárképek, oltárszobrok barokk mennyezeti freskók műfajában. A legújabb korban pedig megjelentek az önálló szobrászati és egyéb plasztikai ábrázolások is.

Ebben a rövid áttekintésben mi csak a Felvidéken található és csak a középkori művészeti alkotásokat, faliképeket, oltárképeket, oltárszobrokat és egyéb plasztikai művészeti alkotásokat mutatjuk be.

SZENT LÁSZLÓ A KÖZÉPKORI FALIKÉPEKEN

Cserény

A Zólyom megyei Cserény templomának faliképei a 15. század elejéről valók, s bizonyára egy donátor megrendelésére készültek. Ezek ugyanis úgynevezett fogadalmi vagy kegyképek, melyeken időnként a donátorok is szerepelnek. A hajó déli falán látható a Szent László kép. A királyt szakállas, koronás, glóriás fővel ábrázolja. Arcvonásai, szakállviselete erősen emlékeztetnek Zsigmond királyra, ami behatárolja keletkezési idejét is. Bal kezében jogar, jobb kezében országalma. A kép bal oldalán, jóval kisebb alakúnak ábrázolva a donátort látjuk, aki mint fegyverhordozó a szent király kardját tartja.

Pónik

A póniki templomban a Szent László-legenda keretbe foglalt képsora alatt ugyancsak keretben Szent Lászlót portrészzerűen, fogadalmi kegykép formájában ábrázolja a művész. A király ugyanolyan vértben van mit a legenda képein, csak itt a vértje fölött palást van, kezében országalma és bárd, a szakállas, koronás fő hasonlít a cserényi ábrázolásra.

SZENT LÁSZLÓ A HÁROM SZENT KIRÁLY KÖZÖTT

Csetnek

A csetneki templom faliképei az 1420-30-as években készültek Csetneki László esztergomi kanonok, a királyi kápolna papjának megbízásából. A főhajóhoz kapcsolódó félköríves hevederív bélletében látható a három magyar szent király és Szent Zsigmond alakja. A felső képen van Szent László koronás, glóriás alakja pajzzsal és bárdal.

Csécs

A csécsi templom faliképei a 14. század közepéről valók. A diadalív belső falának északi oldalán Szent István, szemben vele Szent László alakja látható: koronás fő, hosszú hajjal, jobb kezében kard, bal keze nyitott. A diadalív külső falán Szent Imre portréja. Szent László nem egészalakos ábrázolásban látható, ugyanis alatta felszentelési kereszt van.

Kövi

A kövi, eredetileg Szent László-templom szentélyében látható Szent István és Szent László életnagyságúnál jóval nagyobb alakja. A képek sajnos nagyon rossz állapotban vannak, Szent László alakjából csak a glóriás fej egy része és egy felemelt kard látható.

Zsigra

A zsigrai templomban a Szent László-legenda képei is láthatók. A diadalív bélletében lévő képek a 14. század második felében készültek, Szent Istvánt és vele szemben Szent Lászlót ábrázolják. Míg a Szent István portrénak csak a felső része látható, addig Szent Lászlónak egészalakos képében gyönyörködhetünk. Hermelin béles palástot és hosszú ujjú ruhát visel a Nagy Lajos kori franciás divat szerint. Jobb karjában a jogart, baljában az arany országmát tartja. Fején, a vállára omló barna haj fölött liliomos aranykorona.

Gömörákos

A gömörákosi templom hajójában a Szent László-legenda képsora is látható. A szentélyben az apostolok sorában velük egyforma nagyságban, de ünnepélyesebben a három magyar szent király is megjelenik. Szent László szakállas, koronás glóriás fővel, kezében bárdal és országmával a közepén álló Szent Istvánra tekint.

Pelsőc

A templom külső, déli falán a portálé fölött a három magyar szent király freskóképe fogadja az érkezőt. A képen valójában ma már csak Szent László, vértben, bárdal, országmával és Szent István képe látható, Szent Imrének csak a kardot tartó keze. A kép a 14. század utolsó negyedében készült.

Krasznahorkaváralja

A szentély hajójában a freskók csak az 1980-as felújításkor kerültek elő. Egy keretbe foglalt festményen a három szent király oszlopos loggiában áll. Középen Szent István, balra Szent Imre, jobbra Szent László. Mindhárójuk fején liliomos korona, Szent László vértben és fegyverszoknyában, bal kezében sávos díszítésű pajzs, jobb kezében bárd.

Lelesz

A leleszi Szent Mihály kápolnában egy szent Erzsébetet ábrázoló freskótöredék alatt a három szent király félalakos képe látható. A szemben jobb oldalon Szent Lászlónak csak a feje látszik.

A BIBLIAI HÁROMKIRÁLYOK – A HÁROM MAGYAR SZENT KIRÁLY

Volt egy élő magyar hagyomány, melyet még Szenczi Molnár Albert is megemlít, hogy a háromkirályokat a három magyar szent király alakjában jelenítették meg a karácsonyi ünnepkört ábrázoló faliképeken. Ebben az értelmezésben az öreg király, Szent István Szűz Mária előtt térdel (a korona felajánlásának a motívuma), a szakállas középkorú király Szent László és az ifjú király alakja Szent Imre. A veleméri templomban ez az értelmezés egyértelműen bizonyítást nyert.

Karaszko

A karaszkoói templomban a Szent László-legenda képsora alatt látható a Háromkirályok imádása kép. A trónuson ülő, gyermekét az ölében tartó Szűz Mária előtt térdel az öreg király, Szent István. A kép középső részén a szakállas, koronás, glóriás király Szent László. Mögötte Szent Imre. Ruhájuk és palástjuk is az egyéb három magyar szent király ábrázolására hasonlít. Mind a három király feje körül glória van, ami a bibliai háromkirályok ábrázolásán nincsen.

Pónik

A póniki templomban is a Szent László-legenda képsora alatt van a Háromkirályok imádása kép. A képen a trónon ülő, gyermekét az ölében tartó Szűz Mária előtt térdeplő király Szent István. A trón jobb oldalán a szakállas, koronás, glóriás szintén térdeplő alak Szent László.

Rimabrézó

A Mária életét bemutató képsor része a Háromkirályok imádása jelenet. A három király alakja: a térdeplő öreg király Szent István, az egymással szembe néző két király közül a szakállas Szent László, a fiatal Szent Imre. A képsort az eredeti román kori ablak töri meg.

Etrefalva

A Nógrád megyei Etrefalva templomának freskói 1370 körül készültek. A Háromkirályok imádása képsoron a térdeplő király Szent István, a román kori ablak bal oldalán a koronás Szent László és a fiatal Szent Imre alakja látható.

SZENT LÁSZLÓ OLTÁRKÉPEKEN ÉS OLTÁRSZOBROKON

A magyar szentek ábrázolása oltárképeken általános volt az egész Felvidéken, nem csak azokban a templomokban, melyeknek patrocíniuma valamelyik magyar szent volt. Szent László általában Szent Istvánnal és Szent Imrével együtt fordul elő.

Pónik

Az 1520 körül készült szárnyas főoltár hátsó részén, zárt állapotában négy kép van két-két egymással szembe forduló szentet ábrázolva. A jobb felső képen Szent István és Szent Lászlót ábrázolták. Mindketten vértbe öltözöttek, Szent László kezében bárd, bal keze a lábánál látható kettős kereszt, vörös mezős pajzson nyugszik.

Gánóc

A gánóci szárnyas oltár Ószelecről származik, s 1490-ben készült Weysz János kassai műhelyében. Az oltár baldachinos szekrényében fent a bal oldalon Szent László egészalakos szobra látható. A királyt vértetben, de rajta paláستtal, nagy lilomos koronával, kezében jogarral és országalmával ábrázolták.

Szepeshely

A szepeshelyi Szent Márton-székesegyházban több oltáron láthatók magyar szentek.

A **főoltáron** a szemben bal oldali felső képen pazar színes ruházatban a három magyar szent király látható. Balról van Szent László vértetben, barna szakállal, bárdal és országalmával. A **Mária halála-oltár** a főhajó déli oldalán áll. Az oltár szárnyain festett oltárképen bal oldalt lent Szent László vértben, fölötté redőzött paláستtal, kezében bárdal, kettős kereszt pajzsot fogva. A Zápolya-kápolnában áll a **Mária Megkoronázása-oltár**, melynek gótikus mintázatú oromzatán bal oldalt Szent László faragott festett szobra áll, kezében bárdal, kettős kereszt pajzsos.

Bártfa

A Szent Egyed-templom késő gót oltárképén Szent Lászlót bárdal, országalmával ábrázolják. A kép barokk keretbe foglalva a templom nyugati falán látható.

SZENT LÁSZLÓ KÖZÉPKORI SZOBRÁSZATI ÁBRÁZOLÁSAI

A szobrászati alkotások, köztük a szentek ábrázolása a középkorban a román stílus uralkodása idején a építészet kiegészítő eleme volt. Ezek tulajdonképpen olyan kőfaragványok, melyek a bélétes kapuzatok, boltívek bordázata záróköveinek és konzolainak díszítőelemei voltak. A gótikus szobrászat (13-15. század) folytatta a már ismert szobrászati feladatokat: építészeti tagozatok (konzolok, zárókövek), kapuk díszítése, de új műfajokat is teremtett: önálló kegyszobrok, szárnyasoltárok szobrai, síremlékek. A kőfaragványok mellett egyre inkább teret kapott a faszobrászat, sőt a 14. század második felében, elsősorban a kolozsvári testvérek alkotásaival megjelentek a bronzból öntött szobrok is. Szent László első önálló köztéri szobra is a az ő nevükhöz kapcsolódik: **a három szent király álló szobra Nagyváradon, és Szent László híres lovasszobra szintén Nagyváradon.** Ezek a szobrok azonban a török időkben megsemmisültek.

SZENT LÁSZLÓ KÖZÉPKORI SZOBRÁSZATI ÁBRÁZOLÁSAI A FELVIDÉKEN

Pozsony

A városháza fölötti Szent László kápolna boltozatának zárókövén Szent László szakállas koronás alakja látható. Az Unger-ház homlokzatán pedig a pajzsot és országmát kezében tartó Szent László-szobor van.

Egyházgelle

Az egyházgellei Szent Péter és Pál-templom gótikus szentségháza alatt, mintegy konzolként egy Szent László mellszobrot helyeztek el. Maga a portrészobor egy falba épített talapzaton áll. A portré koronás, szakállas királyfej, melyen fölismerhetők a korban hasonló módon ábrázolt Szent László arcvonásai.

Besztercebánya

A besztercebányai Mária Mennybevétele-templom egyik kápolnájának bordás boltozatai mellszobrokban végződnek, köztük a három magyar szent király festett, aranyozott mellszobra is látható itt. Szent Lászlót koronával, bárdal és országmával ábrázolták. A szobrok 1504-ben készültek.

Eperjes

A Szent Miklós-templom gótikus boltozatának konzolain kőből faragott mellszobrok vannak, melyen a három szent királyt ábrázolták, Szent Lászlót bárdal és országmával. Az 1503-ban készült szobrokat polichrom bevonattal látták el.

Kassa

A kassai Szent Erzsébet-székesegyházban a magyar szent királyoknak több plasztikai ábrázolása is van. A székesegyház hajójának nyugati oldalán a karzat alatt **lefutó boltívek pillérein** állnak a festett királyszobrok. Szent Lászlót koronával, leomló hajjal, vértetben jogarral és országmával ábrázolták. A székesegyház **északi kapujának oldalfülkéiben** állnak az egészalakos királyszobrok. Jobb oldalt Szent László jogarral, övén karddal és kettős kereszt pajzzsal, mellén pedig a kereszt lovagokra jellemző kereszttel.

*A cserényi templom Szent László portréja
a donátorral*

A póniki Szent László votivkép

*A csetneki templom
Szent László képe*

*Szent László portréja
a csécsi templomban*

A kővi templom Szent László képének töredéke

A zsigrai gótikus Szent László-kép

A gömörházi Szent László

A pelsőci külső freskón Szent László

*A krasznahorkai három szent király
közül Szent László*

A leleszi töredéken Szent László feje látszik

A karaszkói bibliai háromkirályok – a szakállas alak Szent László

A póniki háromkirályok – a térdeplő szakállas alak
Szent László

A rimabrézói háromkirályok képen
Szent László és Szent Imre

Az etrefalvi freskón Szent László és Szent Imre

A póniki oltárképen Szent István és Szent László

A gánóci oltárszobor: Szent László

*A szepeshelyi főoltár oltárképén Szent László,
Szent Imre és Szent István*

*A szepeshelyi Mária halála-oltáron
Szent László alakja*

*A szepeshelyi Mária megkoronázása-oltáron
Szent László szobra*

*A bártfai kora barokk
Szent László oltárkép*

*Az egyházgellei Szent
László konzolszobor*

A besztercebányai konzolszobor

*A kassai székesegyház festett
Szent László szobra*

A sárospereji konzolszobor